

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ ΙΓ'

ΑΡ. 161

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Μ. ΚΡΑΛΗ 'Η Νέα Μιράντα (ποίημα).
Σ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ 'Ασάλευτη Ψυχή (ποίημα).
ΝΙΚΟΥ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ Πνευματικά αίτήματα (άποψεις).
ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ 'Ελληνική Παράδοση (δοκίμιο).
ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΙΑ Τό Μαύρο Παλληκάρι, πού πήγε νά βρεί τόν
Θεό (διήγημα).
Γ. Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΥ Αύγη (ποίημα).
Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗ 'Η Νεοελληνική Ποίηση τού ΙΘ' αιώνα (μελέτη).
Ν. Α. ΒΟΣΤΑΝΤΖΗ 'Αδ. Κοραΐς, ό παιδαγωγός τού έθνους
μας (μελέτη).
ΑΘ. ΜΕΡΕΜΕΤΗ 'Ο Κοραΐς ως έπιστήμων (μελέτη).

(Συνέχεια όπισθεν)

ΚΥΠΡΟΣ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1948

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ 2 ΣΕΛΙΝΙΑ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Ετησία συνδρομή : Διά την Κύπρον 15 σελίνια.
Διά την Ελλάδα και Αγγλίαν 1 λίρα.
Διά την Αμερικὴν καὶ ἀλλοχοῦ 5 δολλάρια.

Οἱ συνδρομὲς ἀρχίζουν πάντα ἀπὸ τὴν 1ην Ἰανουαρίου.

Διευθυντής : ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ, Ὁδὸς Μυκηνῶν 3, Λευκοσία.

Ἰδρυτὲς : Κ. ΠΡΟΥΣΗΣ, ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ, Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ.

Τυπογραφεία : ΧΡ. ΣΤΑΥΡΙΝΙΔΗ & ΥΙΩΝ. Λυκούργου 7, 7Α Λευκοσία.

Συνεργασία, Συνδρομὲς, Ἐπιστολές, Ἐφημερίδες, Περιοδικὰ καὶ Βιβλία
να στέλλονται στὴ διεύθυνση :

Ν. Κρανιδιώτην, Μυκηνῶν 3, Λευκοσία (Κύπρου)

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

(Συνέχεια περιεχομένων) ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Ν. Κρανιδιώτη : Ἡ 28η Ὀκτωβρίου.— ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ : Κ. Σπυριδάκι : «Bulletin Analytique de Bibliographie Hellenique. 1947, Fasc. I-II. Collection de l'Institut Français d'Athènes».— Θ. Α. Σοφοκλέους : «Π. Σ. Σπανδωνίδη : Διονύσιος Σολωμός, ὁ ποιητής.— Ἡ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν.— Ἐπιστήμη καὶ λογοτεχνικὴ κριτικὴ».— Κ. Προσῆ : «Μόνας Μητροπούλου : Ἀπασιονάτα».— ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ : Τ. Μ. Φ. : Τὸ Θέατρο, ἡ Μουσικὴ, Οἱ Ἐκθέσεις.— ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ.— ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ.

Στὸ ἐπόμενο τεῦχος, μετὰ ἄλλων, θὰ δημοσιευθῇ ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ κ.

Α. Α. ΠΑΛΛΗ : «ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΙΟΥ ΜΑΧΑΙΡΑ».

Μετὰ τὴν κόπωσιν τῆς ἡμέρας
τὸ πρῶτον πού χρειάζεσθε εἶνε
ἓνα καλὸν ποτόν.

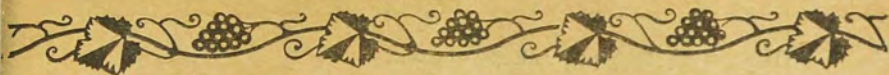
Ἀσφαλῶς :

Κ Ε Ο

ΓΕΝ. ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ

Α. Σ. ΑΡΑΟΥΖΟΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ἈΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΓ'
ΑΡ. 161

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ)

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1948

Η ΝΕΑ ΜΙΡΑΝΤΑ

I

Full fathom five thy father lies
of his bones are coral made;
those are pearls that were his eyes.

Shakespeare.

Στὸν Α. Ἰωάννου.

Πάλιν ἀκούω τὸ μακρυνὸ
ἀδιάκοπο ἀντιλάλημα τῆς βουλιαγμένης καμπάνας,
τὴν ἀγρία κραυγὴ τοῦ θερμαστῆ καὶ τοῦ πνιγμένου ναύτη.
Ἄκούω τὸ φοβερὸ παραλήρημα ἐνὸς ἀνώνυμου πλήθους
σ' ἔρημα καταστρώματα ποῦ χάνονται στὴ νύχτα..

Τι θὰ μοῦ τραγουδήσεις πιά; Ὑπάρχουν
νησιά στὴν ἄκρη τ' οὐρανοῦ, παρθένα
δάση π' ἀνάβουνε χρυσὰ στὸ γέρμα τοῦ χειμῶνα
κι' ἀγριοπερίστερα μὲς τῇ γαλάζιαν ὥρα;
Παίξει ἀκόμα τὸ κρυφτούλι, μὲ τὸν ἔρωτα
ἀνάμεσα σὲ ἀνθισμένες ἄρπες
ἢ τρυγόνια;

Νὰ τὰ μαργαριτάρια.—

Σπασμένα.

Νὰ τὰ μαλιά τους.

Κρεμασμένα

στὰ δόντια τῶν ἀφρῶν καὶ τῶν ἀνέμων

«Ἀπάνω σὲ κοράλλινο κρεβάτι, πέντε ὄργυιες βάθειά,
κοιμάται ὁ Δούκας βασιληᾶς
κ' οἱ πεζοναῦτες»

Στὰ λυπημένα δάχτυλα
ἢ μνήμη ἀπὸ τ' ἀγαπημένα σώματα ἔχει σθήσει
στὰ χεῖλη ὁ πυρετὸς τῆς ἡδονῆς κ' ἡ ἀνταρσία τῆς νειότης.

Τὰ βλέφαρα ἀνοικοκλειοῦν ἀδιάκοπα μὲς τὶς νεροσυριμὲς
στ' ἀνάκουστο ἀντιλάλημα τῆς βουλιαγμένης καμπάνας...

II

Πέρασα τὴ ζωὴ μου ψιθυρίζοντας
μὲ τὰ πουλιά τῆς θάλασσας καὶ τ' ἀραγμένα καράβια,
μὲ τοὺς νεκροὺς θαλασσινοὺς στὸν τελευταῖο τους βράχο.

Πέρασα τὴ ζωὴ μου ψιθυρίζοντας...

Κύματα ἢ ἀστροφεγγιὰ διαβαίνοντας τὸ σκοτεινὸ γυαλὶ
 χτυπάει τὸ θαμπωμένο τους μέτωπο
 καὶ τὰ σθησιμένα μάτια.
 Κύματα—κύματα περιοῦν μὲ τὰ γαλάζια τους πανιά
 τοῦ ἀπάνω κόσμου οἱ ξανθὲς οἱ μέρες.

Οἱ ἄγκυρες βυθίζονται στὸν ὕπνο τους·
 τὸ μαῦρο θυθὸ τοῦ ὕπνου τῶν
 χρυσὰ χελιδονόψαρα διασχίζουν.

Κύματα ἢ ἀστροφεγγιὰ θαμπώνει τὸ ἀλλαγμένο τους πρόσωπο
 κοντὰ στὴν ἀλαφρόπετρα καὶ τὰ χλωμά κοράλλια.

III

Τι θὰ μοῦ τραγουδήσεις "Αριελ; Ἀκούω
 καμπάνες καὶ νευρωτικὲς φωνὲς στοὺς τηλεθόδες
 τὴν ἄγρια κραυγὴ τοῦ θερμαστῆ καὶ τοῦ πιγμένου ναύτη.

Μὲς ἀπ' τὴ μελαγχολικὴ σου Μουσικὴ ξαναγυρίζει
 κούφια, σὰν τὸν ἀγέρα στὸ χτύπημα τῶν πληγωμένων φτερῶν,
 ἢ ξερριζωμένη τους φωνή, ἄσπρη σὰν κύμα...

M. ΚΡΑΛΗΣ

ΑΣΑΛΕΥΤΗ ΨΥΧΗ

Λιμνασμένο νερό,
 Σαπημένο.
 Τὸ φανάρι τοῦ κάρρου μάταια,
 Τοῦ αὐτοκινήτου τὸ ἠλεκτρικὸ μάταια,
 Τῶν βαποριῶν οἱ προβολεῖς
 Ἄπ' τὰ φουρτουνιασμένα πέλαα
 Μάταια ταξιδεύουν τὸν ἥσκιο μου
 Σὲ παράθυρα φωτεινά,
 Μὲ κοπέλλες γυμνὲς ὡς τὰ στήθη,
 Μὲ κίτρινο δόντι, λερωμένο ἀπ' τὸ ροῦζ τῶν χελιῶν τους.

"Ἐνα φτεροὸ σκίζει τὸν ἀγέρα...
 "Αχ! Βαρεμένη ψυχὴ, σαπημένη,
 Δὲ μπορεῖς νὰ ξαπλώσεις ἀπάνου του...
 Σάπησες, θρώμησες—ὅμοιο θαλτόνερο—Εἶσαι βαρειά.
 Φεύγα φτεροὸ, μοῦ ξυπνάς στὴν καρδιά τὸ ταξίδι.
 Σθῆσε φανάρι, ἠλεκτρικὸ μαζώχτου.
 Οἱ προβολεῖς, διπλώστε τὰ φτερά σας·
 Μὴ μοῦ ξυπνάτε τὴν κοιμισμένη μου ψυχὴ,
 Μὴ μοῦ ξυπνάτε τὸ ταξίδι, τὸν Ἔρωτα.
 Δὲ μπορεῖτε νὰ κάνετε τίποτα
 Ὅξω ἀπὸ τὸ χάρισμα τοῦ πόθου.

"Ἐνα δεντρί μακρὰ ἀπαντᾷ στὸ μανιασμένο ἀγέρα...

ΣΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΑΠΟΦΕΙΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΑΙΤΗΜΑΤΑ

Οί πολιτικές και κοινωνικές ζυμώσεις τῶν τελευταίων ἐτῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ ἰδιαίτερη κομματικὴ χροιά, πού πήρε στὴν Κύπρο τὸ ἐργατικὸ κίνημα κ' οἱ συναφεῖς προοδευτικὲς — ὅπως τουλάχιστον ἐθεωροῦντο μέχρι πρὸ ὀλίγου — κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις, θέτουν στὴν ψυχὴ τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων ὠρισμένα ἐρωτήματα, τῶν ὁποίων τὶς ἀπαντήσεις — μολοντί σαφεῖς καὶ ἀδιάσειστες στὴν ἀντίληψη τῆς ὑγιοῦς μερίδας τῶν πνευματικῶν στελεχῶν μας — δὲ θεωροῦμε ἄσκοπο νὰ ἐξετάσουμε ἀπὸ τῆ στήλη αὐτῆ.

Εἶναι σὲ ὄλους γνωστὸ ὅτι οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι — στὴ μεγάλη τους πλειονότητα — ὑπῆρξαν σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς κ' ὅλες τὶς χῶρες ὑπέμαχοι τῶν ἀνθρωπίνων ἐλευθεριῶν καὶ θερμοῦργοι παραστάτες στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν πολιτικὴν πρόοδο. Ἀπὸ τοὺς Ἑγκυκλοπαιδιστὲς μέχρι τὸ Βύρωνα, τὸν Τολστόϊ καὶ τὸ Μπέρναρ Σῶ ἡ μεγάλη χορεία τῶν συγγραφέων καὶ τῶν καλλιτεχνῶν ἐργάστηκε μὲ πάθος γιὰ τὴ θελιτῶση τῶν συνθηκῶν τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τῆ φιλελεύθερη ἀνάπτυξη τῶν συστημάτων τῆς ἀνθρώπινης διακυβέρνησης. Μέσα στὴν εὐαίσθητη ψυχὴ πους δὲν ἦταν δυνατόν παρὰ νὰ βρεῖ συμπαθὲς ὁ ἀνθρώπινος πόνος κ' ἀποστροφὴ ἢ κοινωνικὴ ἀδικία καὶ καταδυνάστευση.

Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία ὅτι ἀνάλογα προβλήματα ἀντιμετωπίζουν σήμερα μὲ ἀνάλογη ψυχικὴ διάθεση κ' οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς Κύπρου. Ἡ ἀδικία δὲν ἔλειψε βέβαια ἀπὸ τὴ ζωὴ μας, μὰ οὔτε κ' ἡ διάθεση γιὰ τὸ ξερρίζωμα καὶ τὴν τιμωρία τῆς.

Ποιὸ νᾶναι ὅμως τάχα τὸ μεγαλύτερο ἀδίκημα πού διαπράττεται σήμερα εἰς θάρος τοῦ λαοῦ μας; Μήπως ἡ ἀνισότητα, πού δημιουργοῦν οἱ κοινωνικὲς συνθήκες, ἢ ἡ ἐξαθλίωση, στὴν ὁποίαν ὀδηγοῦν κακοὶ οικονομικοὶ παράγοντες; Σίγουρα ὄχι!

Ὅλοι ξέρομε καλά πὺς τὸ μεγαλύτερο ἀδίκημα πού γίνεται σήμερα στὸν τόπο μας εἶναι ἡ δουλεία. Εἶναι ἓνα ἀδίκημα, πού στρέφεται ἐναντίον ὄλων μας : ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν, πτωχῶν καὶ πλουσιῶν, μεγάλων καὶ μικρῶν. Ἀδίκημα, ἢ θεραπεία τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ θεωρεῖται ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ διεξαγωγὴ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου κοινωνικοῦ ἢ πολιτικοῦ ἀγῶνα. Γιατὸ καὶ τὸ αἶτημα τῆς ἐθνικῆς μας ἀποκατάστασης πρέπει νὰ ἀποτελεῖ τὸ κύριο, τὸ μοναδικὸ μέλημα τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων. Προοδευτικότητα καὶ φιλελευθερισμὸς μονάχα στὴν πιστὴ ὑποστήριξη τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ μποροῦνε σήμερα νὰ ὑπάρχουν. Τὰ ἄλλα εἶναι ἀπλῶς θάλαμα τοῦ νεροῦ καὶ ὑποπτες πολιτικὲς ἐκδηλώσεις.

Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ μεγαλύτερο ἀδίκημα, πού διαπράττεται σήμερα εἰς θάρος τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ εἶναι ἡ καταδυνάστευση τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας μας, δὲ μᾶς ἐπιτρέπεται — πρὸς τὸ παρὸν τουλάχιστο — νὰ καταναλισκοῦμε τὶς μαχητικὲς μας δυνάμεις σὲ ἄλλους ἀγῶνες ἐκτὸς τοῦ ἐθνικοῦ. Ἀργότερα, ὅταν ὁ ἀγῶνας αὐτὸς εὐδωθῆ κ' ἡ Κύπρος μείνει ἐλεύθερη, τότε θὰ μπορεῖ ὁ καθένας — μέσα στὸ πλαίσιο τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας — νὰ στρέψει τὴν προσοχὴ του καὶ νὰ διαθέσει τὶς δυνάμεις του γιὰ τὴ θεραπεία ἄλλων — κοινωνικῶν ἢ πολιτικῶν — κακῶν. Ὡς τότε ὅμως ὁποιαδήποτε μεταστροφή τοῦ μαχητικοῦ πεδίου εἶναι προδοσία.

Οἱ πνευματικοὶ μας ἄνθρωποι ἄς τὸ γνωρίζουν καὶ ἄς γρηγοροῦν.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Γράφοντας πρὶ χρόνια γιὰ «Τὸ Χρονικὸ μιᾶς Πολιτείας» τοῦ κ. Παντελῆ Πρεβελάκη ἄρχιζα ἔτσι :

«Κάποια βιβλία εἶναι σὰν τὰ θαυματοργὰ εἰκονίσματα : σὲ θέλγουν μὲ τὸ ἅπλο μυστήριο τῆς θεϊκῆς Χάρης πού κρύβουν. Δίνουν τὴν ψυχικὴ ἀνακούφιση καὶ τὴ σωματικὴν ὑγεία τὰ εἰκονίσματα αὐτὰ χάρις στὴν πίστη πού σοῦ ἐμπνέουν. Εἶναι διδασκαλία καὶ μαγικὸ ταξίδι στὶς χώρες τῆς πανάχρονης Τέχνης. Ὁ ταπεινὸς τεχνίτης πού ζωγράφισε τὸ εἰκόνισμα, πόθο του μόνο εἶχε νὰ ξελαφρώσει τὴν καρδιά του ἀπὸ τὸν πόνο πού τὸν πιάζε, νὰ ἐξαγνίσει περισσότερο τὴν ψυχὴ του φέρνοντας τὸν ἑαυτὸ του «ἐνώπιον ἐνωπίω» μὲ τὴ μυστικὴ πηγὴ τῆς Δημιουργίας. Καὶ γι αὐτὸ πετυχαίνει τὸ θαῦμα νὰ δώσει μὲ βαφῆς καὶ ὑλικά χρώματα τὴ διάχυτη οὐσία τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, κ' ἔτσι νὰ γίνεται ὁ πομπὸς ἀνεξάντλητης ἐπιρροῆς πᾶν ἄνθρωπο, ἡ δύναμη πού φέρνει τὴν ἀνάταση καὶ τὴν ἐξάυλωση, πού μέσα σὲ λογικὰ περιγράματα δὲν μπαίνει.

»Ἔτσι καὶ μερικά βιβλία : σὲ τραβοῦν μὲ τὴν ἀπλότητά τους καὶ μπαίνουν βαθιὰ μέσα στὴν ψυχὴ σου, γιατί κρύβουν μιὰν ἄλλη ψυχὴ ὀλοζώντανη, πού σὲ καλοσυνεύει, σοῦ ἀνοίγει δρόμο νὰ διαθεῖς γελαστά κι' ὠραία. Σὲ κάνουν μιὰν εὐπλαστὴ οὐσία, ἔτοιμη νὰ χυθεῖ μέσα στὸ δικό τους καλούπι, καὶ νὰ σὲ ξαναδώσουν μὲ νέα μορφή καὶ νέα δύναμη ζωικὴ. — Τέτοιο καὶ «Τὸ χρονικὸ μιᾶς Πολιτείας» τοῦ κ. Πρεβελάκη.»

Σήμερα, ἀπ' ἀφορμὴ τοῦ τελευταίου βιβλίου τοῦ κ. Παντελῆ Πρεβελάκη «Ὁ Κρητικὸς. — Τὸ Δέντρο» (1) ξαναθυμοῦμαι τὰ λόγια αὐτὰ καὶ τὰ ἐνισχύω : Κάποια βιβλία εἶναι σὰν τὰ θαυματοργὰ εἰκονίσματα καὶ σὰν καμπάνες : μᾶς δίνουν τὴν ψυχικὴν ἀνακούφιση καὶ τὴ σωματικὴν ὑγεία, ἀλλὰ καὶ μᾶς ξυπνοῦν ἀπὸ τὸ θαρὺν ὕπνο πού μᾶς πιέζει. Τέτοιοι εἶναι «Ὁ Κρητικὸς» του. Μᾶς ξυπνᾶ, σὰν καμπάνα ἀναστάσιμη, νὰ κοιτάξουμε τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ πού σφύζει καὶ σκιρτᾷ γύρω μας, νὰ τὴν ἀγαπήσουμε καὶ νὰ τὴν κάνουμε συνειδησὴ μᾶς δημιουργικὴ, νὰ τὴν προσκυνήσουμε σὰν τὰ παλιὰ εἰκονίσματα, ἀλλὰ καὶ νὰ πλουτίσουμε τὸν ἑαυτὸ μᾶς μὲ τοὺς ἀνεξάντλητους θησαυροὺς τῆς.

Γι αὐτὸ γράφοντας τώρα γιὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ δὲν μπορῶ νὰ περιορισθῶ στὰ συνηθισμένα πλαίσια ἑνὸς κριτικοῦ σημειώματος, ἀλλὰ παίρνω τὴν ἀφορμὴ νὰ συζητήσω τὴν ἀποψη του καὶ νὰ τὴν ἐνισχύσω μὲ τὴν ἀσθενικὴ φωνὴ μου. Οἱ παλιοὶ μου ἀναγνώστες θ' ἀκούσουνε γνωστὰ πράγματα, πού φορὲς καὶ φορὲς τὰ εἶπα, ἀλλὰ ἄς μοῦ ἐπιτρέψουν — γιὰ τοὺς ἄλλους πού ἴσως πρώτη φορὰ μὲ διαβάσουν — νὰ χρησιμοποιήσω τὴν καλοσημαδὴ αὐτὴ εὐκαιρία γιὰ νὰ τὰ ξαναπῶ. Γιατί «Ὁ Κρητικὸς» ἔρχεται νὰ δοκιμάσει τὴν πίστη μας στὴν ἑλληνικὴ παράδοση.

«Ὁ Κρητικὸς» τοῦ κ. Π. Πρεβελάκη ἔρχεται σὰ συνέχεια τῆς «Παντέρμης Κρήτης» του, ἀλλὰ καὶ σὰν ἔργο αὐτοτελές, — τὸ πρῶτο μιᾶς σειρᾶς «μυθιοστοριῶν» μὲ βάση τὴν κρητικὴν ἱστορία. Ἄλλὰ ἔρχεται καὶ μὲ ἀξιώσεις περισσότερο ἀπὸ λογοτεχνικὲς : Θέλει νὰ δείξει ὅτι μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ στηριχτεῖ στὸν ντόπιον λαϊκὸ πολιτισμὸ γιὰ νὰ μορφωθεῖ, νὰ στηριχτεῖ στὸ λαὸ μᾶς, πού σ' ὅλες του τίς ἐκδηλώσεις γίνεται ὁ δυναμικὸς φορὲς τοῦ κάθε ὑψηλοῦ καὶ μεγάλου.

Ἄν τὸ αἶτημα αὐτὸ μείνει ἀμετάθετο κι ἀσυμπλήρωτο, βέβαια φαίνεται σὰ μονοκόμματο καὶ μονόπλευρο, ὅσο πειστικὰ κι ἂν τὸ πραγματοποιεῖ ὁ

(1) Παντελῆ Πρεβελάκη «Ὁ Κρητικὸς. Τὸ Δέντρο». Μυθιοστορία. Ἀθήνα. Ἐκδότης Ἀετὸς Α.Ε. 1948. σ. 240.

κ. Πρεβελάκης. Γιατί, σίγουρα, όσο κακό προξενεί το διάνημα τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων ἐνὸς λαοῦ μετὰ τὴν προσπάθεια νὰ μορφωθῆῖ δοκιμάζοντας τὰ ξένα μονάχα, πού ἀχώνευτα τοῦ μένουν κι ἀγονιμοποιήτα, ἄλλο τόσο κακὸ φέρνει τὸ κλεισιμο σ' ἕνα περιορισμένο τοπικὰ καὶ χρονικὰ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ ἀπόθεμα, σ' ἕνα στενὸ πνευματικὸ ὄριζοντα, σὲ μιὰ τοπικιστικὴ — ὅσο καλλιεργημένη καὶ πλούσια κι ἂν εἶναι — παράδοσι. Ὁ ἄνθρωπος σήμερα ἔκανε φτερά καὶ πετάει παντοῦ σ' ὅλα τὰ πλάτη καὶ τὰ μήκη τῆς γῆς, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ κλειστεῖ σ' ἕνα μόνο χῶρο, σ' ἕνα χῶρο τόπου, χρόνου, πνευματικῆς, καλλιτεχνικῆς καὶ ψυχικῆς περιουσίας. Ἀπλώθηκε παντοῦ, κι ἀπὸ παντοῦ παίρνει «τὸ δικό του» (θυμηθῆτε τὸ λόγο τοῦ Μολιέρου : «Je prends mon bien ou je le trouve») γιὰ νὰ ὀλοκληρωθῆῖ πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ.

Ὁ κ. Πρεβελάκης δὲν ὑποστηρίζει βέβαια τὸ αἴτημα αὐτὸ σὰν τὴ μοναδικὴ ἐπιταγὴ καὶ λύσι, ἀλλὰ ἀπλῶς τὸ παρουσιάζει σὰν πρόβλημα, σὰν ἐρώτημα γι ἀπάντησι. Κι ἀπάντησι πειστικὴ εἶναι τὸ ἔργο του, ὄχι ὅμως καὶ ἡ μοναδικὴ λύσι στὸ πρόβλημα. Γιατί σήμερα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορά, μονάχα τὸ ἰσοζύγισμα τῆς ντόπιας παράδοσις μετὰ τὰ καλὰ τοῦ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά μας (τοπικὰ καὶ ψυχικὰ) κόσμου μπορεῖ νὰ ὀλοκληρώσει τὴν ἠθικὴ — στὴ γενικὴ τῆς ἔννοια — καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ντόπια παράδοσι εἶναι ἡ βάση, — πού εἶν' ἀλήθεια πῶς δὲν τὴ χρησιμοποιήσαμε πλεῖρα ἀκόμη σ' ὅλες τὶς δυνατότητές της, καὶ γι' αὐτὸ δίκαια ὑπερτονίζει ὁ κ. Πρεβελάκης τὴ σημασία της —, μὰ δὲν ἀποτελεῖ καὶ τὸ μοναδικὸ ὄλικὸ γιὰ τὸ χτίσιμο καὶ τὴν ὀλοκλήρωσι τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κόσμου. Σίγουρα, ὅμως, χωρὶς τὴν βάση, τὴν πλατιά καὶ στερεὴν βάση τῆς ἑλληνικῆς παράδοσις, πού προχωράει βαθιὰ μέσα στὶς ρίζες τῆς Φυλῆς αἰῶνες καὶ χιλιετηρίδες, χωρὶς τὸ πολῦτιμο καὶ πολυδύναμο αὐτὸ ὄλικὸ, ματαιοπονοῦμε καὶ πιθηκίζουμε ἄγωνα.

Γι αὐτὸ καὶ μετὰ χαρὰ δέχουμα τὴν ἐντολὴ καὶ πειστικὴ (ἀπὸ τὴν πράξι πειστικὴ) φωνὴ τοῦ κ. Πρεβελάκη νὰ στραφοῦμε πῶς πολὺ, πῶς προσεχτικὰ, μετὰ στοργὴ μεγαλύτερη καὶ κατανόησι δημιουργικὴ στὸ ἀνεξάντλητο θλισιδὶ τῶν λαϊκῶν μας πηγῶν σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, νὰ τὶς γνωρίσομε καὶ νὰ τὶς τιμήσομε χρησιμοποιώντας τες πλατιά στὴ δημιουργία τοῦ νέου μας πολιτισμοῦ. Τότε θὰ πραγματοποιήσομε τὸ λόγο τοῦ Ποιητῆ «Κλείσε μέσα στὴ ψυχὴ σου τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ αἰσθανθεῖς μέσα σου νὰ λαχταρίζεις κάθε εἶδους μεγαλεῖο». Θὰ νιώσομε πῶς σίγουροι γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ ὑπερήφανοι, θ' ἀποχτήσομε τὴν ψυχικὴ «εὐφορία» πού τώρα μᾶς λείπει.

«Ὁ Κρητικὸς» εἶναι μιὰ νέα μεγάλη νίκη τῆς λογοτεχνίας μας, ἕνα ἀπὸ τὰ πῶς ὄριμα ἔργα τῶν τελευταίων χρόνων, πού στὴ σύνθεσι, στὴ μορφὴ καὶ στὴν οὐσία ὑπερέχει μετὰ τὸ χαραχτήρα τοῦ ἀρτίου. Προπάντων ὅμως ξεχωρίζει καὶ ὑπερέχει γιὰ τὴ διάθεσι του, πού εἶναι ἀγνὰ καὶ λαϊκὰ ἑλληνικὴ.

Ἡ σύνθεσί του εἶναι πολὺ ἀπλή, ἀλλὰ γερά στηριγμένη, διάφανη καὶ καθαρὴ, χωρὶς τερτίπια κ' ἐφευρήματα ἐπιτηδευμένα. Ἔτσι στέκεται φυσικὴ ἢ ἱστορήσι, — γιατί, στὸ βάθος, εἶναι τὴν ἱστορικὴ ἀτμόσφαιρα μιᾶς ἐποχῆς, πού θέλει ν' ἀποδώσει ὁ συγγραφέας μέσ' ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράσι τοῦ ἥρωα του καὶ τῶν προσώπων καὶ γεγονότων πού τὸν περιβάλλουν καὶ τὸν διαπλάθουν —, καὶ ξετυλίγεται μετὰ τὴν ἀπλότητα καὶ φυσικότητα τῶν ἀπλῶν ἀλλὰ παντοτινῶν πλασμάτων τῆς Φύσις καὶ τῆς ζωῆς. Ἡ ἀφήγησι ἀρχίζει λίγο ὕστερ' ἀπὸ τὴν Κρητικὴ ἐπανάστασι τοῦ 66 — τὸ θέμα τοῦ προηγούμενου βιβλίου τοῦ κ. Πρεβελάκη «Παντέρμη Κρήτη» — μετὰ τὴν καταθλιπτικὴ ἀτμόσφαιρα πού ἔπεσε στὴν Κρήτη ἔπειτ' ἀπ' αὐτή, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ λυγίσει τὴν ἀδάμαστη ψυχὴ τοῦ ἥρωικοῦ νησιοῦ. Κ' ἴσα ἴσα ἢ πίστη αὐτὴ

κ' ἡ ἀδιάκοπη παρασκευὴ γιὰ νέα ἐξέγερση εἶναι τὸ ὑφάδι τοῦ νέου βιβλίου. Ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, κληρικοὶ καὶ προεστοὶ καὶ φτωχοὶ μεροκαματιάρηδες, μπαρουθοθρεμένοι ὄλοι, ποὺ ζοῦν μονάχα γιὰ τὴ Λευτεριά, εἶναι τὰ πρόσωπα τῆς μυθιστορίας. Ὁ κεντρικὸς ἥρωας — ποὺ δὲν εἶναι ὁ καθαυτὸ «ἥρωας» ἀκόμη — τὰ κατοπινα βιβλία θὰ δείξουν τὴν ὀρίμανσή του — ὁ Κωνσταντῆς Μαρκαντώνης, εἶναι τὸ φύτρο μιᾶς σειρᾶς λαϊκῶν ἀγωνιστῶν γιὰ τὴν κρητικὴ Λευτεριά, φυσικὸς καρπὸς τοῦ παρελθόντος, χαρακτηριστικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ παρόντος. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράση του εἶναι σὰ γραμμένη ἀπὸ πρὶν, ἀπὸ τὸ χέρι κι ἀπὸ τὴ μοίρα ἑνὸς ὀλόκληρου λαοῦ. Μᾶς γοητεύει, μᾶς συνεπαίρνει, ἀλλὰ δὲν ξαφνιαζόμαστε, — ὅπως δὲν ξαφνιαζόμαστε μὲ τοῦ Ἡρακλῆ τοὺς ἄθλους καὶ μὲ τοῦ Διγενῆ τοὺς ἀγῶνες, ἀνκαὶ δὲν μπορεῖ ὁ καθένας νὰ εἶναι Ἡρακλῆς ἢ Διγενῆς ἢ καὶ κάτι ἀκόμη πιὸ μικρό. Ἡ καρδιά μας ἀνοίγει, ὀρθώνεται ἡ ψυχὴ μας, πλαταίνει τὸ μυαλό μας στὴν ἐπαφὴ μαζὶ τους, μὰ νιώθουμε πὼς εἶναι φυσικὰ γεγονότα τῆς Φυλῆς καὶ δὲν ἀποροῦμε γι αὐτούς. Τοὺς θρονιάζουμε μέσα μας, τοὺς ἀγαποῦμε καὶ τοὺς προσκυνοῦμε.

Κι ὅπως, μάλιστα, ἀπλά, ἀπέριττα καὶ χωρὶς περιστροφές συνθέτει ὁ Πρεβελάκης τὸ θέμα του, δυναμώνει περισσότερο ἢ ἐντύπωση τοῦ φυσικοῦ ποὺ παίρνουμε ἀπ' ὅλο τὸ ἔργο.

Στὴ μορφή, ἡ γλῶσσα προπάντων εἶναι τὸ πρῶτο ποὺ θὰ προσέξουμε. Κ' ἡ γλῶσσα τοῦ κ. Πρεβελάκη ἐνισχύει τὴν ἀποψη ποὺ ἄλλοτε ἔγραφα, καὶ ἀπ' ἀφορμὴ τῆς «Παντέρμης Κρήτης» του (δὲς «Κυπριακὰ Γράμματα», Ἔτος 10, ἀρ. 121-122, Ἰουλ.—Αὐγ. 1945, σ. 91), πὼς πρέπει νὰ ξαναζωντανέψει ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ὕφος μας στὴν ἀστείρευτη καὶ ἀνόθευτη λαϊκὴ πηγὴ, καὶ γενικώτερα, νὰ ξαναγυρίσουμε στὸ λαὸ μας, στὶς πιὸ καλὲς δυνάμεις του, γιὰ νὰ στηρίξουμε τὸ νέο πνευματικὸ μας οἰκοδόμημα μὲ τὰ λαϊκὰ ὄλικά, μὲ τὴ λαϊκὴ διάθεση καὶ τοὺς πόθους τοῦ λαοῦ μας, — ὅπως τόσο ἐντονα τὸ πιστεύει καὶ τόσο πειστικὰ κι ἀποτελεσματικὰ τὸ ἐφαρμόζει ὁ κ. Πρεβελάκης. Λίγες φορὲς ἡ ἔθνικὴ μας γλῶσσα γράφτηκε τόσο πλούσια, μὲ τέτοια εὐλυγισία, μὲ τόσο λαϊκὸ ἀλλὰ καὶ καθαρὰ ποιητικὸ τόνο. Ἡ δημοτικὴ γίνεται σὰ χέρια τοῦ κ. Πρεβελάκη, μιὰ πολυόργανη ὀρχήστρα μὲ ἀνεξάντλητους καὶ πολύχρωμους ἤχους, ποὺ σοφὰ ἐναρμονίζονται καὶ κατευθύνονται στὴ δημιουργία μιᾶς ὑπέροχης ἑλληνικῆς συμφωνίας. Εἶναι τὸ τραγούδι μιᾶς ἀρσενικῆς φυλῆς, ποὺ δὲν τοῦ λείπει ὄμως ἡ τρυφερὴ γυναικεια χάρη. Εἶναι ὄλο φῶς καὶ δροσιά, στερεὸ σὰν τὰ βουνὰ Φυλῆς, καὶ θελουδέσιο καὶ κελαϊδιστὸ σὰν τὸ κύμα στ' ἀκρογιάλια μας, σὰν τὸ τραγούδι τῶν ἀηδονιῶν στὶς φυλλωσιές μας. Ἡ γλῶσσα τοῦ κ. Πρεβελάκη εἶναι τὸ πειστικώτερο δείγμα τῆς ἀρρενωπῆς ἑλληνικῆς ἀρετῆς, ποὺ ὀρθώνεται στὸν «Κρητικὸ» του.

Γιατί, σίγουρα, ὁ «Κρητικὸς» εἶναι τὴν ἑλληνικὴ ἀρετὴ ποὺ «ἱστορίζει», σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ χαρακτηριστικὲς ἐκδηλώσεις τῆς στὶς κρίσιμες ὥρες τῆς ζωῆς ἑνὸς λαοῦ δωρικοῦ. Ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ σκληρότητα τῆς ζωῆς ποὺ παρουσιάζει, ἡ ἔμπραχτη ἀγάπη στὴ Λευτεριά καὶ στὶς ἄλλες μεγάλες ἀξίες τῆς ζωῆς, εἶναι ἡ μοίρα τῆς Φυλῆς μας ποὺ ἔπλασε τὴν ἑλληνικὴ ἀρετὴ καὶ τὴν ἔζησε μέσα στὸν παναιῶνο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ. Μέσα σ' ἕνα στενὸ χῶρο τόπου καὶ χρόνου καὶ προσώπων, κινεῖται ὀλόκερη ἡ Φυλὴ μας, μὲ τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματά της, μὲ τὸ μεγαλεῖο καὶ τίς μικρές της ὥρες. Καὶ μὲ τοὺς ἀδασκάλειους, τοὺς ἀπροσποίητους ἀνθρώπους του ὁ «Κρητικὸς» δίνει τὸ πρόσωπο τοῦ λαοῦ μας πεντακάθαρο, στὶς μεγάλες καὶ μικρές του ἀγωνίες, στοὺς μεγάλους καὶ μικροὺς του μόθους καὶ ἀγῶνες, ποὺ εἶναι ἀγωνίες καὶ ἀγῶνες, λύπες καὶ χαρές, πόθοι καὶ λαχτάρες ὀλόκερης τῆς Φυλῆς μας σ' ὄλους τοὺς μακροὺς αἰῶνες τῆς ἱστορίας της. Γι αὐτὸ καὶ περιμένουμε ἀνυπόμονα τὴ συνέχεια τοῦ «Κρητικοῦ», ὄχι τόσο

για να μάθουμε τὰ παρακάτω περιστατικά τῆς ζωῆς τοῦ Κωνσταντῆ Μαρκαντώνη, ἀλλὰ κυρίως γιὰ νὰ χαροῦμε τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ ποῦ ἀντιπροσωπεύει ἄξια — στὶς χαρῆς καὶ στὶς λύπες του, στὶς θυσίες καὶ στοὺς ἥρωϊσμούς του — γιὰτὶ εἶναι ἀπὸ τοῦ δικοῦ μας λαοῦ τὸ δισκοπότηρο ποῦ θὰ μεταλάβουμε.

Εἶπα πρωτύτερα πὼς ὁ «Κρητικός» τοῦ κ. Π. Πρεβελάκη ἀποτελεῖ μιὰ νέα νίκη τῆς λογοτεχνίας μας· γιὰτὶ, ὅσο λιγοστὲς κι' ἂν εἶναι οἱ νίκες τῆς, ὅμως ὑπάρχουν ἀναμφισβήτητα καὶ μποροῦν νὰ σταθοῦν ἄξια δίπλα στὶς σοβαρώτερες κατακτήσεις τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας, — ὅσο κι' ἂν ἐμεῖς, κάτω ἀπὸ τὴν πίεση ἑνὸς καταθλιπτικοῦ συναισθήματος κατωτερότητας, πολλές φορές νομίζουμε πὼς ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία δὲν ἔδωσε τίποτε ἄξιο. Μπορεῖ νὰ μὴν ἔδωσε ἀκόμη ΤΟ ΕΡΓΟ, τὸ μοναδικὸ ἔργο ποῦ θ' ἀντιπροσωπεύει καθολικὰ καὶ ἄξια τὸν ἑλληνικὸ λαό, ὅμως ΕΡΓΑ ἔδωσε ἀρκετά, ἔστω καὶ κάπως περιορισμένης ἔχτασης. Πάντα τὸ πιστεύω αὐτό, σήμερα ὅμως ποῦ θρίσκουμε σ' ἀμεσώτερη ἐπαφὴ μὲ τὴν ξένη πνευματικὴ ζωὴ καὶ τὴν παρακολουθῶ, ὅσο μπορῶ πὸ ἀρτία, σ' ὄλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς, ἡ πίστη μου αὐτὴ θυνάμωσε περισσότερο.

Ἔχουμε, βέβαια, καὶ φτωχὰ λογοτεχνήματα, — μάλιστα μπορεῖ νὰ εἶναι πάρα πολλά αὐτά —, ὅμως ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἄξια ἑνὸς ἀνθρώπου κ' ἑνὸς λαοῦ δὲν κρίνεται μόνο ἀπὸ τὰ κακὰ του ἔργα, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὰ καλὰ του. Ἄν περιοριζόμαστε μόνο στὴ στενὴ πρώτη ἄποψη, δὲν ξαίρω ποιοῦ λαοῦ ἡ λογοτεχνία σήμερα θὰ μποροῦσε νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὴν κατακραυγὴ μας, ποῦ δίκαια ὀρθώνεται ἂν δοῦμε μόνο τὸ ἄπειρο πλῆθος τῶν μέτριων, τῶν κακῶν θιβλιῶν ποῦ ἀσταμάτητα παράγονται. Καὶ ἀναλογικὰ στὶς ἄλλες χῶρες ἡ παραγωγή φτωχῶν λογοτεχνικῶν ἔργων εἶναι πολὺ μεγαλύτερη παρὰ στὴν Ἑλλάδα. Κι ὅμως δὲν τὶς καταδικάζουμε, δὲν ἀγνοοῦμε τὶς σύγχρονες ξένες λογοτεχνίες, γιὰτὶ — καὶ καλὰ κάνουμε — σταματοῦμε μὲ προσοχὴ καὶ σεβασμὸ στὰ μεγάλα κι ἄξια ἔργα τους, ὅσο λίγα κι ἂν εἶναι. Μόνο τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία τὴ σβύνουμε μὲ μιὰ μονοκοντυλιά! Κι ὅμως, ἂν περιοριστοῦμε μονάχα στοὺς λογοτέχνες μας ποῦ ζοῦνε σήμερα, ποιητὲς καὶ πεζογράφους, νομίζω πὼς εὐκολὰ μποροῦμε ν' ἀναφέρουμε εἴκοσι ὀνόματα, ποῦ θὰ τὸ θεωροῦσαν τιμὴ τους νὰ τὰ ἔχουν δικὰ τους οἱ ξένες λογοτεχνίες. Κι ὁ κ. Πρεβελάκης σίγουρα εἶναι ἀνάμεσα στοὺς πρώτους ποῦ δίκαια μποροῦμε ν' ἀναφέρουμε.

Ἐμεῖς ὅμως, Πραχοπρόδρομοὶ καὶ «κακανάρεστοι» (χρησιμοποιοῦ τὴ χαρακτηριστικὴ κ' ἐκφραστικὴ αὐτὴ κυπριακὴ λέξη γιὰ τοὺς ἀνικανοποίητους, ποῦ δὲν εὐχαριστοῦνται μὲ τίποτε, ὅταν οἱ ἴδιοι δὲν μποροῦν νὰ κάνουν τίποτε), γινόμαστε οἱ Ἡρόστρατοι κάθε καλοῦ καὶ ἄξιου ποῦ στὴν ἐπίπονη ζωὴ του δημιουργεῖ ὁ ἄμοιρος λαός μας. Ἄλλὰ κι ὅταν δὲν τὸ κατασπρέψουμε, τὸ κακολογοῦμε ἢ τὸ ἀγνοοῦμε. Καὶ πιπιλίζουμε ἀχνώνευτα τὰ ξένα, ἄξια καὶ ἀνάξια, τὰ προσκυνοῦμε ἀνεξέλεχτα καὶ τ' ἀντιγράφουμε τυφλά..

Γι αὐτὸ ξανά θέλω νὰ τονίσω τὸ μεγάλο δίδαγμα, ποῦ παρουσιάζει σάν «πρόβλημα» στὸν «Κρητικὸ» τοῦ ὁ κ. Πρεβελάκης : νὰ ξαναγυρίσουμε στὸ λαό μας, νὰ δοῦμε, νὰ γνωρίσουμε καὶ ν' ἀγαπήσουμε ὅ,τι ὁ ἴδιος δημιούργησε σὰ σύνολο, — καὶ σάν ἄτομα, προσθέτω. Νὰ ξαναλουστοῦμε στὴν ἑλληνικὴ παράδοση, μακρινὴ καὶ κοντινὴ, γιὰ νὰ ἀνανεωθοῦμε δημιουργικὰ. — Κι αὐτὸ μονάχα νὰ ἦταν τὸ κέρδος μας ἀπὸ τὸν «Κρητικὸ», θ' ἄξιζε νὰ τὸν βάλομε ἀνάμεσα στὰ πρῶτα ἔργα τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας μας.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Σικάγο, Αὐγουστος 1948.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΜΥΘΟΣ

ΤΟ ΜΑΥΡΟ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙ ΠΟΥ ΠΗΓΕ ΝΑ ΒΡΕΙ ΤΟ ΘΕΟ

Μιά φορά κι έναν καιρό ήταν ένα βασιλόπουλο κι είχε ένα μαύρο δούλο. Παίζαν όλη μέρα μαζί και μαζί μεγάλωσαν. Μετά χρόνια, το βασιλόπουλο έγινε ένας τρανός βασιληάς κι έκανε το μαύρο δούλο υπασπιστή του. Παντρεύτηκαν την ίδια μέρα. Ο βασιληάς πήρε μία βασιλοπούλα κι ο υπασπιστής μία μαύρισσα. Ήσαν πάντα αγαπημένοι, κι ο θεός τους έβλεπε κι ευχαριστιόταν. Γι αυτό τους χάρισε από ένα παιδάκι. Στο βασιληά μιά ξανθόμαλοθσα κόρη στον υπασπιστή ένα γερό κι έξυπνο αγόρι.

Τά δυό παιδιά μεγάλωσαν μαζί. Μαζί παίζαν, κάναν μαζί το σχολιό κι αγάπηθηκαν τόσο, που σαν ήρθεν η ώρα, αποφάσισαν να παντρευτούν. Με χαράν πήγαν να τὸ πουν στο βασιληά, βέβαια πὸς κι αὐτὸς θὰ χαίροταν. Μὰ ὁ βασιληάς σαν τ' ἄκουσε πικράθηκε πολὺ. Δὲν ἤθελε νὰ δώσει τὴ μοναχοκόρη του, που ἦταν σαν τοῦ ἡλίου ἀχτίδα, σ' ἕνα μαύρο παλληκάρι, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ πικράνει τὸν υπασπιστή του, τὸν παλιὸ παιδικὸ φίλο.

Τι νὰ κάνει; Σκέφθηκε πολὺ κι ἔπειτα φώναξε τὸ παλληκάρι καὶ τοῦ εἶπε :

—Γιὰ νὰ σοῦ δώσω γυναίκα τὴ βασιλοπούλα, πρέπει νὰ πᾶς πρῶτα νὰ βρεῖς τὸ θεὸ καὶ νὰ τὸ ρωτήσεις : "Ὁ,τι γράφει, τὸ ξεγράφει;

Κι' ἔβαλε μὲ τὸ νοῦ του : Ποῦ θὰ βρεῖ τὸ θεό; θὰ ψάχνει... θὰ ψάχνει... θὰ ταξιδεύει... θὰ ταξιδεύει... θὰ περάσουν τὰ χρόνια· ἡ βασιλοπούλα θὰ ξεχάσει τὴν ἀγάπη της· τὸ παλληκάρι θὰ βρεῖ ἄλλες ἀγάπες κι ὅλα θὰ διορθωθοῦν μιά χαρά.

Τὸ μαύρο παλληκάρι ἐτοιμάστηκε κι ἔφυγε ἀμέσως, νὰ μὴ χάνει καιρὸ.

Περπάτα καὶ περπάτα, φθάνει σ' ἕνα μεγάλο σπίτι. Ἡ θύρα ὀρθάνοιχτη κι ἀπάνω γραμμένο : Δεχόμαστε ξένους. Θὰ εἶναι ξενοδοχεῖο, σκέφθηκε καὶ μῆκε νὰ ξεποστᾶσει. "Εφαγε, ἤπιε, καλοκοιμήθηκε κι αὐγῆ, πρὶ φύγει, ζήτησε τὸ λογαριασμό.

—Δὲ θὰ πληρώσεις τίποτε, λέει ὁ νοικοκύρης. "Εδῶ δὲν εἶναι ξενοδοχεῖο. Εἶμαι ἕνας πολὺ πλούσιος ἄνθρωπος. "Εχω τόσα πλοῦτη, που δὲν ξέρω τί νὰ τὰ κάνω. Δίνω, δίνω καὶ δὲν ἔχουν τελειωμό. "Ετσι ἄρχισαν νὰ μιλοῦν, κι ἀπὸ λόγο σὲ λόγο, τὸ μαύρο παλληκάρι τοῦ διηγήθηκε ὀλόκληρη τὴν ἱστορία του, πὸς ἀγάπησε μιά βασιλοπούλα, πὸς πήγαινε νὰ βρεῖ τὸ θεὸ γιὰ νὰ τὸ ρωτήσῃ ἂν ὄ,τι γράφει τὸ ξεγράφει καὶ στο τέλος τοῦ εἶπε :

—Μήπως ξέρεις ἐσὺ νὰ μοῦ πεις ποῦ εἶναι ὁ θεός;

Ὁ καλὸς ἄνθρωπος χαμογέλασε καὶ σκέφθηκε : Τρελὸ θὰ εἶναι τὸ καμμένο· ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ τοῦ χαλάσει τὴν καρδιά τοῦ εἶπε :

—Τράβα ἴσια, παιδί μου, πάντα ἴσια καὶ θὰ βρεῖς τὸ θεό. Κι ὅταν τὸ βρεῖς νὰ τὸν ρωτήσεις κι ἀπὸ μέρος δικό μου, τότε πιά θὰ πάψει νὰ μοῦ δίνει!

—Θὰ τὸν ρωτήσω, εἶπε τὸ μαύρο παλληκάρι. Ευχαρίστησε τὸν καλὸν ἄνθρωπο καὶ πήρε πάλι δρόμο.

Περπάτα καὶ περπάτα, φθάνει σ' ἕναν ἔρημο τόπο. Μήτε δεντρί, μηδὲ σπιθαμὴ σκιά γιὰ παρηγοριά τοῦ ἀνθρώπου. Μονάχα μιά γοερὴ φωνή :

—"Ε, ποῦ περνᾶς! "Ε, ποῦ περνᾶς! Ποιὸς εἶσαι; Ποῦ πᾶς;

—Εἶμαι τὸ μαύρο παλληκάρι, καὶ πάω νὰ βρῶ τὸ θεό.

—Χά, χά, ἀκούστηκε ἕνα στυφὸ, περιπαιχτικὸ γέλιο.

—Γιατί γελάς; Ἀπὸ ποῦ μιλάς καὶ δὲ σὲ βλέπω.

—Κοίταξε χάμω καὶ θά μὲ δεῖς.

Κοίταξε χάμω καὶ εἶδεν ἕναν τυφλό, βουτυμένο στὸ βουῖρκο.

—“Α, δυστοχισμένε! Γιατὶ δὲν βγαίνεις ἀπ’ ἐκεῖ;

—Δὲ μπορῶ.

—Νὰ σὲ βοηθήσω.

Κι ἂν μὲ βοηθήσεις, πάλι θά πέσω. Τὰ μάτια μου εἶναι κλειστά. Ἄλλὰ ἀφού, ὅπως λές, πᾶς νὰ βρεῖς τὸ θεό, ρώτηξέ τον πότε θά ξεστραβωθῶ. Καὶ ξαναγέλασε ἐκεῖνο τὸ στυφὸ γέλιο, γιατί δὲν πίστευε πῶς μπορούσε ποτὲ νὰ βρεῖ τὸ θεό.

—Μὴ χάνεις τὴν ἐλπίδα σου, εἶπε στὸν τυφλό τὸ παλληκάρι καὶ τράβηξε πάλι τὸ δρόμο ἴσια μπροστά του.

Περπάτα καὶ περπάτα, φθάνει σ’ ἕνα δάσος γιομάτο θεριά. Ἐκεῖ φοβήθηκε, γιατί ἦταν μονάχο, κι ὅπως γρήγορα θά ἐρχόταν ἡ νύχτα, σκέφθηκε νὰ σκαρφαλῶσει σ’ ἕνα ψηλὸ πολύκλαδο δένδρο, γιὰ νὰ προστατευτεῖ. Ἄλλὰ μόλις, ἀπὸ κλαρὶ σὲ κλαρὶ, ἀρχισε ν’ ἀνεβαίνει, ξεκρίνει σιμά του, στὴ ρίζα τοῦ πλαϊνοῦ δένδρου, ἕνα γεροντάκι. Ἀμέσως κατεβαίνει, τὸ ζυγώνει καὶ μὲ λαχτάρα τοῦ μιλά :

—Καλλιοτέρα παποῦ.

—Καλλιοτέρα παιδί μου, λέει τὸ γεροντάκι. Πῶς βρέθηκες ἐδῶ;

—Πηγαῖνω γυρεύοντας τὸ θεό. Μήπως ξέρεις ποῦ εἶναι;

Τὸ γεροντάκι κούνησε λυπητερά τὸ κεφάλι.

—Ἔτσι παιδί μου, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πᾶν γυρεύοντας τὸ θεό, ἐνῶ τὸν ἔχουν μπροστά τους.

—Εἶσαι ὁ Θεός, παποῦ !; λέει τὸ μαῦρο παλληκάρι, καὶ νοιώθει τὴν καρδιά του νὰ γοργοχτυπᾷ.

—Ἐσὺ τὸ εἶπες παιδί μου, χαμογέλασε τὸ ἀγαθὸ γεροντάκι. Καὶ τώρα πές μου τί θές.

—Νὰ σ’ ἐρωτήσω : “Ὅ,τι γράφεις, τὸ ξεγράφεις ;

—Δὲ ξεγράφω, παιδί μου.

Τὸ μαῦρο παλληκάρι ρώτησε καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους δυό, κι’ ὕστερα ἔγυρε πλάι του νὰ κοιμηθεῖ. Χαράματα, μὲ τὸ κελᾶδημα τῶν πουλιῶν, σηκώθηκε, εἶπε στὸ γεροντάκι «Τὴν εὐχὴ σου παποῦ», καὶ χαρούμενο πῆρε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ.

Περπάτα καὶ περπάτα, ἔφθασε στὸν ἐρημότοπο κι’ ἄκουσε πάλι τὴ στυφὴ φωνὴ τοῦ τυφλοῦ. “Ἐ ! ποῦ περνᾷς. “Ἐ ! ποῦ περνᾷς. Μὲ ὅλο πού βιαζόταν πολὺ νὰ γυρίσει στὴν ἀγαπημένη του βασιλοπούλα, στάθηκε καὶ μιλώντας ἀσταμάτητα γιὰ τὸ πῶς βρῆκε τὸ θεό, καταπιάστηκε νὰ κάνει ὅ,τι τοῦ εἶχε παραγγεῖλει. Ἀνάσκαψε σπιθαμὴ — σπιθαμὴ, ὅλην τὴ γῆ, ἐκεῖ γύρα ποτίζοντας τὴν μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου του, ὥσπου ἡ γῆ τοῦ ἔδωσε μίαν καθαρὴ φλέβα νερό. Μ’ αὐτὴν ξέπλυνε τὰ μάτια τοῦ τυφλοῦ, κι’ ὁ τυφλὸς εἶδε τὸ φῶς. Τότε κατάλαβε τὴν κατάντια του καὶ προσπάθησε νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ βουῖρκο. Μονάχος καθαρίστηκε, μονάχος στολίστηκε καὶ δόξασε τὸ θεό.

Ὡστόσο τὸ μαῦρο παλληκάρι παρατήρησε ὅτι ἐκεῖ πού τὰ δάχτυλά του εἶχαν ἀγγίξει τὸ θεϊκὸ νερό, ἄσπρισαν. Δοκίμασε νὰ πλύνει τὰ χέρια του, κι’ ἔγιναν ἀμέσως κι’ αὐτὰ λευκά. Τότε γδύθηκε, λούστηκε ὀλόκληρος, κι’ ὁ τυφλὸς πού δὲν ἦταν πιά τυφλὸς τὸ βοηθοῦσε ἴσαμε πού ἔγινε σάν τ’ ἄστρο τῆς αὐγῆς. “Ἔτσι τοῦ βγῆκε γιὰ καλὸ, πού σταμάτησε νὰ βοηθήσει τὸν ξένον ἄνθρωπο.

Ξεκίνησαν μαζί. Πέρασαν τὸν ἐρημότοπο τραγουδώντας. “Ἐφθασαν στὸ μεγάλο σπίτι μὲ τὴν ἐπιγραφή : Δεχόμεστε ξένους. Ἡ θύρα πάντα ὀρθάνοιχτη τοὺς ἐκαλοῦσε. Μόλις πάτησαν τὸ κατώφλι, ἀντίκρουσαν τὸν καλὸ νοικοκύρη. Ἀμέσως τὸ μαῦρο παλληκάρι, πού εἶχε γίνει σάν τ’ ἄστρο τῆς αὐγῆς, τοῦ φώναξε :

—Δὲ μὲ γνωρίζεις ;

—“Οχι. Δὲν σὲ γνωρίζω.

—Εἶμαι τὸ μαῦρο παλληκάρι, ποὺ πήγαινε νὰ βρεῖ τὸ θεό.

—Πῶς εἶσαι τὸ μαῦρο παλληκάρι, ἀφοῦ ἐγὼ σὲ βλέπω πιὸ ἄσπρο ἀπὸ κάθε λευκό.

Τότε κ' οἱ δυὸ μαζί, τὸ παλληκάρι κ' ὁ τυφλός, ποὺ δὲν ἦταν πιά τυφλός, τοῦ τὰ ἱστορήσαν ὅλα, κ' ὁ καλὸς ἄνθρωπος ἐθαύμασε καὶ εἶπε μὲ λαχτάρα :

—Καὶ γιὰ μένα τί σοῦ εἶπε ὁ θεός ; Πότε θὰ πάψει νὰ μοῦ δίνει ;

—“Ὅταν πάψεις κ' ἐσὺ νὰ δίνεις.

—Κατὰ λέξη πῶς σοῦ τὸ εἶπεν ὁ θεός ;

—“Ὅσο δίνει θὰ τοῦ δίνω.

Κι' ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ἦταν καλὸς καὶ πονετικός, καταχάρηκε, γιατί ἔτσι θὰ μποροῦσε νὰ κάνει ὄλο καὶ πιὸ πολλὰ καλά, δίχως νὰ φοβᾶται, πῶς θὰ στερέψουν τὰ πλοῦτη του. Κι' ἄρχισε ἀμέσως. Διάταξε νὰ ἐτοιμάσουν ἕνα ἀρχοντικό ἀμάξι καὶ δέκα γκαμήλες φορτωμένες διαμάντι κ' ἄδρῳ μαργαριτάρι κ' ἔπειτα εἶπε στὸ μαῦρο παλληκάρι, ποὺ εἶχε γίνει λευκό :

—Εἶναι δικά σου ! Ἐκατὸν ἄνθρωποι, καθαυλάρηδες, θὰ σὲ φυλάγουν ὅπου κ' ἂν πᾶς.

Τὸ παλληκάρι δὲν ἤξερε πιά πῶς νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν καλὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ αὐτὸς ἐπέμενε νὰ λέει : Στὸν ἑαυτό σου τὰ χρωστᾶς καὶ στὸ θεό.

Ἔτσι ξεκίνησε καταχαρούμενο γιὰ τὸ παλάτι τοῦ βασιλεῆ.

Στὸ παλάτι, ἡ ζωὴ περνοῦσε θλιμμένη.

Ἡ βασιλοπούλα ἡ ξανθὴ, δὲ μπορεῖ νὰ ξεχάσῃ τὸ μαῦρο παλληκάρι, τὴ μοναδική της ἀγάπη. “Ὅσοι βασιληάδες κι ἂν τὴ γύρευαν, ὅσα βασιλόπουλα κι ἂν τὴν ἀγάπησαν, αὐτὴ πάντα τὰ ἴδια λόγια ἔχει :

—Δὲν τὸ θέλει ὁ θεός. Δὲν τὸ λέει ἡ καρδιά μου.

Μόνο αὐτὰ τὰ λόγια ἔχει καὶ κλαίει, κ' ὁ βασιλεῆς ποὺ τὴ βλέπει ραγίζει ἡ καρδιά του. Πρὶν τὴν ὥρα, ἄσπρισαν τὰ μαλιά του καὶ τὰ γένια του κι ὁ καμηὸς τὸν δείχνει, ἑκατὸ χρονῶ γέρο. “Ὅλη μέρα ἀμίλητος, κάθεται στὸ πιὸ ψηλὸ παράθυρο τοῦ πύργου κι ἀπ' ἐκεῖ ἀγναντεύει μακριὰ τοὺς δρόμους τῶν βουνῶν καὶ τοῦ κάμπου καὶ στενάχει : “Αχ, νὰ ἐρχόταν πίσω τὸ μαῦρο παλληκάρι. Φορὲς πάλι πεισμώνει : “Οχι. Νὰ μὴν ἔρθῃ ποτέ. Τότε σφίγγεται ἡ καρδιά του καὶ στέλνει καὶ καλεῖ ὅποιον περαστικό, γιὰ νὰ ξεδώσει ὁ νοῦς του. Πάει καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα, ἴσως ἡ βασιλοπούλα ἀγαπήσῃ κανέναν ἀπ' αὐτούς, ὅποιον κι ἂν εἶναι λέει τώρα, γιατί τὰ χρόνια ἔχουν περάσει καὶ τρέμει μὴ σθῆσῃ ἡ γενιά του. Καὶ ξένοι μπαίνουν, καὶ ξένοι θγαίνουν στὸ θλιβερὸ παλάτι, μὰ ἡ βασιλοπούλα πάντα τὰ ἴδια λόγια ἔχει.

—Δὲν τὸ λέει ἡ καρδιά μου. Δὲν τὸ θέλει ὁ θεός.

Καὶ κλαίει. Κλαίει τόσο, ποὺ κι οἱ πέτρες τοῦ παλατιοῦ ραγίζουν μιὰ μιὰ.

Ἔτσι κι ἐκείνην τὴν ἡμέρα, καθόταν ὁ βασιλεῆς στὸ ψηλὸ παράθυρο του, ὅταν ξάφνου ξανοίγει, μακριὰ πέρα στὸν κάμπο, κατὰ τὴν ἀνατολή, μιὰ συνοδεία ν' ἀργοκινᾶ. Βάζει τὸ χέρι ἀντήλιο καὶ βλέπει : “Ἐνα ἀμάξι. Γκαμήλες. Καθαυλάρηδες. “Αλογα πολλὰ. Στέλνει ἀμέσως τοὺς ἀθρώπους του, νὰ καλέσουν τοὺς ξένους κι ὁ ἴδιος, πρᾶμα ποὺ δὲν τὸ ἔχει κάνει ποτέ, κατεβαίνει ἴσαμε τίς κάτω πόρτες καὶ τίς ἔξω αὐλές, νὰ τοὺς δεχθεῖ.

—Ποῖος καλὸς ἄνεμος σᾶς φέρνει;

—Εἶμαστε περαστικοί, τρανὲ βασιλεῆ.

—Καθῆστε λίγες μέρες μαζί μας. Ν' ἀνασάνουν τὰ πλάσματα νὰ ξα-

ποστάσουν τὰ ζῶα· νὰ σᾶς δοῦμε καὶ νὰ σᾶς χαροῦμε.

Οἱ ξένοι δέχθηκαν μὲ τὸ πρῶτο.

Ξεπέζεισαν οἱ καθαλλάρηδες κι ἀστραφτοκόπησαν τὰ σπιρούνια τους, χλιμίντησαν τ' ἄλογα, γονάτισαν οἱ γκαμηλές καὶ ντουτιούμισαν τὰ κουδούνια τους, βγήκε καὶ τ' ἀρχοντόπουλο ἀπὸ τὸ χρυσὸ ἀμάξι καὶ φεγγοβόλησε τὸ πρόσωπο του, σάν τ' ἄστρο τῆς αὐγῆς. Ἀμέσως τὰ βουθὰ δώματα τοῦ παλατιοῦ ἀντιλάλησαν ἀπὸ χωρατὰ καὶ χάχανα, κι' οἱ ἔρημες σκάλες κι οἱ κοιμισμένες αὐλές ζωντάνεψαν ἀπ' τ' ἀνέβα-κατέβασε κι' ἀπὸ τὸ πῆγαιν' ἔλα. Στρώθηκαν τρικυβέρτα τραπέζια γιὰ τοὺς ξένους, καὶ τ' ἀρχοντόπουλο, κατὰ πού εἶναι ἡ τάξη, τὸ βάλαν στὰ δεξιὰ τοῦ βασιληᾶ. Μ' αὐτὸ δὲν ἔστερξε νὰ καθίσει. Θέλησε νὰ πάρει θέση στὴν πιὸ ἀπόμακρη γωνιά τοῦ τραπέζιου, ἀνάμεσα στὸ μαῦρο ὑπασπιστὴ καὶ τὴ γυναίκα του τὴ μαύρισσα. Ἀπόρησαν ὅλοι, μὰ ὁ βασιληᾶς, πού δὲν ἤθελε νὰ χαλάσει χατήρι στὸν ξένο, εἶπε :

—Ὅσο πιὸ μεγάλος ὁ ἀρχοντας, τόσο πιὸ μεγάλες κι οἱ παραξενιές.

Περνοῦσαν χαρούμενες οἱ μέρες καὶ κάθε φορὰ πού οἱ ξένοι λέγαν νὰ φύγουν, ὁ βασιληᾶς τοὺς ἔλεγε νὰ κάτσουν, κι αὐτοὶ δέχονταν δίχως δεύτερο λόγο. Ἔτσι, μιά μέρα ὁ βασιληᾶς ξεμονάχιασε τ' ἀρχοντόπουλο καὶ τοῦ εἶπε :

—Θέλεις νὰ καθήσεις γιὰ πάντα μαζί μας; Νὰ σὲ κάνω παιδί μου; Νὰ σοῦ δώσω τὴ βασιλοπούλα γυναίκα; Νὰ γίνεις διάδοχός μου;

—Ἄν ἡ βασιλοπούλα μὲ θέλει, τὸ θέλω.

—Αὐτὴ κανένα δὲ θέλει. Ἔνα λόγο ἔχει «δὲν τὸ λέει ἡ καρδιά μου». Σάν νὰ εἶναι ἡ φωνὴ τῆς καρδιάς τῆς ἀλάθευτη κρίση θεοῦ. Εἶναι ὁ καημός μου. Κι' ἐμένα καὶ τῆς βασιλισσας. Μὰ τώρα σώθηκε ὁ καιρὸς κι ἡ ὑπομονή μου. Θέλει δὲ θέλει, θὰ σοῦ τὴ δώσω. Φέρτε τὴν ἐδῶ.

Ἦρθε χαμηλοβλεποῦσα. Δὲ σήκωσε τὰ μάτια οὔτε ὅταν, ἔτσι γιὰ τὸν τύπο, τὴ ρώτησαν ἂν θέλει ἄνδρα τῆς τὸ ξένο. Μόνο ἡ φωνὴ τῆς τῆρε ν' ἀηδονίζει γοργά :

—Θέλω, θέλω, θέλω.

Ξαφιάστηκαν ὅλοι κι ἀμέσως, πρὶ γίνουιν οἱ γάμοι, τ' ἀρχοντόπουλο τοὺς εἶπε ποιὸς εἶναι, καὶ τοὺς τὰ ἱστόρησεν ὅλα.

Πέρασαν εὐτυχημένα τὰ χρόνια. Μόνο σάν ἄρχισαν ν' ἀσπρίζουν τὰ μαῦρα τοῦ παλληκαριοῦ μαλλιά, ὁ βασιληᾶς, πού τώρα εἶχε γίνει στ' ἀλήθεια ἑκατόχρονος γέρος, εἶπε μιά μέρα στὸ διάδοχό του :

—Δὲ θυμάμαι, τί ἀπάντηση σοῦ ἔδωσε, τότε, ὁ θεός.

—Ὅ,τι γράφει, δὲ ξεγράφει.

(Διασκευή)

ΜΑΡΙΑ ΡΟΥΣΣΙΑ

ΑΥΓΗ

Μὲ τὴ δροσιὰ ξεκίνησε ἡ Αὐγὴ νὰ δρέψει ρόδα χαμογελώντας φωτερὰ στῶν οὐρανῶν τοὺς κήπους. Καὶ τὴν ἀγκάλη ἐγίόμισε κι' ἔφθασε στὸ λαϊμό τῆς πλημμύρα ρόδα αἰμόφυρτα, μῦρα, εὐωδιά περίσσια· καὶ ξαφνικά τὴν τρόμαξε λαμπρὴ ματιὰ τοῦ Ἥλιου καὶ γύρω καὶ τριγύρω του σκόρπισε ἀγκάλη ρόδα...

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ

Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΙΘ΄ ΑΙΩΝΑ Β΄. Ἡ ποίηση στὴ δημοτικὴ.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ, πού οἱ καθαρολόγοι ποιηταὶ γράφανε στὴν καθαρεύουσα, ἄλλοι ποιηταὶ προτίμησαν νὰ δώσουν τὸ ἔργο τους στὴν ἀπλὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, τῆ δημοτικῆ. Οἱ ποιηταὶ αὐτοί, πολὺ λίγοι στὴν ἀρχὴ τοῦ ΙΘ΄ αἰώνα, γίνονταν ὀλοένα καὶ πιὸ πολλοί, οἱ καθαρολόγοι ποιηταὶ λιγότευαν σιγά-σιγά καὶ στὸ τέλος τοῦ ΙΘ΄ αἰώνα ἡ καθαρεύουσα ἔπαψε πιά νὰ εἶναι γλῶσσα τῆς ποίησης. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητὲς τῆς δημοτικῆς ἀρχισαν τὸ ποιητικὸ τους στάδιο γράφοντας στὴν καθαρεύουσα, κατὰλαθάν ὁμως περὶ γρήγορα τὴν αἰσθητικὴ ἀνεπάρκειά της καὶ τὴν ἐγκατάλειψαν ὀριστικὰ γιὰ ν' ἀφοσιωθοῦν στὴ δημοτικὴ.

Οἱ δημοτικιστὰ ποιηταὶ καλλιέργησαν καὶ πλούτισαν καὶ τελειοποίησαν τὴ δημοτικὴ, τὴν ἀνέβασαν ψηλότερα ἀπὸ τὸ σημεῖο πού θρυσκότανε καὶ τὴν προίκισαν μὲ τὴ δύναμη νὰ ἐκφράζη ὄχι μονάχα τὴ συναισθηματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου μὰ καὶ τὴν πνευματικὴ του ζωὴ κ' ἡ δημοτικὴ πάλι μὲ τὴ σειρά της ἀντάμειψε τοὺς ποιητὲς τῆς χαρίζοντάς τους ὄλη τὴ δρασερότητα καὶ τὴ φυσικότητα καὶ τὴ λιγεράδα της. Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς ποιητὲς τῆς δημοτικῆς ἦταν ἀληθινοὶ ποιηταὶ καὶ χάρισαν στὸ ἔθνος τους καὶ στὸ νεοελληνικὸ πολιτισμὸ δύο πολυτιμότερα ἀγαθὰ, μιὰ γλῶσσα καλλιτεχνικώτατη καὶ μιὰ ποίηση ἀληθινὴ καὶ μεγάλη.

Γιάννης Βηλαράς (1771-1823), Ἀθανάσιος Χριστόπουλος (1772-1847). Ἡ λόγια παράδοση ἦταν τόσο ἰσχυρὴ, ὥστε οἱ δύο πρόδρομοὶ τῆς ποίησης στὴ δημοτικὴ γλῶσσα, ὁ Βηλαράς καὶ ὁ Χριστόπουλλος, δημοσιεύοντας τὰ ἔργα τους ἔνοιωσαν τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσουν στὸ ἔθνος τὶς γλωσσικὲς τους ἰδέες. Ὁ Ἀθαν. Χριστόπουλλος ἐκδίδοντας στὰ 1805 τὸ δράμὰ του «Ἀχιλλεύς» τύπωσε μαζί μ' αὐτὸ καὶ «Γραμματικὴ τῆς αἰολοδωρικῆς ἦτοι τῆς ὀμιλουμένης τορινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης». Κ' ὁ Βηλαράς στὴ συλλογὴ του «Ἡ ρομερικὴ γλῶσσα» πού τύπωσε στὰ 1814 ἐκτός ἀπὸ τὶς μεταφράσεις καὶ τὰ πρωτότυπα ποιήματά του ἔβαλε καὶ τὴ μελέτη του «Μικρὴ ὀρμηνια γιὰ τὰ γραμματικά κε ὀρθογραφία τῆς ρομερικῆς γλῶσσης» κ' ὑποστήριξε ὄχι μονάχα τὴ δημοτικὴ μὰ καὶ δικό του ὀρθογραφικὸ σύστημα. Στὸ πεζογράφημά του «Ὁ λογιώτατος ταξιδιώτης» γράφει: «Ἡ ἀπλὴ μας γλῶσσα... ἔχει ἀστέρευτους θησαυροὺς ἀπὸ χάρες καὶ νοσημάδες, μόνε ἢ πρόληψις, ὀποῦ κυριεῦει τὸν νοῦν ἐκείνων, ὀποῦ ἔπρεπε νὰ ξεθάψουν αὐτὰ τὰ πλοῦτη, τοὺς ἔκαμε νὰ τὴν ἀμελήσουν καὶ νὰ τὴν καταφρονέσουν, δίχως κανένα δικαίον στὸν κόσμον».

Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα εἶναι πολὺ παλαιὸ καὶ ἡ ἱστορία του πολὺ μεγάλη. Ὁ Βηλαράς καὶ ὁ Χριστόπουλλος δὲν εἶναι οὔτε οἱ πρῶτοι, πού ὑποστήριξαν θεωρητικὰ τὸν δημοτικισμὸ οὔτε οἱ πρῶτοι, πού γράφανε στὴ δημοτικὴ τὰ ποιήματά τους. Στίχους στὴ δημοτικὴ ἔγραψε κ' ὁ Ρήγας πρὶν ἀπ' αὐτούς, στὰ τέλη τοῦ ΙΗ΄ αἰώνα. Ὁ Ρήγας ὁμως δὲν εἶχε ποιητικὲς ἀξιώσεις. Ἐγράψε τὰ θούριά του στὴ δημοτικὴ γιὰ νὰ μπορέσει ὁ σκλαβωμένος λαὸς νὰ νιώσει τὸ μεγάλο του μήνυμα. Σὲ κάποιον πού ἀποροῦσε γι' αὐτό, ὁ Ρήγας ἔδωσε τὴν ἐξήγηση: «Ὅταν ὁ Ἕλληνας «καταδασμάση τὸν Χασάνην καὶ τὸν Μεχμέτην, τότε ἐλύθερος ὢν δύναται νὰ μάθη νὰ ὀμιλῇ καὶ πρὸς Ὀμήρους καὶ Θουκυδίδας... τότε μετὰ τὴν πῶσιν τῆς τυραννίας δύναται νὰ καταργῆσῃ καὶ τὴν βαρβαρωθεῖσαν διάλεκτόν μας». (1) Ὁ Χριστόπουλλος ὁμως καὶ πιὸ περὶ ὁ Βηλαράς γράφανε τὰ ποιήματά

1) Χριστοφόρου Περραιβοῦ : Σύντομος εἰσαγωγή τοῦ ἀοιδίμου Ρήγα Φεραίου τοῦ Θεσσαλοῦ. Ἐν Ἀθήναις 1860, σελ. 35.

τους στη δημοτική για λόγους αισθητικούς. Γι' αυτό με τὸ παράδειγμά τους καὶ με τὴ μικρὴ τους προσφορά κερδίσανε μιὰ τιμητικὴ θέση στὴ νεοελληνικὴ ποίηση.

Ὁ Βηλαρᾶς ἔγραφε σατιρικά καὶ ἔρωτικά ποιήματα ποὺ ἔχουν μιὰν εἰδυλλιακὴν χάρη. Ἡ δημοτικὴ του εἶναι ἀξιοπρόσεχτη κι' ὁ στίχος του μουσικὸς καὶ ἀρμονικὸς:

«Τοῦ ἔρωτος ἡ φλόγα εἶναι
(παντοῦ χυμένη,
κι' ἡ φύση ἔρωτεμένη
τὸ ἔρωτα ἀντηχάει».

Κι' ἄλλοῦ :

«Θωρῶ σου Χλόη κι' ἄδικα
θελ' ἀπομαραθοῦν
οἱ κρίνοι, τὰ τριαντάφυλλα
στὴν ὄψη σου ποὺ ἀνθοῦν.

.....
Τηρᾶς τὴν ψεύτραν Ἄρτεμιν;
Δὲν ξέρεις, σέ γελάει
καὶ μὲ τὸν Ἐνδυμίωνα
κρυφὰ συχνομιλάει».

Ὁ Χριστόπουλλος ἔγραφε ποιήματα Βακχικὰ καὶ Ἐρωτικά, ὅπως ὁ ἴδιος τὰ λέει. Τραγοῦδῃσε μ' ἓνα εὐκόλο καὶ πρόχειρο καὶ παιγνιδιάρικο τρόπο τὸ κρασί, τὸ γλέντι καὶ τὸν ἔρωτα. Ἡ ποίησή του δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἀξιόλογο κι' ἡ γλῶσσα του δὲν ἔχει τὴν ἀγνότητα καὶ τὴ λιγερὰδα τῆς γλώσσας τοῦ Βηλαρᾶ.

Διονύσιος Σολωμὸς (1798—1857). Σύγχρονος τῶν δύο δημοτικιστῶν ποιητῶν ἀλλὰ καὶ τῶν καθαριολόγων ποιητῶν εἶναι ὁ Διονύσιος Σολωμὸς. Γενήθηκε στὴ Ζάκυνθο, σπούδασε στὴν Ἰταλία κι' ἔζησε τὰ τελευταῖα του χρόνια στὴν Κέρκυρα. Ἡ βαθεῖα γνώση τῆς ἰταλικῆς γλώσσας καὶ φιλολογίας, ἡ εἰκειότητά του μὲ τοὺς μεγάλους ἀντιπροσώπους τῆς σύγχρονῆς του ἰταλικῆς ποίησης, τὸ ποιητικώτατο περιβάλλον — φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ — τῆς Ζακύνθου καὶ τῆς Κέρκυρας, ἡ γνωριμία του μὲ πολλοὺς Ἕλληνας διανοουμένους, ἡ μελέτη τῆς λαϊκῆς μας γλώσσας καὶ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ κι' ἡ παρακολούθηση τῆς ξένης πνευματικῆς παραγωγῆς κι' ἰδιαιτέρως τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας καὶ αισθητικῆς βοήθησαν τὴν ποιητικὴν του ἰδιοφυΐαν νὰ ἀναπτυχθεῖ καὶ νὰ ἐκδηλωθεῖ μὲ περίσκεψη καὶ σοφία. Περιτοχιζόταν ἀπὸ πολλοὺς Ἕλληνας ποιητῆς — ἀπὸ τὸν Τυπάλδο, τὸν Μαρκορᾶ, τὸν Πολυλά — ποὺ τοῦ ἦταν θρησκευτικὰ ἀφοσιωμένοι καὶ τὸν λάτρευαν σὰν πατέρα καὶ δάσκαλό τους. Οἱ Ἕλληνες διανοούμενοι καὶ κριτικοὶ — ὁ Ροῖδης, Βερναρδάκης, ὁ Σπ. Τρικουπῆς, ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλλος, ὁ Κ. Ἀσώπιος κ. ἄ. — εἶχαν μιὰ βαθεῖαν ἐκτίμηση στὸ Σολωμό. Ξένιοι ποιηταὶ καὶ σοφοὶ — ὁ Ρεγάλης, ὁ Θωμαζέος, ὁ Φέλτον κ. ἄ. — τὸν θεωροῦσαν μέγαν ποιητῆ. Κι' ὅμως ὁ Σολωμὸς ὅσο ζοῦσε δὲν εἶχε δημοσιεῖσαι σχεδὸν τίποτε. Μονάχα τρεῖς φορές τυπώθηκε τὸνομά του κάτω ἀπὸ στίχους· κι' αὐτὸ ὕστερα ἀπὸ μεγάλα χρονικὰ διαστήματα. Τὸ 1824 δημοσιεῖθηκε στὸ Μεσολόγγι ἴσως ἀπὸ τὸν Σπ. Τρικουπῆ ὁ «Ἕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν»· τὸ 1833 τὸ «Ὅραμα τοῦ Λάμπρου» σ' ἓνα περιοδικὸ τῆς Κέρκυρας· καὶ τὸ 1857, λίγο πρὶν πεθάνει, ὑπαγόρευσε σ' ἓνα φίλο του τὴ «Φαρμακωμένη» γιὰ νὰ δημοσιευθεῖ στὴν «Πανδώρα». Ἡ γοητεία ὅμως ποὺ ἐξασκοῦσε μὲ τὴ φιλολογικὴν του σοφίαν καὶ τὴν κριτικὴν του δεινότητα σ' ὄλους, ὅσοι τὸν γνώριζαν, καὶ τὰ ἔργα του, ποὺ ἀπάγγελλε κι' ἀνάλυε στοὺς φίλους του, γέννησαν τὴν πίστη καὶ τὴν χαρὰ, ὅτι

Ξαναγύρισε στην Ελλάδα η μεγάλη ποίηση, διτι τὸ μικρὸ ἔθνος γέννησε πάλι ἕνα μεγάλο ποιητὴ. Καὶ περίμεναν ὅλοι οἱ μορφωμένοι μὲ ἀνυπομονησία τὴν ἔκδοση τῶν ἔργων του. Καὶ γράφανε ἄνθρωποι σοφοὶ ὅτι, μόλις κυκλοφορήσει τὸ σολωμικὸ ἔργο, ἡ 'Ελλάδα θάχει κι' αὐτὴ τὸν Δάντη της.

Ὅταν πέθανε ὁ ποιητής, τὰ χειρόγραφα του, ὅσα βρέθηκαν, παραδόθηκαν ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του στοὺς φίλους του γιὰ νὰ φροντίσουν τὴν ἔκδοσή του. «Ξάφιασμα ὅμως σκληρό», γράφει ὁ Παλαμάς, ἔπεσε «στοὺς φίλους καὶ σὲ ὄσους τὸν ἐθαύμαζαν. Ἐκεῖνοι ποὺ πήρανε νὰ ἐπιστατήσουν στὸ τύπωμα τῶν Ἀπάντων του στὴν Κέρκυρα λίγον καιρὸν ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατό του, δὲν ἤδραν τίποτε ἀπὸ τὸν θησαυρὸ ποὺ καρτερούσανε... Τίποτε σχεδὸν ἀπὸ τὴ θύρη τοῦ στίχου ποὺ ἔρρεεν ἰριδόχρωμη. Μονάχα ξεσχίσματα ποὺ δὲ ράβονται, χάσματα ποὺ δὲ γιαιμίζονται, μονάχα λίγα λαμπρὰ συντρίμματα τῶν αἰθερίων κόσμων» (2). Τὰ χειρόγραφα τοῦ ποιητῆ εἶχαν παραδοθῆ ἑνωρίτερα «ὄλα στὴν φωτιὰν ἀπὸ ἄνθρωπον ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο σταλμένον ἀπὸ τὸν μεγαλύτερο ἀδερφὸ τοῦ Σολωμοῦ ἀφορμῇ τοῦ θαναλισμοῦ μιὰ κληρονομικὴ ἀντιζηλία» (3). Αὐτὴ τὴν ἐξήγηση δώσανε οἱ συγγενεῖς τοῦ Σολωμοῦ γιὰ τὴν ἀπουσία τῶν ἔργων, ποὺ πρόσμεναν οἱ φίλοι του. Κι' αὐτοὶ ποὺ γνώρισαν καλὰ τὸν ποιητὴ, αὐτοὶ ποὺ δὲν βρῆκανε στὰ χειρόγραφα ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα ποὺ εἶχαν ἀκούσει κι' εἶχαν ἀγαπήσει, πιστέψανε τὴν ἐξήγηση καὶ θρήνησαν τὴ συμφορά. Στὴ συλλογὴ ποὺ τυπώσανε στὴν Κέρκυρα τὸ 1859 δώσανε τὸν μελαγχολικὸ τίτλο «Τὰ εὐρισκόμενα» γιὰ νὰ θυμίζει ἐκεῖνα ποὺ χάθηκαν καὶ γιὰ νὰ θρηνεῖ κι' αὐτὸς τὴ μεγάλη συμφορά. Ὁ Πολυλάς στὴν περίφημη μελέτη του γιὰ τὸ Σολωμικὸ ἔργο, ποὺ δημοσίευσε γιὰ πρόλογο στὴν ἔκδοση αὐτὴ, γράφει : «Ἄμποτε νὰ μὴν ἀργήση ἡ ὥρα νὰ φανερωθοῦν τὰ ἀκόμη σωζόμενα συγγράμματα τοῦ μακαρίτου, ὥστε τοῦτο τὸ βιβλίον νὰ μὴ σταθῆ ὡς ἱστορικὸ μνημεῖο τοῦ τρομεροῦ κινδύνου εἰς τὸν ὅποιον εὕρισκονται, ἐπιβουλευμένα ἢ ἀπὸ τὴν αἰσχροκέρδεια ἢ ἀπὸ τὸν φθόνον, τὰ καθαρὰ γεννήματα τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς μεγαλοφυΐας».

Τὰ χαμένα χειρόγραφα μὲ «τὰ καθαρὰ γεννήματα τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς μεγαλοφυΐας» δὲν ἔχουν βρεθῆ ἴσαμε σήμερα. Κι' ἴσως δὲν θὰ βρεθοῦνε πιά. Μερικοὶ ἀμφισβήτησαν τὴ γνώμη αὐτὴ, ὅτι τάχα ἔχουν χαθῆ ἔργα του. Εἶναι ὅμως πολὺ τολμηρὸ νὰ γυμνῆσει κανεὶς τὴν προσωπικὴ ἐντύπωση καὶ τὴν ἀκλόνητη πίστη καὶ τίς ρητὲς διαβεβαιώσεις ἐνὸς Πολυλά καὶ τόσων ἄλλων σοφῶν καὶ σεμνῶν ἀνθρώπων. Ἔργα τοῦ Σολωμοῦ πρέπει νὰ ἔχουν χαθῆ. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ἀλλῶστε ὅτι πολὺ γνωστὰ ποιήματά του δὲν βρεθῆκανε στὰ χειρόγραφα. Ὡστόσο δὲν θάπρεπε ἴσως νὰ υποστηριχθῆ μὲ φανατισμὸ ὅτι χάθηκαν ἔργα μεγάλα, ὀλοκληρωμένα, μὲ πλατεῖα σύνθεση. Λόγοι πολλοί, ἐσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοί, δὲν ἄφηναν τὸν ποιητὴ νὰ τελειώνει τὰ ἔργα του. Αὐτὴ τὴ γνώμη ὑποστηρίζει κι' ὁ Παλαμάς. «Στοχάζομαι», γράφει, «πὼς τὰ χαμένα χειρόγραφα τοῦ Σολωμοῦ δὲν εἶναι ἡ μόνη ἀφορμῇ ποὺ μισοτέλειωτα καὶ κομματισμένα μᾶς ἀπέμειναν τὰ ἔργα του. Στοχάζομαι πὼς κι' ἂν τὰ εἶχαμεν ὅλα, ὅπως τὰ δούλευεν ἐκεῖνος κι' ὅπως τὰ ἐκφώνουσε καὶ τάφησε, πάλι μισὰ θὰ τὰ ξέραμε καὶ κομμάτια θὰ τὰ χαιρόμαστε. Φίβοῦμαι πὼς θὰ δούλεψανε συντροφικὰ πρὸς τέτοιο τέλος κάθε δύναμη ἐσωτερικὴ καὶ κάθε δύναμη ἐξωτερικὴ, ἀπ' ὅσες κυριεῦον καὶ μορφώνουν, ἀνάλογα, τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον. Οἱ καλλιτεχνικεῖς θεωρίες τοῦ ποιητῆ, ἡ φυσικὴ του καὶ ἡ ψυχικὴ ἰδιουσυγκρασία, ἡ κοινωνικὴ ἀτμοσφαιρα τριγύρω του τόσο κατάλληλα δὲν ἦτανε στοιχεῖα γιὰ νὰ παρακινήσουνε καὶ γιὰ νὰ βοηθήσουνε στὸ συμπλήρωμα καὶ στὸ

2) Διον. Σολωμοῦ, Ἀπαντα τὰ Εὐρισκόμενα. Ἐν Ἀθῆναις 1901, σελ. κθ.

3) Ἐνθα ἀνωτ. σελ. λ.

τελείωμα μεγαλοφάνταστων έργων, πού τέτοια πρώτος και μόνος ανάμεσα στο "Έθνος του τά εχεν εκείνος τολμήσει» (4).

Σήμερα ό μελετητής της νεοελληνικής ποίησης είναι υποχρεωμένος να γνωρίσει και να κρίνει τόν Σολωμό από «Τά Εύρισκόμενά» του — και μάλιστα με την επιφύλαξη ότι ούτε αυτά δέν αντιπροσωπεύουν απόλυτα τόν ποιητή, γιατί πολλοί στίχοι του είναι έπηρεασμένοι από τή μνήμη και την καλαισθησία τών φίλων του και γιατί ή έκλογή κ' ή κατάταξη τών στίχων και τό κείμενο, πού έτσι άπαρτίζεται, παίρνουν κάτι από τήν πνοή και τήν καλαισθησία του έκδότη. "Αν ό ποιητής έβλεπε κανένα αντίτυπο τών δημοσιευμένων ποιημάτων του, «λύπη και θυμός θα τόν έτάραζαν» γράφει ό Παλαμιάς «'Εκείνος, τόσο δύσκολος πρós τά τέκνα του, ώστε και να τά σιχάινεται τά περισσότερα και να τά κάνει άπόπαιδα και καμιά φορά να τά σημαδεύει ύβριστικώτατα στο περιθώριο του χειρογράφου· εκείνος πού και τόν "Υμνο του άκόμα καταφρονούσε, τί θα έλεγε κι' άν έβλεπε με φροντίδα περιμαζεμένα σε βιβλίον, όσα θα είχε ξεχάσει πώς υπάρχουν ή όσα δέν θα ήθελε να εξακολουθοϋν υπάρχοντα, κι' άκρωτηριασμένα και παραμορφωμένα άπάντεχα, όσα άλλως ώνειρευτήκε και άλλως έδούλεψε; Και τί θα έλεγεν άν έβλεπε πώς μήτε σημάδια άφησαν, όσα πίστευεν άξια να ζήσουν με τόνομά του γιά τόνομά του!» (5).

Στά Εύρισκόμενα του Σολωμού βρίσκει σήμερα μερικά άκέρια λυρικά ποιήματα, τόν "Υμνον εις τήν 'Ελευθερίαν, μεγάλο έπικολυρικό ποίημα από 158 στροφές, τήν ώδή Εις τόν θάνατο του Λόρδ Μπαίρον, «ποιημα λυρικό» από 166 στροφές, τό άτέλειωτο ποίημα 'Ο Πόρφυρας και μερικά άποσπάσματα από τις μεγάλες του ποιητικές συνθέσεις 'Ο Λάμπρος, 'Ο Κρητικός και Οί 'Ελεύθεροι Πολιορκημένοι. Μ' αυτά τυπώνονται κ' οι λίγες μεταφράσεις του από τά Ιταλικά, τά ποιήματα πού έγραψε στην Ιταλική γλώσσα, τό έγκωμίο του γιά τό Φώσκιλλο κι' ό περίφημος Διάλογός του — μιά συζήτηση γιά τό γλωσσικό ζήτημα ανάμεσα σ' ένα ποιητή, τό φίλο του κι' ένα σοφολογιώτατο.

Και στα μικρά του ποιήματα και στ' άποσπάσματά του και στους σκόρπιους στίχους του ό Σολωμός δείχνεται μεγάλος καλλιτέχνης. Πρώτη φορά στη νεοελληνική ποίηση άποκρυσταλλώθηκεν ή ποιητική ούσία τόσο άγνή και τόσο άύλη. 'Ως σήμερα άκόμα σπάνια βρίσκει κανείς στη νεώτερή μας ποίηση τήν τελειότητα της μορφής και τήν καθαρότητα της ιδέας πού χαρακτηρίζουν τήν ποίηση του Σολωμού. Οί στίχοι του πολύ συχνά έχουν ένα κάλλος συμπτκνωμένο κι' όμως άνάλαφο. Τίποτε δέν είναι υπερβολικό στην ποίησή του κι' όμως είναι όλα μεγάλα. Τό αίσθημα, ή φαντασία, ή εικόνα, ή λέξη, ό ρυθμός, ή ιδέα είναι όλα τόσο φυσικά και τόσο άρμονικά ταιριασμένα, ώστε μένουνε πάντα, ίσοροπημένα κι' άξεχώριστα, ή ούσία της σολωμικής παίησης.

Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ

(Η συνέχεια στο έπόμενο).

4) Διον. Σολ. εν. άν. σελ. λ', λα'.

5) Διον. Σολ. εν. άν. σελ. νη'.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΉΣ

Ο ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΜΑΣ*

B'

Αἱ παιδαγωγικαὶ Ἰδέαι τοῦ Ἀδ. Κοραῆ, ὁ ὁποῖος μαζί με τὸν Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα, τοὺς Ἀποστόλους, τὸν Πατριάρχη Φώτιον καὶ ἄλλους ὁμοίους θά φαρίζουν πάντοτε καὶ θά καθοδηγοῦν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ Ἔθνους μας, εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μας :

α) Ἀπόρροια τῆς πλουσίας κριτικῆς πείρας καὶ τῆς βαθυτάτης μορφώσεως τοῦ δημιουργοῦ των, ἰδίᾳ μάλιστα τῆς ἀναστροφῆς αὐτοῦ μετὰ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν φιλοσοφικὸν καὶ παιδαγωγικὸν πνεῦμα.

β) Συνέπεια τῆς πίστεως τῆς θαθείας τοῦ Διδασκάλου μας εἰς τὴν θεῖαν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν.

γ) Φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ἤκησαν ἐπὶ τοῦ Κοραῆ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὰ κοινωνικὰ διδάγματα.

Τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τῶν παιδαγωγικῶν γνωμῶν τοῦ Ἀδ. Κοραῆ ἔχουν ὡς ἑξῆς :

1. Ἡ Ἀγωγή κατὰ τὸν Ἀδ. Κοραῆν: Ἡ ἀγωγή κατὰ τὸν μέγαν τοῦ Ἔθνους μας Διδάσκαλον εἶναι ἡ θεῖα δύναμις, ἡ ὁποία ἀναγεννᾷ τὸν ἄνθρωπον σωματικῶς, ἠθικῶς, πνευματικῶς. Ὡς ἐργασία δυσχερεστάτη πρέπει νὰ ἀσκήται μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ στοργῆς συγχρόνως, ἐπὶ τῇ θάσει ὠρισμένων ἀρχῶν, ὑπὸ προσώπων κύρους καὶ εἰς περιβάλλον ἠθικῶς ὑγιές.

Ὁ ἀσκῶν τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς θά συναντήσῃ κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ σοβαρὰ ἐμπόδια, διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκ κληρονομικότητος «θηρίου ἀγριώτερος». Τὸ ἔργον διὰ τοῦτο τῆς ἀγωγῆς εἶναι «τὸ ἀναγκαϊότατον καὶ πρώτιστον τῶν γονέων καθήκον» καὶ εἰς τοῦτο κυρίως πρέπει νὰ ἀποβλέπη : «νὰ δαμάσῃ τὰ πάθη τοῦ ἀνατρεφομένου εἰς τόσον, ὥστε νὰ στοχάζεται ὡς ἴδιόν του τὸ κοινὸν τῆς Πατρίδος συμφέρον. ἂν δὲν φέρεται ὡς ἀδελφός, ἂν χωρίζῃ τὸ συμφέρον του ἀπὸ τὸ συμφέρον εἰς τοὺς ἄλλους, μὴ ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἐγένινε ὁ δυστυχέστατος ὄλου τοῦ κόσμου».

Πρώτος λοιπὸν ἐργάτης τοῦ ἔργου τῆς ἀγωγῆς, καὶ μάλιστα ἡ κυρίως ἠθικὴ αὐθεντία, εἶναι ὁ γονεὺς. Εἰς αὐτὸν ἐναπόκειται ἡ ἡμέρωσις διὰ τῆς δημιουργίας περιβάλλοντος ἠθικῶς ὑγιοῦς καὶ εὐχαρίστου, τοιοῦτου ὥστε νὰ ἐπιτρέπη τὴν ἐλευθέραν κίνησιν τοῦ μικροῦ καὶ τὴν δημιουργίαν πλουσίων καὶ ὑγιῶν ψυχικῶν φαινομένων. Τοῦτο σημειωτέον : Καθῆκον ἐκάστου ὡς γονεὺς εἶναι νὰ ἔχη πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι προέχει «ἡ ἀνατροφή τοῦ στήθους, παρὰ ἡ ἀνατροφή τῆς κεφαλῆς». Ἀγωγή, κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ Κοραῆ ἀντίληψιν, δὲν σημαίνει γνώσεις, ξένοι γλῶσσαι ἀπὸ τῆς νεαρᾶς παιδικῆς ἡλικίας, θεωρητικὰ ἔξαντλητικὰ διδαχὰ κ. τ. τ., ἀλλὰ δημιουργία ἠθικῶν ἔξεων διὰ τοῦ καλοῦ παραδείγματος, δεδομένου ὅτι «ὅλαι μας αἱ μωρία ἢ αἱ φρονήσεις, ὅλαι μας αἱ δυστυχία ἢ εὐτυχία κρέμονται ἀπὸ τὴν παιδικὴν καλὴν ἢ κακὴν ἀγωγήν». Ἡ τῶν «τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν» μάθησις περιλαμβάνεται θεσπῶς μεταξὺ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα θά καλλιεργήσῃ ἡ ἀγωγή· εἶναι καὶ τοῦτο καθῆκόν της. Ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἔργον κυρίως τοῦ σχολείου, κατὰ τὸν Κοραῆν. Ὁ γονεὺς εὐθύνεται διὰ τὰ ἠθικὰ θεμέλια τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτήρος, ὁ ὁποῖος θραδύτερον θά συμβάλλῃ εἰς τὴν δημιουργίαν ἀναλόγου κοινωνίας, ἐκ τῆς ὁποί-

*Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

ας εξαρτᾶται ἡ εὐημερία καὶ ἡ πρόδοδος τῆς Πατρίδος. «Ἐως νὰ ἔλθῃ ὁ ἐπιθυμητὸς τῆς σχολικῆς παιδείας καιρὸς, ὅλη ἡ φροντίς τῶν γονέων πρέπει νὰ εἶναι νὰ γυμνάσῃσι τὸ λογικὸν τῶν τέκνων των εἰς δύο μόνα πράγματα, εἰς τὴν Ἀληθειαν καὶ εἰς τὴν Δικαιοσύνην. . . . τὴν δὲ πλήρῳσι τῆς Δικαιοσύνης νὰ καταστήσωσιν εἰς αὐτὰ ἕξιν τόσον ἰσχυράν, ὥστε εἰς τὸ ὄνομα μόνον τῆς ἀδικίας νὰ ταράσσωνται τὰ παιδιά, νὰ θορυβῶνται, νὰ ἐντρέπωνται καὶ νὰ κοκκινίζωσιν» (1).

Ἰ'Εφ' ὅσον οὕτω τὸ παιδί κάμῃ θιώματα τὴν ἀρετὴν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης, θὰ γνωρίσῃ ἐν τέλει τὴν ἀνωτέραν ἠθικὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν ζοῦν ὅσοι ἀνήκουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους «τοὺς γνωρίζοντας πρῶτον τὰ ἀληθῆ τῶν συμφέροντα, ἔπειτα τοὺς φυλάσσοντας τὴν δικαιοσύνην εἰς τὴν μετὰ τοὺς ἄλλους ἀναστροφὴν, τρίτον τοὺς δυνατοὺς νὰ χαλινώσῃσι τὰς ἡδονὰς τῶν καὶ τέταρτον τοὺς χαίροντας πλέον εἰς ὅσα ἀπέκτησαν ἐξ ἰδίας φρονήσεως παρά εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς τύχης». «Ὅταν δὲ φθάσῃ τὸ άτομον εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, γίνεται πράγματι ἐλευθερὸν, ὅπως νοεῖ τὴν ἐλευθερίαν ὁ Ἄδ. Κοραῆς, συνισταμένην εἰς τὸ «νὰ πράττῃ ὁ ἀνθρώπος ἀνεμποδιστῶς ὅχι ὅτι θέλει, ἀλλ' ὅτι συγχωροῦν οἱ νόμοι» (2).

Ὁ παῖς, ὁ ὑφιστάμενος τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς τοιαύτης ἀγωγῆς, θὰ φθάσῃ κάποτε μετ' ἐν τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἄνευ τινὸς ἐξωτερικοῦ ἐξαναγκασμοῦ, νὰ τάξῃ ἐαυτὸν φανατικὸν ὑπέρ τῆς προόδου τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἐν τέλει δὲ θὰ πιστεύσῃ ὅτι, «ἐν ὅσῳ πολεμεῖ ὑπὲρ τῆς Πατρίδος, τότε μόνον εἶναι ἄξιός νὰ ὀνομάζεται Ἕλλην, τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὑπερασπιστῆς ἐλευθερὸς». Ἰδοὺ ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ὑγιοῦς ἀγωγῆς κατὰ τὸν θεῖον Ἄδ. Κοραῆν : Ἡ διάπλαισις τοῦ ἀτόμου κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐλευθερὸν ἠθικῶς νὰ προσφέρῃ ἐαυτὸ ὑπὲρ τῆς Πατρίδος ἄνευ τινὸς ἐπιφυλάξεως τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται, ὅταν ὁ λόγος γίνεται οὐσία μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ νέου, καὶ οὐχὶ ὅταν ἄλλος εἶναι ὁ λόγος καὶ ἄλλη ἡ ζωὴ. Με ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὸ πνεῦμα τῆς ὀλότητος ὀφείλει νὰ ἐργασθῇ ἡ ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ, τονίζει ὁ Ἄδ. Κοραῆς, καὶ μέσα εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ὀλότητος, διότι τότε μόνον καθαριάζεται καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ταπεινότερα ἐργασία. Τότε ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔθνους θὰ συγχωνεύωνται μέσα εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ὀλότητος καὶ θὰ ἀποτελοῦν γνήσιον τμῆμα τῆς ἀθανάτου ἐθνικῆς μας παραδόσεως. Ἀλλοίμονον, λέγει ὁ Κοραῆς, ὅταν οἱ ἄνθρωποι μιᾶς κοινωνίας χωρίζωνται εἰς ταξικὰς ὁμάδας· τότε μεταβάλλονται εἰς μᾶζαν με καταστρεπτικὰ διὰ τὴν κοινωνίαν ἀποτελέσματα.

Παραγνωρίζει οὕτω ὁ Ἄδ. Κοραῆς τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν; Δέχεται τὴν ἰσότητά καθ' ὃν τρόπον προπαγανδίζουν ὑπὲρ αὐτῆς πολλοὶ ρηχοὶ καὶ κοῦφοι κοινωνικοὶ ἀπόστολοι ; Κάθε ἄλλο. Τοιαύτη τῆς ἐξίσωσις σημαίνει — λόγια τοῦ Κοραῆ — ἀπιστροφὴ τοῦ πολιτισμένου ἀνθρώπου εἰς τὴν προτέραν του ἀγρίαν κατάστασιν» (3). «Ὁ υἱὸς δὲν εἶναι ἴσος μετ' ὁν πατέρα, ὁ μαθητὴς μετ' ὁν διδάσκαλον, ὁ κρινόμενος μετ' ὁν δικαστὴν, ὁ ἀρχόμενος μετ' ὁν ἀρχοντα, ὁ ὑπρέτης μετ' ὁν οἰκοδεσπότην. . . .» Τί λοιπὸν δέον νὰ θηρεύῃ, τί θὰ καλλιεργῇ ἡ ὑγιὴς ἀγωγή ; Τὴν καθ' ἀξίαν ἰσότητά, ἀπαιτεῖ ὁ Ἄδ. Κοραῆς, τὸ τιμᾶσθαι ἕκαστον κατὰ τὴν ἰδίαν ἐαυτοῦ ἀξίαν καὶ ὅχι «τὸ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦσθαι τοὺς χρηστοὺς καὶ τοὺς πονηροὺς». Κατ' ἀκολουθίαν : Πρέπει εἰς μίαν κοινωνίαν νὰ τιμᾶται οὐχὶ ὁ ἄνευ τινὸς προσωπικῆς ἀξίας ὄγκοιμος «ἐπὶ καταγωγῇ ἐκ γονέων ἢ προπατόρων διασήμων», ἀλλ' ὁ ἕχων διὰ τῆς ἐργασίας του δημιουργῆσαι «εὐγένειαν προσωπικὴν», διότι

1. Ἐπιστ. Γ', σ. 229.

2. Ἄλλαχού : «Εἰμι ἐρωτομανῆς τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἀγαπῶ, φίλε μου, καὶ τὴν δικαιοσύνην. Ἐλευθερία χωρὶς δικαιοσύνην εἶναι καθαρὰ ληστεία».

3. Δ. Θερεϊανοῦ ; ἔ. ἀ. Α, σ. 335 κ. ε.

«πράσσει αὐτὸς ἔργα εἰς κοινὴν ὄλου τοῦ γένους ὠφέλειαν, ἄξια νὰ γνωρίζωνται καὶ νὰ ἐγκωμιάζωνται ἀπὸ ὄλον τὸ γένος».

II. Ἡ πίστις τοῦ Ἄδ. Κοραῆ εἰς τὴν παιδαγωγικὴν δύναμιν καὶ ἀξίαν τοῦ Σχολείου (4). — Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον τῆς ἀγωγῆς, τὸ Σχολεῖον, θὰ ἔλθῃ εἰς πλήρες φῶς ἡ ψυχικὴ, ἡ διανοητικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ καλλιέργεια καὶ τελειωσις τοῦ παιδιοῦ, ἐφ' ὅσον βεβαίως ὁ διδάσκαλος, ὁ κύριος σκαπανεὺς, ἴσταται εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς του. Κατὰ τὸν Ἄδ. Κοραῆν, οὗτος :

α) Πρέπει νὰ ἔχῃ ἤδη κάμει πίστιν καὶ ζωὴν τοῦ τὴν ἰδέαν τῆς Ἐρησκείας, τῆς Πατρίδος, τῆς Οἰκογενείας, τὰς ὁποίας διὰ τοῦ παραδείγματός του νὰ ἐπιβάλλῃ ὡς ὑψηλὴν λειτουργίαν καὶ ὡς τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος.

β) Ὅφειλεὶ πράγματι νὰ ἀγαπᾷ τὸ ἔργον του, νὰ θεωρῇ δὲ τοὺς τροφίμους αὐτοῦ «ὡς ἴδια τοῦ τέκνα» καὶ «ὡς ἱεράς παρακαταθήκας ἐμπειστευμένους εἰς αὐτὸν ἀπὸ τοὺς γονεῖς των».

γ) Δέον νὰ διαπαιδαγωγῇ διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χαρᾶς· ὁ διδάσκαλος «πρέπει νὰ αἰσθάνεται τὴν ἡδονὴν καὶ νὰ γελᾷ» καὶ νὰ πιστεύῃ ὅτι τὸ γέλοιο καὶ ἡ χαρὰ εἶναι ἀπαραίτητα καὶ οὐσιώδη στοιχεῖα μιᾶς ὑγιούς ἀγωγῆς καὶ τὰ κυριώτατα μέσα πρὸς «ἡμέρωσιν τῶν ἠθῶν». «Ὅπως πιστεύουν σήμερον καὶ ἡ βιολογία καὶ ἡ ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ, ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν Ἄδ. Κοραῆν εἶναι «φύσει γελαστικὸν ζῶον», «ὁ δὲ μέτριος γέλως χαρακτηρὸν καὶ σημεῖον ἡμερώσεως».

δ) Ὁ διδάσκαλος προσέτι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀσκῇ τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς μὲ μόνον ὀδηγὸν τὴν συνείδησίν του, χωρὶς συμβίβασμους καὶ ὑποχωρήσεις, μέσα δὲ πάντοτε εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἔθνικῆς μας παραδόσεως. Ὁ διδάσκων φέρει βαρυτάτην εὐθύνην, ἐὰν ὁ τρόφιμος λόγῳ τῆς πλημμελοῦς ἐργασίας τοῦ σχολείου ὀδηγηθῇ ἐκεῖ, ὅπου θὰ εὕρῃ τὰ μέσα «νὰ βόσκη τὸ κτηνώδες τοῦ σώμα καὶ νὰ θεραπεύῃ τῆς κτηνωδετέρας αὐτοῦ ψυχῆς τὰ πάθη».

ε) Περαιτέρω, ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἔχῃ ἀρτίαν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, νὰ εἶναι δὲ ἀρίστα κατηρτισμένος εἰς τὸ μάθημα ἢ τὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα ἀνέλαβε νὰ διδάξῃ. «Καὶ διὰ μὲν τοὺς ἐν τοῖς δημοτικαῖς σχολεῖσι διδάσκοντας ἀπῆτει ὁ Κοραῆς τοῦλάχιστον τὴν παιδευσιν, ἣν παρεῖχον τότε τὰ γυμνάσια, διὰ δὲ τοὺς ἐν τοῖς γυμνασίοις ἤθελε τὴν παιδευσιν, ἣν παρεῖχον τὰ ἐν Εὐρώπῃ Πανεπιστήμια» (5).

ς) Καὶ δὲν ἀρκοῦν μόνον τὰ ἀνωτέρω : Ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ εἶναι καὶ ἐξελεξιμὸς καὶ πάντοτε προπαρεσκευασμένος εἰς ὅτι πρόκειται νὰ διδάξῃ τὴν ἐπαύριον τοὺς μαθητὰς του. Τότε μόνον «οἱ Λόγιοι τοῦ Γένους παιδεύται δύνανται νὰ προξενήσουσιν ὠφέλειαν, ἐὰν μὲ τὴν μεθοδικὴν τῆς παιδείας παράδοσιν εὐτυχήσουσι νὰ ὑπολαμβάνωνται καὶ διὰ τὴν σοφίαν θαυμαστοὶ καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν σεβάσμιφοι».

ζ) Οὕτως ὁ Κοραῆς εἰσέρχεται καὶ εἰς τὸ οὐσιώδες ζήτημα τοῦ «εὐμεθόδως διδάσκειν». Ἐπ' αὐτοῦ ὁ Διδάσκαλος τοῦ Γένους μας εἶναι κατηγορηματικώτατος. «... ἀργὸς εἶναι ὄχι μόνον, ὅστις δὲν ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ ὅστις ἐργάζεται ἀνάποδα» τοῦ τοιοῦτου γράφουσιν αἱ χεῖρες, ἀπαγγέλλει τὸ στόμα, ἀλλ' ἡ ψυχὴ δὲν μετέχει εἰς τίποτε ἀπὸ αὐτά» (6). Οὐδεὶς ἐξῆρεν ἐναργέστερον τοῦ Ἄδ. Κοραῆ τὴν ἀνάγκην, ὅπως ὁ διδάσκων κατέχῃ παρὰ τὸ διδάκτεον καὶ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας του. Ἡ δ' ὀρθή

4. Κεφαλειώδους σημασίας γνώμας περὶ τοῦ Σχολείου ὡς παράγοντος τῆς ἀγωγῆς ἐκφράζει ὁ Ἄδ. Κοραῆς εἰς τὴν «Ἀυτοσχέδιον Ἐκθεσιν». Ἐνταῦθα ὡς καὶ εἰς τὸ ἔργον του «Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης» ἀνήκουν τὰ πλεῖστα τῶν ἀνωτέρω μνημονευμένων χωρίων.

5. Χ. Π. Οἰκονόμου : Ὁ Κοραῆς ὡς ἔθνικὸς παιδαγωγός, σελ. 34.

6. Ἄδ. Κοραῆ : Ἐπιστ. Β', σελ. 115.

μέθοδος είναι και αυτή «έπιστήμη», ἐδράζεται ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας (7) και πρέπει νὰ ὀριοθῆ ὡς μέθοδος «κατὰ τὴν ὅποιαν τὰ μαθήματα τάσσονται εἰς τρόπον, ὥστε νὰ γίνονται προοδοποίησις τὰ πρῶτα εἰς τὴν κατάληξιν τῶν δευτέρων, ταῦτα τῶν τρίτων, και οὕτω καθεξῆς» ὥστε ἕκαστον ἀπὸ τὰ διδασκόμενα νὰ ἀνάγεται εἰς τὸ οἰκεῖον, και ὄχι εἰς ἀλλότριον εἶδος, μηδὲ νὰ πολλαπλασιάζονται χωρὶς ἀνάγκης ἢ νὰ συγχέωνται τὰ εἶδη» (8).

η) Οὐσιώδεις στοιχεῖον τῆς ὀρθῆς διδασκτικῆς μεθόδου και βασικὴ προϋπόθεσις αὐτῆς εἶναι κατὰ τὸν Ἄδ. Κοραῖν και κατὰ πάντα ὀγίως σκεπτόμενον διδάσκαλον ἢ χρησιμοποίησις τῆς ζώσης γλώσσης τοῦ Ἐθνους. Καθ' ὅλα τὰ στάδια οἰασθῆποτε διδασκτικῆς ἐργασίας ὁ ἔχων συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς του ἀποστολῆς διδάσκαλος ὀφείλει νὰ χρησιμοποῖ τὴν μητρικὴν τῶν μαθητῶν του γλῶσσαν χωρὶς θεσθαῖως ἰδιωτισμοῦς και τετριμμένας ἐκφράσεις. Τόσον ἢ «γλῶσσα τῆς παραδόσεως», ὅσον και «ἢ γλῶσσα τοῦ διδασκτικοῦ βιβλίου» πρέπει «νὰ μὴ εἶναι μήτε χυδαῖκὴ μέχρῃς ἀηδίας, μήτε ἀρχαϊκὴ μέχρῃς ἀκαταληψίας, ἀλλ' ἀπλῆ ἑλληνικὴ, ἢ ὅποια και τὸν ἀπαιδευτον νὰ διδάσκη και εἰς τὸν πεπαιδευμένον νὰ ἀρέσκη».

Και εἰδικώτερον : Ὁ διδάσκων, μακρὰν πάσης πίεσεως ἀπὸ μέρους οἰσυδῆποτε, ἐντελῶς ἐλευθερος, ἔχει ἐθνικὸν χρέος νὰ διδάξῃ τοῦς μαθητὰς του τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν κατὰ πρῶτον και κύριον λόγον, διότι κατὰ τὸν θεῖον Κοραῖν «ἢ γλῶσσα πλέον παρά τὴν θρησκείαν χαρακτηρίζει, ἐνώνει, φιλιώνει και ἀδελφοποιεῖ τὰ ἔθνη». Ἐν τῇ πορείᾳ δὲ τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης ἀπαιτεῖ ὁ Ἄδ. Κοραῖς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀξιωματοῦς τῆς ἐποπτείας. Λέξεις κεναὶ περιεχομένου εἰς οὐδὲν ὀφελοῦν, μία δὲ τοιαυτὴ διδασκαλία εἶναι καθαρὰ αὐτοπία. «Ἀρχὴ παιδεύσεως ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις», τονίζει και ὁ Κοραῖς ὅπερ σημαίνει εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς συγχρόνου ψυχολογίας : ἐποπτικὴ διδασκαλία διὰ τῆς κατανοήσεως τῆς ἐνοσίας λέξεων και φράσεων, τοῦ λόγου, ἀπὸ μέρους τῶν μαθητῶν. «Ἄλλὰ διὰ τὰ ἐπιτύχη ἢ σφικτὴ αὐτὴ ἐνωσις, πρέπει αἱ λέξεις νὰ μὴ εἶναι ἤχοι κενῆ, ἀλλὰ νὰ ἐκφράζωσιν ἐνοσίας, νὰ ἀνταποκρίνωται πρὸς τὰ πράγματα. Ἄνταποκρίνονται δὲ πρὸς ταῦτα, ὅταν ἐξ αὐτῶν τούτων προσκύπτωσιν, ὅταν ὀρθῶς ταῦτα κατονομάζωσιν. Ὅταν δὲ οὕτως εἶναι συνδεδεμένοι αἱ λέξεις πρὸς τὰς ἐνοσίας, ὅταν αὐταὶ εἶναι τρόπον τινὰ τὸ ἐνδμια τῆς ἐνοσίας, τότε ὁ ὀρθὸς λαλῶν και ὀρθὰ συλλογίζεται, ὁ δὲ ὀρθὰ συλλογιζόμενος και ὀρθὰ λαλεῖ» (9). Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ Ἄδ. Κοραῖς διὰ τῆς κριτικῆς ὀξύτητος τοῦ πνεύματός του κατέληξεν εἰς οἷα συμπεράσματα κατέληξεν πολὺ μετ' αὐτὸν αἱ τελευταῖαι ψυχολογικαὶ πειραματικαὶ ἐρευναι, διὰ τῶν ὀποῖων διεπιστώθη ἢ εὐθῶς ἀνάλογος, ἢ στενωτάτη πρᾶγματι ὀμόλογος συνάφεια μεταξύ τῆς ἐξελλίξεως τῆς γλώσσης και τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως. «Ὁ μὴ ὀρθῶς διανοούμενος λαλεῖ και οὐκ ὀρθῶς· ὁ δὲ πλημμελῶς λαλῶν κωλύει τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ ἀνευρίσκειν τὰ τῆς πλάνης αἷτια και διαστρέφει ἢ και τέλεον καταργεῖ τὴν τοῦ λογίζεσθαι δύναμιν» (10).

Ἐκ τῶν σοφῶν τούτων τοῦ Κοραῖ συμβουλῶν νέαν ὀλως θεσίμ ἔλαθεν ἢ διδασκαλία τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσης εἰς τὰ σχολεῖα και νέαν ἐντελῶς μορφήν ἢ ἑλληνικὴ παιδεία, ἢ ὅποια ἐπὶ αἰῶνας πρὸ τοῦ Κοραῖ «παρίστατο

7. «...ἦτις εἶναι ἢ μόνη ἱκανὴ νὰ δείξῃ τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας... Χωρὶς τῆς φιλοσοφίας τὸν λύχρον, ὅστις ἐλπίζει νὰ προκόψῃ εἰς τίποτε, ἐλπίζει πρᾶγμα ἀδύνατον» (Προλεγόμενα, σελ. 307 κ. ἔ.).

8. Προῶρομος τῆς ἑλλην. βιβλιοθήκης, σελ. κ'.

9. Ἴδε και Χ. Π. Οἱ κ ο ν ὀ μ ο υ : ἔ. ἀ. σελ. 55—66.

10. Καὶ ἀλλαγῶ (Προῶρομος... σελ. ὀδ') : Ἡ ἀνταξία τῆς γλώσσης συνοδεῦει πάντοτε τὴν ἀνταξίαν τῶν ἐνοσιῶν.

εις τὰς ὄψεις ὡς πυραμῖς ἀνεστραμμένη, ἥτις ἠπεῖλει νὰ καταπέσῃ καὶ νὰ θραύσῃ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐγγύς ἰσταμένων...» (11).

Ὁ Ἄδ. Κοραῆς ἐπὶ τῷ σημείῳ τούτου, τῆς ἐξαπλώσεως δηλαδὴ τῆς μητρικῆς μας ἔθνικῆς γλώσσης διὰ διδασκαλίαν συστηματικῆς, ἐντατικῆς καὶ εὐμεθόδου, διεξήγαγεν ἐντονώτατον πράγματι ἀγῶνα, διότι ἐκ τῆς τριτοῦτης ἐργασίας προσεδόκα καὶ τὴν ἀρεξαμένην ἤδη «τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους ἀναγέννησιν» καὶ τὴν διανοητικὴν τοῦ μαθητοῦ ὕψωσιν καὶ καλλιέργειαν. Δι' ὃ ἀπῆτει, ὅπως ἡ προφορικὴ γλωσσικὴ ἐργασία συνοδεύεται καὶ μὲ συστηματικὴν ἀσκήσιν τῶν μαθητῶν εἰς τὸ ἀπαγγέλλειν ὀρθῶς, εἰς τὸ ὁμιλεῖν καὶ ἀφηγεῖσθαι καὶ γράφειν μὲ σαφήνειαν, ὀρθοπέειαν καὶ λογικὴν διάταξιν ἰδεῶν καὶ καθόλου εἰς τὸ χειρίζεσθαι τὴν ζῶσαν γλῶσσαν τοῦ Ἔθνους ὑπὸ πάντων «μὲ τόνον καὶ γλυκύτητα» διὰ τῆς ἀποφυγῆς τῆς μονοτονίας εἰς τὸν λόγον, «πρᾶγμα ἀνυπόφορον εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου...» (12).

111. Ἄλλαι παιδαγωγικαὶ γνῶμαι τοῦ Ἄδ. Κοραῆ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ Σχολεῖον : α) Οὐδεμίαν ξένην γλῶσσαν ἐπιτρέπεται νὰ ἀρχίσῃ διδασκόμενος ὁ μαθητῆς, πρὶν ἢ κατανοῆσῃ εἰς μεγάλον βαθμὸν τὸν ὀρθὸν προφορικὸν καὶ γραπτὸν χειρισμὸν τῆς μητρικῆς τοῦ γλώσσης. Τούτου γενομένου θὰ εἰσαχθῆ τὸ παιδί εἰς τὸν μηχανισμόν τῆς προγονικῆς μας γλώσσης, τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, κατὰ τρόπον μεθοδικόν, ἐκ τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸ ἀγνωστον καὶ ἐν στενῇ πάντοτε ἀναφορᾷ πρὸς τὴν καθομιλουμένην. Διὰ νὰ ἔλθῃ δὲ ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ γλῶσσα πράγματι συνεπικουρος εἰς τὴν γλῶσσαν, «τὴν ὁποῖαν ἐθηλάσαμεν μὲ τὸ μητρικὸν γάλα», πρέπει τὸ ἐκαστοτε διδασκτέον νὰ ἀνήκῃ ἀπαραιτήτως εἰς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα, νὰ ἐκλέγεται δὲ καταλλήλως, ὥστε νὰ ἐπιδρᾷ μορφωτικά. Ἐντὶ τῶν διαφορῶν ἀνευ ἀξίας χρηστομαθειῶν (13) ἐπιβάλλεται ἡ σύνταξις μεθοδικῶν διδασκτικῶν βιβλίων, τερπνῶν κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ ταυτοχρόνως ἡθωπλαστικῶν (14). Ἐντὶ τῶν διαφορῶν γραμματικῶν ἐγχειριδίων, τὰ ὁποῖα περιελάμβανον γραμματικούς κανόνες διεξοδικωτάτους καὶ εἰς γλῶσσαν ἀκατάληπτον ὑπὸ τῶν παιδιῶν, ἐνθα εὗρισκεν ὁ ταλαίπωρος μαθητῆς δέκα κλίσεις ὀνομάτων καὶ δέκα—τρεῖς συζυγίας ρημάτων, ὁ Ἄδ. Κοραῆς ἀπαιτεῖ, ὅπως ἕκαστος διδάσκαλος συντάσῃ μόνος τὴν γραμματικὴν του κατὰ τὴν ἐκαστοτε δυναμικότητα τῶν μαθητῶν του καὶ τὴν νοητικὴν αὐτῶν ἡλικίαν. «Οἱ ἔχοντες πείραν, οἱ ἀσχολούμενοι καθ' ἡμέραν εἰς τὴν πράξιν τῆς παραδόσεως... εἶναι ἀσυγκρίτως ἰκανώτεροι νὰ διακρίνωσι τὸ συμφέρον ἀπὸ τὸ ἀνωφελές καὶ τοῦτο πάλιν ἀπὸ τὸ βλαβερόν». Σοφώτατος πραγματικά καὶ ἐδῶ ὁ Διδάσκαλος τοῦ Γένους.

Σὺν τῷ χρόνῳ ὁ μαθητῆς φυσικὰ καὶ ἀβίαστα θὰ γνωρίσῃ καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ λεξικοῦ, θὰ νοιώσῃ βαθύτερα τὰς ὁμοιότητας καὶ τὰς διαφορὰς ἀρχαίας καὶ νέας—μητρὸς καὶ κόρης—καὶ θὰ μυηθῆ εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀρχαίου λόγου ὄχι μόνον γραμματικῶς καὶ γλωσσικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πραγ-

11. Δ. Θερειανού : ἐ. ἀ. Α, σελ. 84.

12. Ἴδε καὶ : Α. Καμπάνη : Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Κριτικῆς. Ἐκδ. Β'. Ἐν Ἀθήναις, 1935 (σελ. 7—33).

13. Διὰ νὰ καταδείξῃ ὁ Κοραῆς τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν τοῦ περιεχομένου τῶν διαφορῶν ἐν χρῆσει τότε Χρηστομαθειῶν ἀναφέρει καὶ τὸ ἐξῆς : «Τὸ εἰς γυναικα κεφάλαιον τοῦ Χρυσοῤωρᾶ, ἀν ἐξαιρέσεως ὀλίγας τινὰς γνώμας χρησίμου, παριστάνει τὰς γυναικὰς ὡς θηρία παντάπασιν ἀρετῆς καὶ παιδείας ἀνεπίδεκτα». (Πρόδρομος, ρε').

14. Εἰς τὴν συγγραφὴν μεθοδικοῦ διδασκτικοῦ βιβλίου καὶ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν αὐτοῦ ὁ Ἄδ. Κοραῆς προσέφερεν ἐθνικὰς ὄντως ὑπηρεσίας (Πρόδρομος, σελ. ἰδ κ.ε., 326 κ.ε.).

μαστικής καὶ ἀπὸ καλαισθητικῆς καὶ ἀπὸ ἠθικῆς πλευρᾶς. Ταῦτα πάντα κάθε διδάσκαλος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἔχει ἔθνικόν χρέος νὰ ἐπιδιώκῃ· καὶ θὰ ἐπιτύχῃ ἀσφαλῶς τοῦ σκοποῦ του, ἐὰν διδάσκῃ μεθοδικά· μεθοδικὰ δὲ σημαίνει, κατὰ τὸν Κοραῆν, τήρησις ψυχολογικῆς πορείας ὀρθῆς κατὰ τὴν διδακτικὴν ἐργασίαν. Κατὰ ταῦτα : Οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχη θέσιν ἡ μέθοδος τῆς ψυχολογίας, τὴν ὁποίαν ὀρθότατα ὁ Κοραῆς ἀποκαλεῖ ψυχολογίαν (ψυχὴ—κτεῖνω), ἥτις «ὄχι μόνον διδάσκει τοὺς μαθητὰς τὴν φλυαρίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐμποδίζει νὰ καταλάβωσιν ἀκριβῶς ἐκάστης λέξεως τὴν δύναμιν» (15).

Ὡς κατακλείς τῆς ὅλης διδακτικῆς ἐργασίας καὶ ἡ κυρία ἀσχολία τῶν μαθητῶν καὶ διδασκάλων εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις δεόν νὰ εἶναι α) : «Ἀσκήσις τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ «νὰ διακρίνῃ τοὺς δοκίμους συγγραφεῖς ἀπὸ ἐκείνους, ὅσοι ἔγραψαν, ἀφ' οὗ ἤρχισεν ἡ γλῶσσα νὰ παρακμάζῃ, καὶ τοὺτους πάλιν ἀπὸ τοὺς σημερινούς ἑλληνιστάς» (16). Ἐπίσης β) : Εἰσαγωγή τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ θεματογραφεῖν κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά πρότυπα.

β) Ἄλλα μαθήματα, τῶν ὁποίων ἡ διδασκαλία εἶναι ἐπιβεβλημένη εἰς τὸ Σχολεῖον θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ Ἄδ. Κοραῆ : Τὰ Θρησκευτικά, τὰ Μαθηματικά, ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία μὲ τὴν Γεωγραφίαν, ἡ Γυμναστικὴ καὶ ἡ Μουσική. Διὰ δὲ τὰ Γυμνάσια πάντα ταῦτα καὶ προσέτι : Τὰ Λατινικά, τὰ Γαλλικά, τὰ Φυσικά, τὰ Φιλοσοφικά, ἡ Ῥητορικὴ, ἡ Χειροτεχνία καὶ ἡ Ἰχθυογραφία.

Ἡ διδασκαλία καὶ ἐνταῦθα θὰ γίνεται ἔτσι, ὥστε νὰ προκαλῆται πάντοτε «μανία παιδείας καὶ ἀρετῆς», εἰς ἀτμόσφαιραν δὲ εὐχάριστον, πατρικὴν.

* *

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ἡ κολλοσιαία πράγματι σημασία, τὴν ὁποίαν ὁ Ἄδ. Κοραῆς ἀποδίδει εἰς τὸ Σχολεῖον ὡς παράγοντα ἀγωγῆς. Δὲν παραγνωρίζεται βεβαίως ὑπὸ τοῦ Διδασκάλου τῆς Φυλῆς μας καὶ ὁ παιδαγωγικός ρόλος τῆς Κοινωνίας, ἴδιᾶ ἡ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν νέων ὁ δημοσιογράφος, ὁ πολιτικός, ὁ κληρικός, ὁ ἱεροκῆρυξ, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦτο ὀφείλουσαν νὰ εἶναι πράγματι ἔθνικοι ἱεροκῆρυκες καὶ ἐμπνευσμένοι ἠθικοὶ διδάσκαλοι κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Σωκράτους ἢ τοῦ Ἀριστείδου. «Ματαίως, κατὰ τὸν Κοραῆν, ὁ φιλόσοφος παιδαγωγός σπουδάζει νὰ ἀναθρέψῃ μὲ τὰ παραγέματα τῆς ἠθικῆς νέους γεννημένους καὶ ζῶντας εἰς πόλιν κυβερνωμένην ἀπὸ νόμους ἀδίκους» (17).

Παρά ταῦτα, ὁ παιδαγωγικός νοῦς τοῦ Ἄδ. Κοραῆ εἰς τὸ Σχολεῖον κυρίως στρέφει τὰ βλέμματά του. Καὶ δικαίως. Ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια ἦτο οὕτως εἰπεῖν ἀνίκανος νὰ διαδραματίσῃ τὸν προσηκόντα ρόλον εἰς τὴν ἀγωγὴν τοῦ παιδιοῦ ἔνεκα τῆς πνευματικῆς πτωχείας τοῦ Γένους. Ἡ ἑλληνικὴ ἀφ' ἑτέρου κοινωνία εὐρίσκετο εἰς οὐχὶ εὐχάριστον κατάστασιν, ἡ δὲ Μητέρα Ἑλλάς δούλη. Τί λοιπὸν ἀπέμειναν; Ἡ Ἑκκλησία καὶ τὸ Σχολεῖον, οἱ δύο οἳτοι παράγοντες, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλληνικὴ Φυλὴ ὀφείλει καὶ τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἔθνικὴν τῆς ἐπιβίωσιν καὶ ἀναθίωσιν. Ἴδου διατὶ ὁ Κο-

15 Περὶ τῆς Μεθόδου ταύτης καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἴδε ἐν ἐκτάσει εἰς : Ν. Α. Βοστάντζη : Παιδαγωγικαὶ Ἰδέαι Ἰωσήπου τοῦ Μοισιόδακος. Ἐν Ἀθήναις 1941, σελ. 34—36, 131. Ὁ Ἄδ. Κοραῆς ὑπέστη ἰσχυρὰν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μοισιόδακος.

16. Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ Ἄδ. Κοραῆς ἀξιοῖ διδασκαλίαν συγκριτικὴν κυρίως εἰς τὰς μεγάλας τάξεις.

17. Καὶ ἄλλαχού : «ὅταν βλέπῃς κακούς πολίτας, μὴν ἀμφισβῆσαι ὅτι κυβερνοῦνται ἀπὸ νόμους ἀδίκους». (Ἴδε εἰς Ἄδ. Κοραῆ : Διατριβὴ αὐτοσχέδιος περὶ τοῦ περιβοήτου δόγματος «νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν»).

ραῖς προσβλέπει πρὸς τὸ Σχολεῖον ὡς τὸν κυρίως Ναόν τῆς ἀγωγῆς, οἱ ἱερεῖς τοῦ ὁποίου ὀφείλουν πάντοτε νὰ ἔχουν πρὸ ὀφθαλμῶν «ὅτι ἡ παιδεία τῶν νέων δὲν εἶναι ἔργον πλινθουργίας, οὐδὲ οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ μεταβάλλωνται εἰς ἐργοδότας μαστιγοφόρους».

Διὰ τὴν ὅσον τὸ δυνατὸν καλλιτέραν διάδοσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς σχολικῆς παιδείας ὁ Ἄδ. Κοραῖς ἐπεκαλέσθη, ὅπως ἦτο φυσικόν, καὶ τὴν ἀρωγὴν τοῦ Πατριαρχείου. Συνιστᾷ δέ :

α) Ὑποχρεωτικὴν τὴν δημοτικὴν παιδείαν ἐπὶ ποιῆ ἀτιμίας, παροχὴν δὲ ὑποτροφῶν καὶ πάσης δυνατῆς βοηθείας, ὥστε καὶ οἱ εὐφρεῖς ἄποροι νὰ φοιτοῦν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Παιδείας.

β) Τὴν ταχυτάτην ἴδρυσιν καὶ λειτουργίαν σχολείων δημοτικῆς παιδείας εἰς κάθε χωρίον, καὶ τὸ μικρότερον ἀκόμη.

γ) Τὴν ἴδρυσιν καὶ λειτουργίαν σχολείων ἀνωτέρας ἑλληνικῆς παιδείας εἰς κάθε πόλιν, ὡς καὶ τὴν ἀρτίαν ὀργάνωσιν αὐτῶν δαπάναις πάντων τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ἕκαστον νὰ ἔχη τὴν βιβλιοθήκην του εἰς τὴν διάθεσιν μαθητῶν καὶ διδασκάλων καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐργαστήρια.

δ) Τὴν συγγραφὴν εὐμεθόδου καὶ εὐθνηοῦ διδακτικοῦ βιβλίου εἰς γλῶσσαν «τελείως καταληπτὴν» ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

ε) Τὴν ἀποστολὴν ὑποτρόφων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δι' εὐρυτέρας ἐπιστημονικὰς καὶ παιδαγωγικὰς σπουδὰς, μάλιστα δὲ τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τοῦ Πεσταλότσι. «... διὰ τῆς νέας λοιπὸν μεθόδου, εἰ μηδὲν ἄλλο, θὰ μάθωσιν οἱ διδάσκαλοι ἡμῶν τὴν πατρικὴν πρὸς τὰ παιδιά ἡμερότητα, ἀποτιθέμενοι τὴν ἀγριότητα τὴν σκυθικὴν...».

ς) Ἰκανοποιητικὴν ἀμοιβὴν τοῦ διδασκάλου.

ζ) Τελειοποίησιν καὶ ἐπέκτασιν τοῦ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις Τυπογραφείου, διὰ νὰ γίνουιν οὕτω προσιτὰ εἰς πάντας «τὰ τε διδακτικὰ καὶ τὰ σχολικὰ βιβλία».

η) Δαπάναις καὶ κηδεμονίᾳ τοῦ Πατριαρχείου ἔκδοσιν ἐφημερίδος «πολιτικῆς ἅμα καὶ φιλολογικῆς» εἰς τὴν κοινὴν ὀμιλουμένην.

Διὰ ταῦτα πάντα δικαίως ὁ Ἄδ. Κοραῖς θεωρεῖται ὁ θεμελιωτὴς τοῦ νεωτέρου ἡμῶν παιδαγωγικοῦ ἔθνικοῦ οἰκοδομήματος. «Οἷαν δὲ σχέσιν ἔχει ὁ Σωκράτης πρὸς τοὺς προακμάσαντας φιλοσόφους, τοιαύτην καὶ ὁ Ἄδαμάντιος Κοραῖς πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους καὶ συγχρόνους διδασκάλους· ἐκεῖνοι ἔστρεφον τὰς ὄψεις πρὸς τὸν οὐρανόν, οὗτος δὲ ἀπέβλεψε πρῶτιστα καὶ μάλιστα πρὸς τὸν ἄνθρωπον· ἐκεῖνοι μὲν φυσιολόγοι, οὗτος δὲ ἀνθρωπολόγος» (18).

Ν. Α. ΒΟΣΤΑΝΤΖΗΣ

18. Δ. Θερεϊανοῦ : ἔ. ἀ. Α, σ. 86. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου ἐν Σμύρῃ Ὀλλανδοῦ ἱερέως, διδασκάλου τοῦ Κοραῖ, μεταφράζεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπ' ἄλλων Κεῦνος, ὑπ' ἄλλων δὲ Κούνη πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου.

Ο ΚΟΡΑΗΣ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ*

Μετά την 'Ολλανδίαν ή Γαλλία. Αβέουσα ή κλίμαξ του πολιτισμοῦ. Εἰς τὸ Μομπελιὲ τὸ περιφημότερον ἀπὸ τοῦ 12 αἰ. Ιατρικὸν κέντρον τῆς Εὐρώπης ἐνσκήπτει ὁ Κοραῆς εἰς ἡλικίαν 34 ἐτῶν μὲ νέας δυνάμεις, διὰ τὴν σπουδὴν τῆς Ιατρικῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἐνῶ οὐδὲν παραλείπει ἀπὸ τὰς Ιατρικὰς του σπουδὰς, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐγκαταλείπει τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οἱ ὅποιοι πολλὰ καὶ διὰ τὴν Ιατρικὴν του κατάρτισιν εἶχον νὰ τὸν διδάξουν. Διότι ὁ Κοραῆς μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὴν πατρίδα του, κυρίως δὲ διὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ ἐπάγγελμα ἀνεκτὸν εἰς τὴν Τουρκικὴν δυναστείαν καὶ ἐπωφελὲς διὰ τοὺς δούλους ἀδελφούς του (16). Οὗτος ἦτο ὁ κύριος λόγος τῆς σπουδῆς τῆς Ιατρικῆς. Ὁ πόθος του ὅμως, τὸ βίωμα καὶ τὸ ὄνειρον τῆς ζωῆς του, τοῦ ἐπέβαλλε νὰ μὴ ἀποξενωθῇ τελείως ἀπὸ τὰς φιλολογικὰς του μελέτας. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὰς σπουδὰς τῆς Ιατρικῆς δὲν ἐγκατέλειψε τελείως τὴν μελέτην τῶν κλασσικῶν συγγραφέων καὶ δὴ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν Ιατρικὴν, ὡς τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τῶν ἀρχαίων Ιατρῶν. Δὲν ἦτο ἄλλως ἄγνωστος τότε ὁ συνδυασμὸς τῆς μελέτης τῆς φιλολογίας καὶ τῆς Ἱατρικῆς. Εἰς τὴν Ὀλλανδίαν ὁ Οὐτρεκτ καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ Ζέλλε ἦσαν ὄχι μόνον διάσημοι Ιατροὶ ἀλλὰ καὶ σπουδαῖοι φιλόλογοι καὶ φιλόσοφοι· ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Μομπελιὲ δὲν ἔλειπε ἡ Ιατροφιλοσοφικὴ παραδόσις, τὴν ὁποίαν ἐσυνέχισε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κοραῆ ὁ προσφιλέστερος ἐξ ὅλων τῶν καθηγητῶν του, Γκριμῶ (17). Ὁ πραγματικὸς οὗτος λάτρης τοῦ Ἱπποκράτους γίνεται περισσότερον φίλος παρὰ καθηγητῆς τοῦ Κοραῆ, διότι εἰς τὸ πρόσωπόν του εὗρεν ὄχι ἀπλῶς ἓνα Ἕλληνα, ἀπόγονον του Ἰνδάλματός του ἀλλὰ ἓνα θαυτὸν γνώστην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Ἡ ἀλληλοβοήθεια καὶ ἡ φιλία καθηγητοῦ καὶ μαθητοῦ ὠφέλησεν ἀμφοτέρους, πρὸ πάντων ὅμως τὸν Κοραῆ, ὅστις ἐνισχύθη εἰς τὴν γνώμην του, παρὰ τὴν διδακτορικὴν του ἐργασίαν, νὰ ἐγκύβη ἐντακτικώτερα εἰς τὴν μελέτην τοῦ σοφοῦ Κώου Ἱατροῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐκτίμησις καὶ ἀγάπη τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Γκριμῶ ὑπῆρξε ἀγνή καὶ μεγίστη καὶ ἡ λύπη του διὰ τὸν πρόωρον θάνατόν του ἀλγεινή.

Μετὰ τετραετεῖς πολυμόχθους προσπαθείας καὶ πραγματικὸς Ἡρακλείους ἀγῶνας κατάγει τὴν πρώτην του Νίκην εἰς τὸ πεδίον τῆς Ἐπιστήμης καὶ θλέπει ἀξιοποιούμενον τὸ διφυῆς ἔργον του διὰ δύο ἀρίστων ἐργασιῶν μιᾶς καθαρῶς Ιατρικῆς καὶ μιᾶς Ιατροφιλοσοφικῆς. Διὰ τῆς πρώτης ἀνακηρύσσεται Διδάκτωρ τῆς Ἱατρικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μομπελιὲ τῷ 1786. Καλλίτερον παντὸς ἄλλου, μὲ τὸ ἀπέριττον, γλαφυρὸν καὶ πηγαῖον ὕφος του, τὸ ἀπηλλαγμένον στόμφου καὶ ματαιοδόξου ταπεινοφροσύνης, περιγράφει ὁ ἴδιος εἰς τὰς ἐπιστολάς του καὶ τοὺς μόχθους ἀλλὰ καὶ τὴν Νίκην του (18) «... προσπαλαίω.. μὲ δύο φοβεροὺς καὶ ρωμαλαίους ἐχθρούς, τὴν πενίαν καὶ τοὺς κόπους τῶν μαθημάτων, καὶ ποῖος; ὄχι κανένας Ἡρακλῆς, ἀλλ' ἄνθρωπος... λεπτῆς καὶ νοσηρᾶς κράσεως. Σὲ θεβαιῶνα, ἀδελφέ, ὅτι καὶ ὁ πέρυσιν καὶ ὁ ἐφέτος πυρετός μου δὲν εἶχεν ἄλλην αἰτίαν παρὰ τὴν ἀπορίαν.. εὐρέθην εἰς τὴν τελευταίαν μου νόσον μὲ πέντε μόνον γρόσια» (19). Τὴν πενίαν ὅμως, ἥτις ἀπὸ τοῦδε οὐδέποτε ἐγκατέλειψε τὸν

*Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον.

(16) Βίος. ε. ἀ. σελ. 13, 14.

(17) πβλ. Βίος. ε. ἀ. σελ. 15, ὅπου τὸν ἀναφέρει μεταξὺ τῶν προσφιλεστέρων καθηγητῶν του.

(18) πβλ. Ἐπιστολαί. ε. ἀ. σελ. 98.

Κοραή και την άσθενηκὴν του κρᾶσιν, ἥτις τὸν ἠνάγκαζε νὰ αἰμοπτῆ καθ' ὄλην του τὴν ζωὴν, τὰ ὑπερnickᾶ ὁ πόθος του πρὸς μάθησιν, ἡ δύναμις ἢ μεγαλειώδης τῆς ψυχῆς του καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν πατρίδα ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἠγωνίζετο καὶ νικᾶ. «Ἀδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχειρήσα νὰ σὲ γράψω, καὶ τετράκις ἐμποδίσθη ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου ἀλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὄρεξιν, καὶ ἀφήκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου.. οἱ διδάσκαλοί μου, ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες, μὲ ἔκαμαν (δακρῶν καὶ πάλιν) τὰ πλέον λαμπρὰ ἐγκώμια» (20). Τὸν θρίαμβον καὶ τὴν χαρὰν του τὰ κάμουν αἰσθητότερα τὸ ὅτι εἰς τὸ πρόσωπόν του οἱ καθηγηταὶ βλέπουν ἕνα λάτρην τοῦ Ἴπποκράτους καὶ ἀντάξιον ἀπόγονον αὐτοῦ καὶ ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα δὲν ἀπέθανε... «Ἐδιαφέντευσα τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου» (21). Ἡ διδακτορικὴ αὐτῆ θέσις τοῦ Κοραῆ ἀνάγεται εἰς τὴν Πυρετολογία. Ἡ ἐργασία τοῦ Κοραῆ ἀνεξαρτήτως τῆς ἰατρικῆς τῆς ἀξίας, τὴν ὁποίαν ἐξῆραν ὅλοι οἱ καθηγηταὶ του, θαυμάζεται καὶ σήμερον ἀκόμη ἰδίᾳ διὰ τὴν σαφήνειαν τῆς, καὶ τὴν μεθοδικὴν κατάταξιν τῆς ὕλης—χωρίζεται εἰς τρία μέρη, ἐκτὸς τῶν προλεγομένων καὶ τῶν εἰδικῶν κεφαλαίων. Ἡ ὅλη ἐργασία ἀδιάσπαστος ἀκολουθεῖ τὴν σειρὰν 192 παραγράφων—, τὴν ἐξαιρετικὴν κριτικὴν ἰκανότητα καὶ τὰς λεπτοτάτας παρατηρήσεις. Ἐντύπωνιν προκαλεῖ ἡ γνῶσις ὅλης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Βιβλιογραφίας καὶ ἡ πλοῦσία καὶ συχὴ παραπομπὴ εἰς τὰς πηγὰς. Ἀκόμη μεγαλύτεραν κατάπληξιν προεκάλεσεν εἰς ὅλους τοὺς καθηγητὰς του ἡ τελεία γνῶσις καὶ εὐχέρεια τῆς χρήσεως τῆς Λατινικῆς γλώσσης, ἡ ὁποία πολλακίς ἐνθυμίζει κλασσικοὺς λατινοὺς συγγραφεῖς, δικαίως δὲ ἔκαμε νὰ παραβληθῇ ὁ Κοραῆς ὡς ἰσάξιος μὲ τοὺς τότε διασημοὺς φιλόλογους ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο (22). Καὶ εἰς τὴν καθαρῶς ἰατρικὴν ταύτην ἐργασίαν διαφαίνεται ἡ πλοῦσία γνῶσις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, τοὺς ὁποίους πλειστάκις εἰς τὰς παραπομπὰς του ἐπικαλεῖται, διότι πολλακίς ὁ Κοραῆς διαβλέπει εἰς τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἴπποκράτην, τὸν Γαληνὸν καὶ τὸν Πυθαγόραν τὴν θέσιν καὶ ἔν τισιν τὴν ἀπάντησιν πολλῶν συγχρόνων ἰατρικῶν προβλημάτων (23).

Διὰ τῆς Δευτέρας κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐκδοθείσης συντομωτάτης ἐργασίας του — Medicus, Hippocraticus sive de praecripvis officiis Medici, ex primo Hippocratis Aphorismo... Monspeli 1787—, (24) ὁ Κοραῆς πολιτογραφεῖται μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν τῆς Ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς, εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ὁποίας ἐξέχουσιν κατέλαβε θέσιν διὰ τῶν μεταγενεστέρων με-

(19) Διὰ τὴν οικονομικὴν δυσχέρειαν τοῦ Κοραῆ κατὰ τὰς ἐν Μουσειῷ σπουδὰς του πβλ. Ἐπιστολαὶ ἔ. ἀ. I. σελ. 20, 22, 32, 34, 45, 49, 53 καὶ 79.

(20) πβλ. Ἐπιστολαὶ ἔ. ἀ. I σελ. 60 πβλ. καὶ σελ. 64.

(21) πβλ. ἔ. ἀ. σελ. 60, 62, 64 καὶ 66 «ἀνέγνωσα μὲ μεγάλην ἡδονὴν (τὴν θέσιν) καὶ ἐπληροφορήθην, ὅτι οἱ Γραικοὶ ἀγκαλὰ καὶ ὑπὸ ζυγὸν δουλείας, εἶναι πάντοτε Γραικοὶ καὶ δὲν ἐσβέσθη ἀκόμη εἰς αὐτοὺς τὸ πνεῦμα τῶν προγόνων των.»

(22) πβλ. Ἐπιστ. ἔ. ἀ. σελ. 64 καὶ 66.

(23) Ἐκτὸς τῶν παραπομπῶν σχεδὸν ὅλων τῶν σελίδων τῆς διδακτ. του θέσεως πβλ. ἀκόμη Ἐπιστολαὶ, I σελ. 60 «εἶχα γράψῃ ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εὐρήματα τὰ ἤξευρεν ὁ Ἴπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν...». Ἀνατύπωσιν τῆς διδακτορικῆς ἐργασίας τοῦ Κοραῆ «Pyretologiae Synopsis», ἴδ. εἰς Lettres inedites de Coray p. 507—590.

(24) πβλ. ἀνατύπωσιν εἰς Lettres inedites, p. 591-597.

λετών του περί του Ἴπποκράτους, Γαληνοῦ καὶ Ξενοκράτους. Εἰς τὴν μικρὰν ταύτην ἐργασίαν ὁ Κοραῆς δίδει σαφῆ δείγματα τῆς φιλολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς του προπαιδείας. Ὁ καθ' Ἴπποκράτην καὶ Κοραῆ Ἱατρός πρέπει νὰ ἐμπνέη πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν πεποίθησιν εἰς τὸν ἀσθενῆ του καὶ νὰ ἐπικοινωνῇ μὲ τὴν ψυχὴν του.

Πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἀπόψεων του ἐπικαλεῖται πολλοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους καὶ πρὸ πάντων τὸν Πυθαγόραν. Προϊὸν ἀκόμη τῶν ἐν Μομπελιέ σπουδῶν του, καὶ τῆς τελείας γνώσεως τῆς Γερμανικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς εἶναι ἡ εἰς τὴν Γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ ἔργου τοῦ περιφήμου Γερμανοῦ ἱατροῦ Ζέλλε (Medicine Clinique I—II). Διὰ τῆς μεταφράσεως ταύτης γίνεται ὁ Κοραῆς ἀπαραίτητον βοήθημα εἰς τοὺς Γάλλους φοιτητὰς καὶ ἀποκτᾷ φήμην καὶ χρήματα, ἀπαραίτητα μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν γονέων του. Καὶ μετὰ δέκα ἔτη θὰ προσφύγῃ πάλιν εἰς τὴν μετάφρασιν δι' οἰκονομικοὺς λόγους καὶ θὰ δώσῃ δι' αὐτῆς εἰς τὴν Γαλλικὴν δύο ἄλλα ἔργα τοῦ Ζέλλε καθὼς καὶ ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς ἔργα τοῦ διασημοῦ τότε ἱατροῦ Μπλάγκ.

* * *

Ὁ Κοραῆς εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας του, ὅταν τέσσαρα κοντούτης ἀποδύεται εἰς τὸν τρίτον, τὸν κύριον ἀγῶνα καὶ σταθμὸν τῆς ζωῆς του. Μᾶς περιγράφει ὁ ἴδιος εἰς τὰς ἐπιστολάς του τὴν ψυχολογικὴν του κατάστασιν πρὸ τῆς εἰς Παρισίους ἀναχωρήσεώς του (26). Ἀφ' ἑνὸς ἡ ἀγάπη τῶν καθηγητῶν του καὶ ἡ ἐκτίμησις τῶν ἱατρικῶν κύκλων τοῦ Μομπελιέ τὸν καλοῦν εἰς τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην καὶ τοῦ προσφέρουν θέσεις εἰς τὰ μεγαλύτερα ἰδρύματα. Ἀφ' ἑτέρου ὁ γαλανὸς οὐρανὸς καὶ τὸ ἐξαισιὸν κλίμα τῆς πατρίδος του ἢ τῶν Ἰονίων νήσων (27), τὸ τόσο ἀπαραίτητον διὰ τὴν ὑγείαν του καὶ αἱ ἐπικλήσεις τοῦ καθ' ὅλον του τὸν βίον ὑποψηφίου φαρμακοποιοῦ Πρωτοφάλτου, τὸν καλοῦν εἰς τὴν Πατρίδα. Τέλος τοῦ μεγάλου θίωμα τῆς ζωῆς του, ἡ πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάστασις τοῦ Γένους, τὸν καλοῦν εἰς τὸ Παρίσι, τὰς νέας Ἀθήνας, τὴν καρδίαν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης ἀπ' ὅπου θὰ παρασκευάσῃ τῶν πραγματικῶν, τῶν παλαιῶν καὶ αἰωνίων Ἀθηνῶν τὴν Ἀνάστασιν. Ὁ κύβος ἐρρίφθη! Τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κοραῆ κατευθύνονται πρὸς τὰς νέας Ἀθήνας μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς ἐστραμμένα πρὸς τὰς παλαιάς. «Ἀπὸ τῆς 24 Μαΐου (1788) εὐρίσκομαι εἰς τὴν ἐπιφανεστάτην πόλιν τῶν Παρισίων, εἰς τὴν κατοικίαν πασῶν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, εἰς τὰς νέας Ἀθήνας» (28). Ἡ ἐνατένισις τοῦ μεγαλείου τῶν νέων Ἀθηνῶν καὶ ἡ νοσταλγία καὶ ἡ λατρεία τῶν παλαιῶν μεγαλώνουν τὸν πόνον καὶ χαλιθδώνουν τὴν πίστιν ἐπὶ τὴν Ἀνάστασιν καὶ γιγαντώνουν τὴν φιλοπατρίαν του «Ἄλλ' αὐτὴ τῆς πατρίδος ἡ ἀγάπη μὲ ἀναγκάζει νὰ μακρύνω τὴν ἐνταῦθα διατριβήν μου, ἐπειδὴ ἐδῶ ὁ σπουδαῖος εὐρίσκει ὄλα τὰ πρὸς συγγραφὴν ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα καὶ αὐτοῦ δὲν εὐρίσκει τίποτε (29).

Οἱ Παρίσιοι γίνονται τὸ κέντρον, ὅπου ἀναπτύσσει ὁ Κοραῆς τὸ μεγαλύτερον, τὸ κύριον ἔργον του. Τὰ πρῶτα δέκα ἔτη τῆς ἐδῶ ζωῆς του, φέρουν ἐν τούτοις τὴν σφραγίδα μᾶλλον τῆς προπαρασκευῆς διὰ τὸ μέλλον νὰ ἀκολουθήσῃ τεραστίας ἐκτάσεως καὶ σημασίας, παραγωγικώτατον Ἐρ-

(25) «Esquisse d' une histoire de la medicine et de la chirurgie, traduite de l' Anglais de M. W. Black par Coray» Paris 1798.

(26) «Μὲ προσκαλεῖ... νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Παρίσι· τί λέγεις ; μὲ συμβουλεύεις νὰ τὸ κάμω ἢ ὄχι ; τὸ Παρίσιον εἶναι καὶ λογιζέται σήμερον αἱ Ἀθῆναι τῆς Εὐρώπης» (Ἐπιστολ. I, 109).

(27) πβλ. Ἐπιστολαὶ I, 117.

(28) πβλ. ἐπιστολαὶ I, 122.

(29) πβλ. ε. ἀ. σελ. 325.

γον. Εἰς τὴν καθυστέρησιν ταύτην κυρίως συνέτεινον αἱ δυσκολίαι τοῦ βίου λόγω τῶν ἀναμάλων συνθηκῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τὴν ὁποίαν ἐκ τοῦ σύνεγγυς παρηκολούθησεν καὶ ἡ ὁποία εἶχε μεγίστην ἀπήχησιν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμά του (30). Εἰς τὰς δυσκόλους ταύτας περιστάσεις ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μελέτας του, αἵτινες ἀπὸ τοῦδε εἶναι κυρίως φιλολογικαί, τὰ μάλιστα τὸν ἐβοήθησαν δύο ἐκλεκτοὶ φίλοι του, τοὺς ὁποίους πάντοτε ἀναφέρει εὐγνωμόνας εἰς τὰς ἐπιστολάς του καὶ εἰς τινὰ τῶν ἔργων του, ὁ Κλαβιέρ καὶ ὁ Σιαρντόν ντέ λὰ Ροσέτ. Ὁ Κλαβιέρ διάσημος δικαστής (31), ὁ μετέπειτα ἐκδότης ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος καὶ μελετητὴς τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τοῦ Πουσανίου πολὺ ὠφελήθη ἀσφαλῶς ὑπὸ τοῦ Κοραῆ εἰς τὰς φιλολογικὰς του μελέτας, ὁ Κορ. ὅμως εὗρεν εἰς αὐτὸν ἕνα πολύτιμον φίλον, ὅστις ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του τὴν πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην του καὶ εἰς τὰς δυσκόλους στιγμὰς δις ἐφιλοξένησε τὸν Κορ. εἰς τὸ ἀγρόκτημά του εἰς Νοζαί. Εἰς τὴν πλουσίαν αὐτοῦ βιβλιοθήκην κυρίως εὗρε τὰ περισσότερα βοηθήματα διὰ τὴν μελέτην τοῦ Ἰππεκράτους καὶ τοῦ Στράβωνος. Ἡ αὐτὴ καὶ ἔτι στενωτέρα φιλία ἤνωσε τὸν Κορ. μὲ τὸν φιλόλογον καὶ λάτρην τοῦ κλασσικοῦ πνεύματος Ροσέτ, ἡ μετὰ τοῦ ὁποίου ἀλληλογραφία (1790-1796) καταλαμβάνει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς γαλλικῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Κοραῆ (32). Ἡ ἀλληλογραφία αὕτη ἔχει ἐκτὸς τῶν ἄλλων σημασίαν, διότι εἰς τὰς ἐπιστολάς ταύτας ἔκαμε ὁ Κορ. τὰς πρώτας δημοσιεύσεις εἰκασίας καὶ διορθώσεως εἰς ἀρχαία κείμενα καὶ δὴ εἰς Ἡούχιον, Θουκυδίδην καὶ Ξενοκράτην καὶ πρὸ πάντων, διότι ἐδῶ δημοσιεύεται ὑπὸ τύπον ἐπιστολῆς ἡ ἐργασία του περὶ τῆς ἀπορρήτου διαθήκης τοῦ Δεινάρχου (33). Ἐκτὸς τῶν δύο πύτων φίλων στενωδῶς συνεδέθη ὁ Κορ. καὶ μὲ τὸν γνωστὸν διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἑνετικῶν Σχολίων τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Ἀπολλωνίου, Βιλοαζόν (33α). Παρὰ τὴν στενὴν πνευματικὴν ἐπικοινωνίαν μετ' αὐτοῦ καὶ παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Βιλοαζόν ἐξετίμα τὰ μάλιστα τὸν Κορ. καὶ ἤπει ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς λοιποὺς γνωρίμους του ὁ ἐγκρατέστατος διὰ τοὺς κλασσικοὺς συγγραφεῖς, οὐδέποτε συνεδέθη μετ' αὐτοῦ ψυχικῶς ὁ Κοραῆς διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ὁ Βιλ. κατέκρινε αὐστηρότερον τοῦ δέοντος τὰ τρατὰ τῶν νεωτέρων ὑποδοῦλων Ἑλλήνων.

(Ἡ συνέχεια στὸ ἐπόμενον)

ΑΘ. ΜΕΡΕΜΕΤΗΣ

(30) Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Κοραῆ ἰδίως I σελ. 132—321 παρέχουν τὴν ζωηροτέραν εἰκόνα τῶν σπουδαιότερων γεγονότων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ αποτελοῦν πραγματικὰ ἀξιόλογον πηγὴν διὰ τὴν μελέτην αὐτῆς πβλ. καὶ Ἄμαντος Κ. Μικρὰ Μελετήματα ἔ. ἀ. σ. 7.

(31) πβλ. Ἐπιστολαὶ I, 157 κἄξ 161 καὶ 618, 667 καὶ II, 74 καὶ 93. Ἡλιοδ. Αἰθιοπ. προλεγ. 44 κ. ἀ.

(32) Lettres inedites de Coray Ἐκτὸς τῆς Γαλλικῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Κοραῆ ἡ ἔκδοσις αὕτη περιέχει τὸν βίον τοῦ Κ. γαλλιστὶ μεταφρασμένον ὑπὸ τοῦ Paul d' Estournelles de Constant, τὴν μετάφρασιν τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἱατρικὴν τοῦ Ζέλε καὶ τὰς δύο διατριβάς τοῦ Μοντεπλιέ.

(33) Lettre du Docteur Coray sur le Testament secret des Atheniens ἔ. α. 437—444.

(33α) Πρὸς Ἐπιστ. I, 155, 159, 161, 165, 167, 170, 174, 186, 202 222 κ. ἀ., Lettres inedites p. 4. Διὰ τοὺς λοιποὺς φίλους καὶ γνωρίμους τοῦ Κοραῆ καὶ τὰς σχέσεις του εἰς Παρισίους λαμβάνει τις μ' ἕνα ἰδεῶν ἐκ τῆς Γαλλικῆς ἀλληλογραφίας, ἣν ἐμνημονόσαμεν.

ZΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

28η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

Υπάρχουν στην ιστορία τῶν λαῶν ὠρισμένα γεγονότα, πού ξεπεριοδύν τὰ ἐθνικά σύνορα καὶ ἀποκτοῦν καθολικώτερη σημασία. Ἡ Ἑλληνική ιστορία εἶναι γεμάτη ἀπὸ τέτοια γεγονότα. Μέσα στὰ ἀγαπημένα ἀπ' τοὺς θεοὺς ἐδάφη του, ὁ Ἑλληνικός λαὸς ἀντιμετώπισε κάθε φορά τὰ προβλήματα του ἀπὸ μιὰ ψηλότερη σκοπιά. Ὑψωσε τὸ ἀνάστημά του πάνω ἀπ' τὶς μικρότητες τῆς καθημερινῆς ζωῆς κι' ἔστησε σύμβολα ἐθνικά, ἰδέες δοκιμασμένες ἀπ' τὸ χρόνο καὶ τὴν ἰσορροπημένην ἠθικὴν ἀντίληψη. Ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἐλευθερία του ὑπῆρξεν ἀπ' τὴν αὐγὴ τῆς ἱστορίας ἀγώνας γι' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ἰδέα τῆς Ἑλευθερίας. Πίσω ἀπ' τὰ ἐθνικὰ ἰδανικά του οἱ ἄλλοι λαοὶ ὠχώρῳσαν τὴ δική τους ἐθνικὴν ὄντοτητα καὶ ἀξιοπρέπεια. Πίσω ἀπ' τοὺς ἐθνικούς του πόθους πρόσβησαν τὴ δική τους ἐθνικὴ πίστη. Πίσω ἀπ' τὶς θυσίες καὶ τὰ ὀλοκαυτώματά του ὕψωσαν τὴν περικοχίαν τῆς δικῆς τους ἐθνικῆς ἀσφάλειας.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μαραθῶνα καὶ τῆς Σαλαμίνας, ἴσα μὲ τὰ χρόνια τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἀλθωνίας ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ κράτησε μερικὲς ὄρες στὰ χέρια τῆς τὴν τύχη ὀλακέρῃς τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ ὄρες αὐτὲς τῆς μεγάλης δοκιμασίας πέρασαν πάνω ἀπ' τὴν Ἑλληνικὴ πατριδα, ὅχι σάν ἀγγαρεία ἢ κατάρρα ἀλλά, σάν εὐλογία καὶ προνόμιο ἐθνικὸ πρόνομιο πού τὸ καθαρῶς καὶ τὸ ἐπέβαλλε μιὰ μακρὰ καὶ ἐνδοξὴ ἐθνικὴ παράδοση.

Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἡ ψυχολογία τοῦ Ἑλλήνου δὲ μοιάζει μὲ τὴ ψυχολογία κανενὸς ἄλλου λαοῦ. Ὅταν τὸ 1940 ἡ Γαλλία εἶχεν ὑποκύψει — ὕστερα ἀπὸ τὴν Πολωνία, τὸ Βέλγιο, τὴν Ὁλλανδία, τὸ Λου-

ξεμβούργο —, ὅταν οἱ σὴ εἰρηνοὶ «δημοκρατικοὶ» ἐχθροὶ τοῦ ἔθνους μας ἀνοίγαν τὶς πύλες τοὺς ἀπὸ φασιστὴ ἐπιδρομῆ, ἡ μικρὴ Ἑλλάδα πρόσβαλε μονάχῃ τῆς γυνὸ τὸ ἴσθῃος τῆς, καὶ ὑπεράσπισε μ' αὐτὸ τὰ πραγματικὰ ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας, γιὰ τὰ ὅποια ὁ λαὸς τῆς ἤξερε καὶ ἔφερε ἀκόμη νὰ ἀγωνίζεται καὶ νὰ πεθαίνει.

Ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου 1940 εἶναι ἕνας σταθμὸς ὄχι μονάχα γιὰ τὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ γιὰ τὴν παγκόσμια ἱστορία. Ἡ σημασία τῆς ἔχει ἀναγνωρισθῇ κι' ἔχει ἐκτιμηθῇ ἀπὸ ὄλους τοὺς πραγματικούς λάτρεις τοῦ πνεύματος.

Τὰ γεγονότα πού ἐπακολούθησαν δὲν ἐδικαίωσαν δυστυχῶς, — ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς διεθνούς πολιτικῆς — τὶς προσδοκίαις πού ὑπαγόρευε στὴ συνείδηση τοῦ ἔθνους ἡ ἀνάμνηση τῆς θυσίας, πού ἐγκαινίαζε ἡ μεγάλη ἐκείνη μέρα. Τὸ ἠρωικὸ ὄμως πνεῦμα τῆς 28ῆς Ὀκτωβρίου ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ ζεῖ στὴν ψυχὴ τοῦ ἔθνους, τὸ ὅποιον εἶναι καὶ πάλιν ἔτοιμο νὰ θυσιαστῇ καὶ νὰ πέσει, ὑπερασπίζοντας τὰ ἰδανικά καὶ τὴν ἐλευθερία του.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

TA BIBLIA

Bulletin Analytique de Bibliographie Hellenique, 1947. Fasc. I-II, Athenes 1948. Collection de l'Institut Francais d'Athenes.

Τὸ Γαλλικὸν Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν συνεχίζει τὰς λαμπράς του ὑπηρεσίας πρὸς τὸν νεοελληνικὸν πνευματικὸν κόσμον. Διὰ τῶν ἐκδόσεων ἔργων κορυφαίων Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, περὶ τινῶν ἐκ τῶν ὀποίων ἔγινεν ἤδη εἰς προηγούμενα τεύχη τοῦ περιοδικοῦ τούτου λόγος, καὶ ἄλλων ἐπίσης λίαν ἀξιολόγων προσεχῶς ἐκδοθησομένων, ἡ νεοελληνικὴ βιβλιογραφία πλουτίζεται

τεραστίως εις τόσον μάλιστα δυσκόλους διά τόν ἑλληνικόν κόσμον χρόνους. Κανένα ἴδρυμα ἐν Ἑλλάδι δέν προσφέρει σήμερον ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο οὐδὲ μέρος τῶν πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν, ἅς παρέχει τὸ Γαλλικὸν Ἰνστιτούτον Ἀθηνῶν. Λογοτεχνία, Ἱστορία, Λαογραφία, Γλωσσολογία, Φιλοσοφία, Ἱστορία Θρησκευμάτων, Μουσική κ. ἄ. εἶναι οἱ κύκλοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι ἀφιερωμένοι αἱ ἐκδόσεις τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου.

Ὅχι ὅμως μικροτέρα εἶναι ἡ ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν παρέχει τὸ Γαλλικὸν Ἰνστιτούτον διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀναλυτικοῦ δελτίου τῆς ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας. Τοῦτου ἐξεδόθησαν πέρυσι τρία τεύχη ἐνῶπιόν μας δύο τεύχη τοῦ 1947. Σύστημα καὶ τύπος εἶναι ὡς τοῦ προηγουμένου ἔτους. Ἡ ὅλη βιβλιογραφία τοῦ νέου τούτου τεύχους (1947) διαιρεῖται εἰς τέσσαρα τμήματα. Τὴν Λογοτεχνίαν, τὰς Φυσικὰς ἐπιστήμας, τὰς περὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπιστήμας καὶ τὰς μεταφράσεις. Εἰς τὸ τέλος παρατίθεται παράρτημα περιλαμβάνον μελέτην τοῦ καθ. Γ. Τενεκίδου περὶ τῶν περὶ δικαίου ἐργασιῶν ἀπὸ τοῦ 1945—1947. Ἐκαστον τῶν τμημάτων τούτων περιλαμβάνει πολλὰς ἐπὶ μέρους ὑποδιαρέσεις, οὕτω δ' ἡ βιβλιογραφία ὄχι μόνον προσλαμβάνει ἕνα χαρακτηριστικὴν ἐπιστημονικὴν ταξινομήσεως, ἀλλ' ὑποβοηθεῖ εἰς μῆλλον θαυμάσιον τὸν μελετητήν. Ἐν τῷ συνόλῳ ἀναγράφονται καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀναλύονται, ἐν μέρει δὲ βιβλιοκρίνονται ἐκτενέστερον 406 ἐργασίαι μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐν τῷ παραρτήματι διαλαμβανομένων. Ἡ ἐξέτασις τῶν ἐργασιῶν τούτων γίνεται μὲν πολλὴν ἀντικειμενικότητα. Ὁ ἀναγνώστης σχηματίζει καλὴν καὶ ἀκριβῆ ἀντιληψίν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ βιβλίου ἐν Ἑλλάδι καὶ τῆς ἀξίας τοῦ περιεχομένου του. Δέν ὑπάρχει κλάδος λογοτεχνίας ἢ ἐπιστήμης, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἀτησχόλησε κατὰ τὸ

ἔτος τοῦτο τοὺς Ἕλληνας διανοούμενους. Βλέπει κανένας μὲ ἔθνηκὴν ὑπερφήανειαν, τί ἀντίκρουσε πνευματικῶς ὁ νεοελληνικὸς κόσμος εἰς διάστημα ἑνὸς ἔτους. Καὶ ὄχι μόνον ἡ ἔκτασις τῶν ἐνδιαφερόντων του, ἀλλὰ καὶ ἡ θαύτης τῆς ἀντιμετώπισεως τῶν ποικίλων προβλημάτων τῆς πνευματικῆς ζωῆς δεικνύουσι τὴν μεγάλην αὐτὴν δημιουργίαν τοῦ νεοελληνικοῦ κόσμου, ὃ ὁποῖος ποικιλοτρόπως κατασκευοφανεῖται. Ἡ ζωτικότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ἀφάνταστος. Καὶ αὐτὴν καθιστᾷ γνωστὴν εἰς τὸν ἕξον κόσμον ἢ εἰς τὴν γαλλικὴν ἔκδοσιν τῆς ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας, ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου.

Τὸ παράρτημα διαλαμβάνον τὰς περὶ δικαίου ἐργασίας εἰς διάστημα τριῶν ἐτῶν (1945—1947), ὡς ἀνεφέρθη ἤδη, δεικνύει ἀκόμη περισσότερον πῶς ἀντικρύσθησαν τὰ ἐντελῶς σύγχρονα προβλήματα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ κόσμου.

Ἡ περίοδος τῆς κατοχῆς, ὁ νέος ἀστικὸς κώδιξ, ἡ ἀναθεώρησις τοῦ συντάγματος, ἡ ἱστορία τοῦ δικαίου, τὸ δημόσιον δίκαιον, τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον κ. ἄ. ἀπασχόλησαν πολλὸ ἐντατικὰ τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν νομικὸν κόσμον τῆς χώρας. Ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ καθηγητοῦ Γ. Τενεκίδου, δέν εἶναι ἀπλῶς βιβλιογραφικὴ ἀνάλυσις, ἀλλὰ συμβολὴ εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ τὰς νομικὰς μελέτας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Πολλὰ θέματα ἀναλύονται ἱστορικῶς καὶ ἀναφέρονται εἰς τὰς παλαιότερας περιόδους τῆς νεοελληνικῆς πολιτικῆς ζωῆς.

Εἰς τὸ βιβλιογραφικὸν δελτίον περιλαμβάνονται καὶ τινες κυπριακαὶ ἐκδόσεις. Δέν εἶναι αὐταὶ πᾶσαι ὅσαι ἐκυκλοφόρησαν ἐν Κύπρῳ κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, διότι πάντες δυστυχῶς οἱ ἐν Κύπρῳ συγγραφεῖς δέν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὴν πρὸ ἔτους γενομένην ἑκκλήσιν τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου πρὸς ἀποστολὴν ἀντιτύπων τῶν ἔργων των. Ἐν τούτοις οἱ γνωρίζοντες τὰ πράγματα, ἐκ τῶν ὀλίγων δημοσιεύσεων,

αί όποια παρατίθενται, δυνάμεθα νά κρίνωμε πόσον μικρά είναι ή συμβολή τής Κύπρου εις τά έλληνικά προβλήματα ή και εις τά ιδιαίτερα της άκόμη. Τοότο είναι μία έπί πλέον απόδειξις, πόσον ή Κύπρος ύστερεί πνευματικώς ώς έκ τής μη συμπεριληφείας της εις τόν έλεύθερον έλληνικόν κόσμον.

Γενικώς κρίνοντας εύρίσκομεν ότι ή έργασία του Γαλλικού Ίνστιτούτου προς έξυτηρέτησιν τής έλληνικής λογοτεχνίας και έπιστήμης και προς διάδοσιν αυτής πολύ πέραν τών έλληνικών συνόρων εις τόν πνευματικόν κόσμον τής ύψηλίου άξίζει τήν έθνικήν εύγνωμοσύνην τών Έλλήνων.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

Π. Σ. Σπανδωνίδη : Διονύσιος Σολωμός, ό ποιητής. Σελ. 83. Θεσσαλονίκη 1947.

Τά τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε έξαιρετική κίνηση γύρω στο Σολωμό. Κοντά στην έκδοσιν τών 'Απάντων του από τόν κ. Λίνο Πολίτη (κυκλοφόρησε ώς τώρα ό Α' τόμος) παρουσιάστηκαν και πάρα πολλές άλλες μελέτες, μεγάλες και μικρές, χώρια από τά άρθρα που δημοσιεύτηκαν στόν καθημερινό τύπο και σέ διάφορα περιοδικά. Είναι αλήθεια πως οί περισσότερες από τις έργασίες αυτές δέν είναι συστηματικές ούτε κι' έχουν γενικότερο χαρακτήρα. Είναι ως έπί τό πλείστον σύνοψη παρατηρήσεων μερικωτέρων, που έτυχε νά κάμουν όσοι με τόν ένα ή τόν άλλο τρόπο άσχολήθηκαν με τό έργο του, ιδίως εκείνοι που τόν διδάσκουν στά σχολεία τής Μέσης Παιδείας. Μ' όλο που αυτό δυσκολεύει εκείνους που θά ήθελαν νά έχουν μπροστά τους ένα ολοκληρωμένο έργο, για νά τους βοηθά νά σχηματίσουν μία συνολική ιδέα για τόν άνθρωπο και τό έργο του, έν τούτοις οί μελέτες αυτές είναι αναγκαία προπαρασκευή για τή σύνταξη ενός τέτοιου γενικότερου έργου. Η μελέτη του Σολωμού παρουσιάζει τό-

ση δουλειά και τόσο αντιμετώπιζόμενα σημεία, που πρέπει προηγουμένως νά έξομαλυνθώ κάπως ό δρόμος με τή μερικώτερη συμβολή πολλών μελετητών. Είναι αλήθεια πως ή θέση του κάθε μελετητή, ή μόρφωσή του, ή κοσμοθεωρία του τόν επηρεάζουν λίγο ή πολύ στήν εκτίμηση του ποιητού και του έργου του και δημιουργούν κάποια σύγχυση σ' όσους θάθελαν νά καταπιαστούν άμέσως μ' αυτόν. Ίσως αυτό νά οφείλεται στο ότι δέν πέρασε άκόμη ό απαιτούμενος καιρός για τό αντίκρουσμα του ποιητού ανεξάρτητα από τέτοιες επιδράσεις. Πάντως όμως γι' αυτό άκριβώς, για τό ότι δηλ. τόσο διαφορετικά και τόσο έπιμόνα εξετάζεται ό Σολωμός, πιστεύουμε ότι τό έργο του είναι πολύ σημαντικό και με βάθος που δέν ξεφρευνήθηκε άκόμη. Κι' είναι πολύ ευχάριστο πως μερικές από τις έργασίες αυτές δέν περιορίζονται στα άμφιλεγόμενα σημεία για τήν αξιοποίηση του έργου του ποιητού, αλλά μάς δίνουν και θετικώτερες πληροφορίες για τήν κατανόησή του ανεξαρτήτως τής ύποκειμενικής θέσεως του συγγραφέως.

Μία τέτοια έργασία είναι και ή μελέτη αυτή του κ. Σπανδωνίδη, που μ' όλη της τή συντομία είναι πολύ βοηθητική σ' εκείνους που θάθελαν νά νοιώσουν βαθύτερα τό έργο του Σολωμού. Είναι φανερό πως ό κ. Σπ. άσχολήθηκε πολύν καιρό με τό έργο του Σ. και ταλαιπαρήθηκε πολύ προσπαθώντας νά συλλάβη τό βαθύτερο νόημα του έργου του, και πολλές παρατηρήσεις του δόθηκε ή ευκαιρία νά κάμη πάνω σ' αυτό, έστω κι' άν οί παρατηρήσεις αυτές δέν αποτελούν τώρα συστηματική έρμηνεία του έργου του Σολωμού. Αυτές τις παρατηρήσεις σάν άποκρυστάλλαγμα τής μελέτης του μάς τις δίνει σέ σύντομους χαρακτηρισμούς στο έργο του αυτό, και ιδίως στο Β' μέρος που αποτελεί σύνοψη σύστηματική άνάλυση όλων τών ποιημάτων του.

Τὸ Α' μέρος (σελ. 3—14) εἶναι ἀὰ μιὰ εἰσαγωγή στὸ βίο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σ. καὶ στὸν τρόπο, ποῦ ἀντίκρυσαν τὸ ἔργο αὐτὸ οἱ γνωστότεροι ἀπὸ τοὺς μελετητὲς τοῦ Σολωμοῦ. Πολὺ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ διάκριση σὲ φάσεις τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ποιητοῦ, ποῦ διατυπώνονται μὲ χαρακτηριστικούς ἐπιγραμματικούς τίτλους, περιεκτικὸς τῆς ἀναλύσεως ποῦ ἀκολουθεῖ. Μπορεῖ νὰ διαφωνῇ κανεὶς μὲ τὸν συγγραφέα σ' ὠρισμένα σημεῖα, πάντα ὅμως εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ σκεφθῇ μὲ πολλὴ συλλογὴ πάνω σὲ ὅ,τι λέγει. Εἶναι γι' αὐτὸ μιὰ πολύτιμη συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ Σ. καὶ ἰδιαίτερος σ' ἐκείνους ποῦ καταγίνονται μὲ τὴν ἀνάλυση τοῦ ἔργου τοῦ στὰ σχολεῖα.

Π. Σ. Σπανδωνίδης : Ἡ διδασκαλία τῶν νέων ἑλληνικῶν. Δοκίμιο. σελ. 29. Θεσσαλονίκη, 1947.

Τὸ μικρὸ αὐτὸ δικίμιο ἀσχολεῖται μὲ ἓνα πολὺ σοβαρὸ ζήτημα τῆς νεοελληνικῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῶν νέων ἑλληνικῶν, δηλ. τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ λογοτεχνίας. Πόσο δύσκολο εἶναι τὸ ζήτημα μόνον ἐκείνοι ποῦ εἶναι ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος αὐτοῦ στὰ γυμνάσια μποροῦν νὰ ξαίρουν, γιατί αὐτοὶ θρέθησαν πολλές φορές μπροστὰ σὲ πλήρες ἀδιέξοδο ὄχι στὶς λεπτομέρειες, ἀλλὰ καὶ στὶς γενικώτερες ἀπαιτήσεις τοῦ μαθήματος, ὅπως εἶναι ὁ καθορισμὸς σαφῶν καὶ συγκεκριμένων σκοπῶν καὶ τῶν ἀποτελεσματικωτέρων μέσων γιὰ τὴν ἐπιδίωξή τους.

Εἶναι φανερὸ ἐπομένως πόση βοήθεια παρέχουν φωτισμένες μελέτες πάνω στὰ ζητήματα αὐτά, ὅπως εἶναι τὸ δοκίμιο τοῦ κ. Σπ. Ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ Β'. κεφάλαιο, ὅπου ἐξετάζεται ἡ οὐσία τῆς λογοτεχνίας, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν φυσικὰ καθορίζεται καὶ ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῆς. Ὁ σκοπὸς αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι, ὅπως

λέγει ὁ συγγραφεὺς, «πνευματικὰ μορφωτικός» ἀπὸ γενικώτερη ἀποψη, καὶ «αἰσθητικὰ μορφωτικός» ἀπὸ ειδικώτερη. Τὸ Γ'. κεφάλαιο ἀναφέρεται στὴ διδακτικὴ μορφή, ποῦ πρέπει νὰ παίρῃ τὸ μάθημα (τὸ Α' μέρος ἀναφέρεται στὴ γλώσσα σὰν ὕλη τοῦ μαθήματος, ποῦ ἀποτελεῖ ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος) καὶ σημειώνονται τὰ κυριώτερα τῶν πρώτα ποῦ παρουσιάζει ἡ σημερινὴ κατάσταση στὸ σημεῖο τοῦτο.

Ἰδιαίτερη σημασία παρουσιάζει ἡ ἐξέταση τοῦ μεθοδολογικοῦ προβλήματος στὴ διδασκαλία τῶν νέων ἑλληνικῶν, τῆ λύση τοῦ ὁποῖου ἐξαρτᾶ πρώτιστα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ διεισδυτικὴ ἰκανότητα τοῦ διδάσκοντος. Συναφῶς ἐξετάζονται καὶ τὰ στοιχεῖα ἐκείνα, ποῦ πρέπει νὰ ἀναζητᾶ μιὰ φωτισμένη διδασκαλία τοῦ μαθήματος καὶ τὰ ὁποῖα, φοβοῦμαι, λίγοι ὑποψιάζονται. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ μέρος, ὅπου ἐξετάζεται ποῖα πρέπει νὰ εἶναι ἡ βάση γιὰ τὴν αἰσθητικὴ κατανόηση τοῦ λογοτεχνήματος, ὅπου ἐκτίθενται ὅλες οἱ σχετικὲς ἀπόψεις μὲ τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματά τους. Ἐνα πρόβλημα, ποῦ ἀσφαλῶς πρέπει νὰ τὸ μελετῆσῃ ἐκείνος ποῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴ διδασκαλία τῆς λογοτεχνίας, ἂν θέλῃ νὰ ἐργάζεται μ' ἐπίγνωση καὶ ὄχι στὰ στραβά. Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ αὐτὸ, πρέπει νὰ ἀσκήσῃ τὸν ἑαυτὸν νὰ ρωτᾶ, ὅπως λέει καὶ ὁ συγγραφεὺς. Καὶ σ' αὐτὸ βοηθᾷ πολὺ τὸ σύντομο, μὰ τόσο πλούσιο σ' ἐρωτηματικά, δοκίμιό του.

Π. Σ. Σπανδωνίδης : Ἐπισημὴ καὶ λογοτεχνικὴ κριτικὴ. σελ. 21. Θεσσαλονίκη 1947.

Τὸ δοκίμιο αὐτὸ καταπιάνεται κυρίως μὲ τὸ πρόβλημα τῆς συλλήψεως τῆς ἀλήθειας, ποῦ περιέχει τὸ καλλιτέχνημα, ἀπὸ τὴν ἐπισημὴ. Ὁ συγγραφεὺς πιστεύει πῶς «ἡ θετικὴ» ἐπιστῆμη — ἡ καθιερωμένη ἀκαδημαϊκὴ φιλολογία — μὲ τὴν ἔλλειψη συναισθήματος καὶ φαν-

τασίας, πού τή χαρακτηρίζουν, θρίσκειται σέ απόλυτη αδυναμία νά συλλάβη τήν ἀλήθεια αὐτή. Εἶναι πλάνη πού ὀδηγεῖ σέ ἀγνοη αὐταρέσκεια νά πιστεύουμε πῶς τὸ ἀντικειμενικὸ ἀντίκρισμα τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἔργου μᾶς δίνει τὴν οὐσία του. Χρειαζέται περισσότερο ἀγάπη καὶ συγκίνηση δημιουργικὴ γιὰ νά ζωντανέψῃ τὸ καλλιτέχνημα, χωρὶς θέβαια μ' αὐτὸ νά φτάσουμε στὸ φιλολογικὸ ἢ καλύτερα τὸ φραστικὸ ναρκισσισμό, πού ὀδηγεῖ σέ ἀνεύθυνα καὶ ἀντιεπισημονικά συμπεράσματα, ἂν εἶναι καὶ αὐτὰ συμπεράσματα. Ἐναρωτιέται κατόπιν ὁ συγγραφεὺς γιὰ τὴν κατάλληλη μέθοδο τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς καὶ θρῖσκει πῶς δὲν μπορεῖ νά εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν «ἀξιολογικὴ σκέψη», πού ἐνῶ διαφέρει ἀπὸ τὰς μεθόδους τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, εἶναι ἡ μόνη πού μᾶς δίνει «τὴν ποιότητα» τοῦ πνευματικοῦ προϊόντος, δηλ. ὅ,τι πρέπει νά ζητᾶμε σ' αὐτό. Εἶναι ἰδιαίτερα πολὺ ἐνδιαφέρων ὁ τρόπος, πού τάσσει ὁ συγγραφεὺς τὸ θέμα τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς ἀνάμεσα στὸ γενικώτερο πρόβλημα τῆς σχέσεως τῆς ἐπιστῆμης καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἕνα πρόβλημα ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντος στὴν ἐποχὴ μᾶς.

Ἄπ' αὐτὸ καὶ μόνον ἀντιλαμβάνεται κανεὶς πόσο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ θέμα τοῦ μικροῦ αὐτοῦ δοκιμίου, ἀνεξαρτήτως τῶν ἀπόψεων — πολὺ ὀρθῶν ἄλλωστε — πού μᾶς δίνει γιὰ λύσεις ὁ συγγραφεὺς.

Ο. Α. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

Μόννας Μητροπούλου: Ἄ-πασιονάτα. Οἱ Φίλοι τοῦ Βιβλίου. Ἀθήνα 1947. σ. 184.

Ἡ νουβέλα αὐτὴ τῆς δ. Μόννας Μητροπούλου, πού μᾶς ἔρχεται ἔπειτα ἀπὸ τὰ βαθιὰ ἀνθρώπινα διηγήματά της «Τὸ σπῆτι μὲ τὸν κορυδαλό» (δὲς κριτικὸ σημειώμά μου στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» τομ. 10, σ. 230—231), εἶναι μιὰ δυνατὴ προσπάθεια στὴ σφαίρα τῆς γυναικείας πεζογραφίας τῶν τελευταίων χρό-

νων, μιὰ προσφερὰ μὲ καθαρά προσωπικὸ χαραχτήρα καὶ νεωτεριστικὴ μορφή. Γιατὶ ἡ δ. Μητροπούλου, ἔχτος ἀπὸ τὴ γυναικεία λεπτότητα καὶ συναισθηματικὴτητα πού φυσικά διαπνέει τὸ βιβλίον της αὐτό, παρουσιάζει κ' ἐνδιαφέρο γενικώτερο, προπάντων γιὰ τὸν τεχνικὸ χειρισμὸ τοῦ θέματός της, τόσο στὴ σύλληψη ὅσο καὶ στὴ μορφή πού τοῦ ἔδωσε.

Οἱ σκληρὲς ὄρες μέσα στὶς ὁποῖες κινεῖται — σκληρὲς καὶ γιὰ τὰ πρόσωπά του καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα — εἶναι ὅ,τι πιὸ πολὺ θαρραίνει σὰν οὐσία στὸ εὐγενικὰ παθητικὸ ἀλλὰ καὶ θίαυ αὐτὸ βιβλίον. Τὰ πρόσωπά του δὲ γίνονται «τύποι», οὔτε καν τὰ δυὸ-τρία πρῶτα, ἀλλὰ σέρνουν μέσα τους τὴ μοῖρα τῆς ἐποχῆς μᾶς, κ' ὅταν ἀκόμη προσπαθοῦν νά θγοῦν ἔξω ἀπ' αὐτή. Τὸ προσωπικὸ τους δράμα, ὅσο μεγάλο, συγκινητικὸ ἢ κοινότυπο κι ἂν εἶναι, δὲν εἶν' αὐτὸ πού κρατεῖ τὴν πρῶτὴ θέση στὸ βιβλίον, κι ἂς ἀποτελεῖ τὸ ὑφάδι καὶ τὸ στημόνι του. Στὴ θέση τους θὰ μπορούσε νά εἶναι ὁ Α ἢ ὁ Β μὲ τὸ ἴδιο ἢ ἀνάλογο ἢ καὶ διάφορο ἀκόμη δράμα. Εἶναι ὁ ἀέρας, ἡ ἀτμόσφαιρα, ἡ χρονικὴ περιοχὴ πού καθορίζει τὴν πορεία τοῦ ἔργου καὶ ξεχωρίζει μέσα στὰ θαμπὰ καὶ ἀόριστα, μέσα στὰ λυρικά καὶ συναισθηματικά, μέσα στὰ βίαια καὶ γενναῖα μέσα στὰ ἄρρωστα κ' εὐγενικὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα τοῦ ἔργου.

Ἐπάρχει θέβαια ὁ «μῦθος» καὶ μπορεῖ κανένας νά τὸν ἀκολοθῆσει ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος σὲ μιὰ σύνθεση καθαρῆ, ὅμως, ἐμένα τουλάχιστο, μ' ἐνδιαφέρει πιὸ πολὺ ἡ δυνατὴ ψυχικὴ καὶ χρονικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἔργου, πού δίνεται πότε ἐντοια πότε ὑποβλητικὰ, μὲ μιὰ φράση κομμένη ἢ μὲ μιὰ περιγραφή, μὲ τὸ διάλογο, μὲ τὴν ἀποσιώπηση, μὲ τὴν δνειροπόληση καὶ τὴ δράση. Ἄπὸ τὴ διάχυτὴ αὐτὴ ἀτμόσφαιρα διαγράφονται καθαρά τὰ πρόσωπα καὶ περπατοῦν τὸ δρόμο τους, ἀλλὰ σὰν ἐλεύθε-

ρες συνειδήσεις κι άλλα σαν παρα-
τρεχούμενα σκύβαλα.

Ἡ δ. Μητροπούλου με την «Ἀ-
πασιονάτα» μᾶς ἔδωσε ἓνα ἀπὸ τὰ
καλύτερα γυναικεῖα βιβλία τῶν τε-
λευταίων χρόνων. Κατέχει τώρα
πὸ καλὰ τὸ χάρισμα τῆς ἀφήγη-
σης καὶ τὴν τεχνικὴ τῆς σύνθεσης,
καὶ βλέπει πᾶ τὴ ζωὴ σὰ σύνολο,
μὲ τίς ποικίλες ἀντιμαχόμενες
δυνάμεις ποὺ τὴν κινοῦν. Ξαίρει
νὰ ἀφηγηταί καὶ νὰ υποβάλλει, νὰ
τραγουδεῖ καὶ νὰ συγκινεῖ, χωρὶς
κραυγὲς ὑστερικές, χωρὶς μελοδρα-
ματισμούς, ἀλλὰ ἀπέριττα, φυσικὰ
καὶ ποιητικά.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Τὸ Θέατρο

Τὸ σοβαρὸ θέατρο περνᾷ μιὰ κρί-
ση, ὅπως συμβαίνει σχεδὸν πάντα
τὸ καλοκαίρι στὴν Ἀθήνα, ποὺ στα-
ματοῦν οἱ παραστάσεις τοῦ Ἐθνι-
κοῦ Θεάτρου καὶ οἱ ἄλλοι θίασοι
ἀρχίζουν τίς περιοδείες τους στὶς
ἐπαρχίες. Τὸ καλοκαίρι εἶναι πάντα
ἡ ἐποχὴ τῶν ἐλαφρῶν ἔργων, τῆς
φάρσας καὶ τῆς ἐπιθεώρησης. Καὶ
ἡ ἀθηναϊκὴ ἐπιθεώρηση ἔχει ἐξελι-
χθῆ σ' ἓνα εἶδος ἐντελῶς πρωτό-
τυπα ρωμαϊκοῦ, ποὺ ἀπέχει πολὺ ἀ-
πὸ τίς ξένες «ρεθὺ» ὅπου κυρι-
αρχεῖ τὸ μπαλέτο, ὁ χορός, ἡ μου-
σικὴ καὶ γενικὰ ἡ φαντασμαγορία.

Ἡ ἀθηναϊκὴ ἐπιθεώρηση βασίζε-
ται σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὸ ἐπί-
καιρο θέμα, στὴν πολιτικὴ σάτιρα.
Κι' ὅταν εἶναι καλῆς ποιότητος ἡ
σάτιρα αὐτῆ, ὅπως σὲ δυὸ τρεῖς ἐ-
πιθεωρήσεις ποὺ εἶδαμε φέτος, μὲ
πλούσια καὶ καλοβαλμένα σκηνικά
καὶ μὲ ἔξυπνα ἀστεῖα, τότες ἡ ἐπι-
θεώρηση ἔχει ἐχπληρώσει τὸν προ-
ορισμὸ τῆς, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀ-
πὸ τὸ νὰ περάσει κανένας δυὸ εὐ-
χάριστες ὧρες.

—Ὁ Ζάν ντε Λετράς μὲ τὰ πορ-
νογραφικὰ του ἔργα ἔχει καταχτή-
σει ὅλα τὰ ἀθηναϊκὰ θεάτρα ἀρχί-
ζοντας ἀπὸ τοὺς θιάσους Ἀργυρο-
πούλου καὶ Λογοθετίδη. Καὶ τὸ «Ἐ-

ρωτικό Κυνήγι» ποὺ παίζεται ἀκό-
μα (188 παραστάσεις γιὰ τὴν ὥρα)
ἀπὸ τὸν Λογοθετίδη, εἶχε τουλάχισ-
στο τὸ ἐλαφρυντικὸ ὅτι εἶναι καλο-
φτιαγμένο καὶ τὰ κωμικὰ στοιχεῖα
τέτοια ποὺ προκαλοῦσαν ἀβίαστα
τὰ γέλια, μὰ τὸ «Κατεβεῖτε σὰς ζη-
τοῦν» ποὺ ἀνέβασε ὁ Θίασος Κοτι-
πούλη δὲν εἶναι παρά μόνο πορνο-
γράφημα. Παίζεται, βέβαια, συνο-
λικὰ πολὺ πὸ ὠραία, παρά τὸ «Ἐ-
ρωτικό Κυνήγι» ἀπὸ τὸ μπουλούκι
(ποὺ λέγεται θίασος) τοῦ Λογο-
θετίδη, μὰ ὅτε αὐτὸ δὲν τὸ σώζει.

Ἡ Μουσικὴ

—Τὸ ἀνέβασμα τῆς «Ἀλκηστis»
ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ Λυρικὴ Σκηνὴ στὸ
θέατρο τοῦ Ἡρώδη τοῦ Ἀττικοῦ μὲ
τὴ διεύθυνση τοῦ περιφημοῦ Γάλ-
λου Μάστρου Ἀλμπέρ Βόλφ, στά-
θηκε ἓνα μουσικὸ γεγονός μεγάλης
σημασίας στὸ φετινὸ καλοκαίρι καὶ
μᾶς ἔκανε νὰ θαυμάσουμε τὴν ἔξο-
χη χορωδία τῆς Λυρικῆς μας Σκη-
νῆς, ἀλλὰ καὶ τὴ μουσικότητα τῆς
φωνῆς τῆς κ. Ἀϊθαλῆ ποὺ πρωτα-
γωνίστησε.

—Στὸ ἴδιο ὑπαίθριο θέατρο εὐτυ-
χίσαμε νὰ χαροῦμε καὶ τίς δυὸ
Συμφωνικὲς Συναντήσεις ποὺ ἔδωσε
ὁ Βόλφ με τὴν Κρατικὴ Ὀρχήστρα.
Ἡ πρώτη με τὴν ἔργα Μότσαρτ καὶ
Μπερλιόζ καὶ ἡ δευτέρη μὲ τὴ σου-
ίτα «Πελλέας καὶ Μελισσάνθη» τοῦ
Φαγρέ, τὴ 4η συμφωνία τοῦ Μέντελ-
σον (Ἰταλικὴ Συμφωνία), τὸ κου-
αρτέτο γιὰ ἔγχορδα τοῦ Σεζάρ
Φράγκ, τὸ «Κοιμητήρι στὴ βουνο-
πλαγιά» ἀπὸ τὴ «Συμφωνία τῆς Λε-
βεντιᾶς» τοῦ Μ. Καλομοίρη καὶ
τρία ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν «Κατα-
δίκη τοῦ Φάουστ» τοῦ Μπερλιόζ.

Μὲ τὴ συναυλία αὐτὴ ἔκλεισε ἡ
θερινὴ περίοδος τῆς Κρατικῆς Ὀρ-
χήστρας στὸ Ὠδεῖο Ἡρώδη τοῦ
Ἀττικοῦ.

—Ἡ Λυρικὴ Σκηνὴ ἐτοιμάζει ν'
ἀνεβᾷσει προσεχῶς τὴν «Κάρμεν»
μὲ τὴν περίφημη Ἑλληνίδα πρωτα-
γωνίστρια τῆς Ὀπερας τῆς Βιέν-
νης, Ἑλένη Νικολαΐδη. Ἡ Νικολαΐ-
δη θὰ τραγουδήσει μόνο στὶς πρῶ-
τες τέσσερις παραστάσεις.

—Ο διάσημος Ίσπανός βιολον-
σελλίστας Γκασπάρ Κασσαντό έδω-
σε ένα ρεσιτάλ στο «Κεντρικό» με
έκλεκτό πρόγραμμα, όπου έδειξε
και πάλι στους Ἀθηναίους τὸ κα-
ταπληκτικό του ταλέντο. Τὸν συνό-
δευσε στὸ πιάνο ὁ κ. Τώνης Γεωρ-
γίου.

Οἱ Ἐκθέσεις

Με μεγάλη σπουδὴ εἰτοιμάζονται
οἱ αἴθουσες τοῦ μεγάρου τοῦ Ζαπ-
πειοῦ, ὅπου θὰ γίνῃ ἡ Α' μεταπο-
λεμικὴ Πανελληνίως Καλλιτεχνικὴ
Ἐκθεση. Ἡ ἔκθεση γίνεται με πρω-
τοβουλία τοῦ «Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος»
καὶ θὰ μποροῦν νὰ λάβουν μέρος
ὅλοι οἱ Ἕλληνες ζωγράφοι, γλύπτες,
διακοσμητές, χαράχτες κλ. εἴτε ἔ-
χουν τελειώσει τὶς σπουδές τους, εἴ-
τε ὄχι, χωρὶς ν' ἀποκλείονται οἱ ἐ-
ρασιτέχνες καὶ χωρὶς κανένα περιο-
ρισμὸ στὴν τεχνοτροπία ποῦ ἀκο-
λουθεῖ ὁ καλλιτέχνης.

Ὑπολογίζεται ὅτι περισσότεροι ἀ-
πὸ 100 καλλιτέχνες θὰ στείλουν ἔρ-
γα τους, γιὰ νὰ κριθοῦν ἀπὸ τὴν
Καλλιτεχνικὴν Ἐπιτροπὴ. Ἡ ἔκθε-
ση θ' ἀνοίξει στίς 30 Ὀκτωβρίου.

Τ. Μ. Φ.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κ. Σπυριδάκι : Ὁ Ρήγας
καὶ τὴ Ἐθνικὴ Ἑλληνικὴ Παράδο-
σις. Λευκωσία (Κύπρου) 1948.

Θ. Α. Κριεζῆ : Οἱ Κριεζῆδες
τοῦ Εἰκοσιένα. Ἀθήναι 1948.

Γ. Σπαταλά : Διονυσίου Σο-
λωμοῦ Ἱταλικά Ποιήματα (Μετά-
φραση, Πρόλεγόμενα, Κατάταξη καὶ
Σχόλια). Ἀθήναι — 1948.

Νέαρχου Κληρίδη : Συμ-
βολὴ στὴν ἱστορία τῆς Πιτσιλιάς.
Ἡ Μονὴ τοῦ Μεγάλου Ἄγρου. Το-
πωνυμικὸ τοῦ Ἄγρου. Παλαιογραφί-
κά. Λευκωσία, 1948.

Π. Μαρκάκη : Τραγικὸς Παι-
άνας (Ποιήματα), Ἀθήναι. Ἐκδο-
ση Α. Ν. Μαυρίδη, 1948.

Solon Michaelides : The
Neohellenic Folk-Music. Limassol—
Cyprus, 1948.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Παρακαλοῦμε τοὺς συγγραφεῖς καὶ
ἐκδότες νὰ σημειώσουν τὴ νέα διευ-
δυνση τοῦ συνεργάτη μας κ. Κ. Προ-
ση : 5416 S. Ridgewood Ct.—Chicago
15, Illinois, U. S. A.

Μ. Γ. ΜΙΤΑ, Γύψου. Τὰ ποιή-
ματά σας δὲν ἔχουν ἐσωτερικὴν ἐνό-
τητα. Παρὰ τὴ συγκίνηση ποῦ τὰ
διανέει, ὕστερον ἀπὸ ἀπόφραξ ἐπε-
ξεργασίας τοῦ θέματος καὶ στιχομυ-
ρικῆς ἀποδόσεως. Προσέξτε περι-
σότερο στίς νέες σας προσπάθειες.
Σὰς ἐνεγράψαμε συνδρομητὴ καὶ σὰς
στείλαμε τὰ τεύχη ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ
ἔτους.— Κ. ΜΑΟΥΝΗ, Ἀλεξάνδρεια.
Τὸ «Παρθένον» ἐγκρίνεται καὶ θὰ δη-
μοσιευθῇ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς προσεχεῖς
ἐκδόσεις μας.— Ν. ΚΑΣΙΩΝ, Κόγ-
γο. Οἱ μπιλλάντες σας — καλογραμ-
μένες κατὰ τὰ ἄλλα — ἀσφρακτιοῦν
σ' ἕνα στενὸ λυρικό περιγραφικὸ ἢ
ἐρωτικὸ περιβάλλον. Ἀσχοληθῆτε μὲ
τὸ διήγημα. Οἱ «Τρεῖς Καθρέφτες»
ἔχουν θέμα καὶ διάθεση· εἶναι ὅμως μι-
κρόπνοο. Ὅταν ἀποκτήσετε μιὰ πύ-
λατιὰ προσωπικῆ, θὰ γράψετε πολὺ
καλὰ πράγματα. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς προσε-
χεῖς ἐκδόσεις μας θὰ δημοσιεύσουμε
τὸ «Συλοκόπο» καὶ τὸ «Τραγοῦδι τοῦ
Νεῖλου». Σὰς εὐχαριστοῦμε θερμὰ γιὰ
τὶς ἐνέργειές σας πρὸς ἔγγραφὴν νέ-
ων συνδρομητῶν. Θὰ περιμένουμε.
Σὰς ξαναστέλλουμε τὰ τεύχη 151 -
153 καὶ 154, ποῦ θὰ παρέπεσαν.—
Γ. ΗΒΑΡΗΝ, Βαρῶσια. Τὸ πεζογρά-
φημά σας ἔχει θερμὴ λυρικὴν πνοή
καὶ πολλὴν εἰλικρινὴ συγκίνηση. Εἶ-
ναι ὅμως μᾶλλον ἕνα σύντομο λυρικό
«σχεδιάσμα» παρὰ διήγημα. Ἐπεξερ-
γάζεθε τὸ θέμα σας περισσότερο σὰν
ποιητὴς παρὰ πεζογράφος. Γιαντὸ
χάνει, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἰσέεται στὸ
μεταίχιμο. Τὸ διήγημα εἶναι κατὰ σι-
ρεώτερο, μὲ κίνηση δόραση καὶ μῦθο
περισσότερο τελειωμένο. Στείλετέ μας
νὰ δοῦμε κ' ἄλλην ἐργασία σας. Ἐ-
διορθώσαμε τοὺς «Πόνους» σας, κ'
ἴσως ἀργότερα τοὺς δημοσιεύσουμε.

Ὑπεύθυνος ἰδιοκτητῆς : Νίκος Κρανιδιώτης, Λευκωσία.

Τύποις : Χρ. Γ. Σταυρινίδη & Υἱῶν, Λευκωσία.

Μὴ λυπᾶσθε διὰ τὴν πρόωρον
λεύκανσιν τῆς κόμης σας,

ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἡ

INECTO RAPID

σὲ 18 διάφορους φυσικούς
χρωματισμούς.

—ΧΡΗΣΙΣ ΕΥΚΟΛΟΣ

—ΤΙΜΗ ΧΑΜΗΛΗ.

—ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΣΤΟ ΒΑ-
ΨΙΜΟ ΚΟΜΗΣ 100%

Ζητήσατε ὁδηγίαις δωρεάν.

ΠΩΛΕΙΤΑΙ ΠΑΝΤΟΥ

Εἰσαγωγεὺς — Ἀντιπρόσωπος

Κ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΕΧΕΤΕ ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ ;

ΓΑΜΟΥΣ ;

ΒΑΠΤΙΣΙΝ ;

Εἶναι περιστὸν νὰ ἀδημονῆτε καὶ νὰ καταπονήσθε.

ΤΟ ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟΝ «ΡΕΞ»

(Δήδρας 69Α)

Θὰ σᾶς ἐτοιμάσῃ ὅτι χρειάζεσθε.

ΛΟΥΚΟΥΜΙΑ, ΤΟΥΡΤΕΣ

ΚΑΙ ΠΑΝΤΟΣ ΕΙΔΟΥΣ ΓΛΥΚΙΣΜΑΤΑ

Πάντοτε φρέσκα, κατεσκευασμένα ἀπὸ τὰ πλέον ἀγὰ ὑλικά.

Διευθυντῆς Ἰδιοκτῆτης :

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Υπενθυμίζομεν τούς κ. κ. Ιατρούς ότι
ΤΑ ΑΙΜΟΠΟΙΗΤΙΚΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΜΑΤΑ :

HEPOLON amp. 2 καὶ 5 c. c.

HEPOL Capsules

HEPOL ELIXIR

HEPOL ELIXIR with IRON

HEPOL L. Y. H. (Liver, Yeast, Haemoglobin)

τοῦ γνωστοῦ Φαρμακευτικοῦ οἴκου

ALLEN & HANBURYS LTD.

εὐρίσκονται εἰς τὰ φαρμακεία τῶν διαφόρων πόλεων.

Ἀντιπρόσωπος ἐν Κύπρῳ: —

Γ. Α. ΣΤΑΜΑΤΗΣ

Τ. Κ. 215, Τηλ. 428, Λευκωσία.

A MAKE-UP *Must* FOR THE
WORLD'S MOST GLAMOROUS WOMEN

★ Hollywood's alluring screen stars say that Pan-Cake Make-up is the greatest innovation in make-up history. For "Pan-Cake" is the famous glamour make-up, originated by Max Factor Hollywood, that glamorizes instantly. It provides perfect protection for your complexion, too, because its exclusive, patented formula keeps the skin soft and smooth, and safeguards it against drying.

Try it,

RITA HAYWORTH

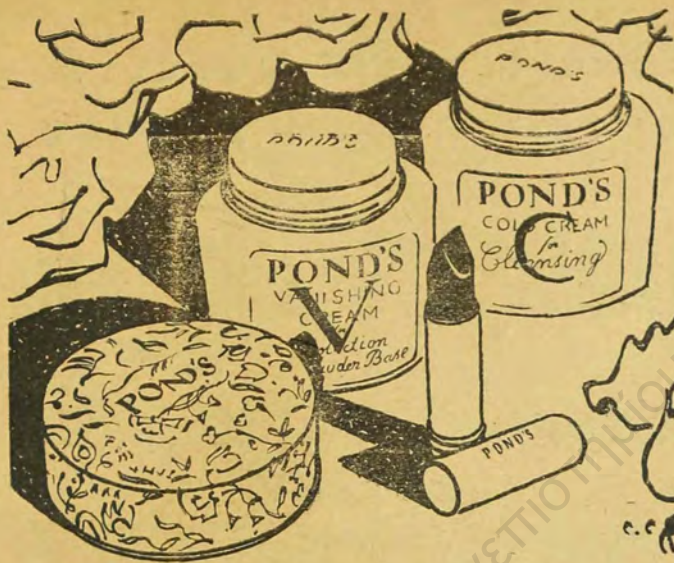
In Columbia Pictures

"GILDA"

* Pan-Cake is fully patented in U.S. and Canada by Max Factor Hollywood.

the one and only
PAN-CAKE MAKE-UP
originated by
Max Factor Hollywood

AT LEADING DRUG AND
DEPARTMENT STORES ★

**Ἡ κρέμα POND'S δύναται νὰ σᾶς δώσῃ
ἐπιπρόσθετον ὠραιότητα**

Οἱ δύο κρέμες POND'S διατηροῦν τὸ δέμμα μαλακὸν ὡς βελουῶδον καὶ νεανικόν.

Καθαρίζετε τὸ δέμμα σας κάθε βράδυ καὶ κάθε ἄλλη φορά πού θέλετε νὰ βάρψετε τὸ πρόσωπόν σας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας προστατεύετε τὸ πρόσωπόν σας με κρέμα «Vanishing». Εἶναι ἡ τελειότερα βᾶσις τῆς πούδρας καὶ τὴν διατηρεῖ εἰς τὸ πρόσωπον ἐπὶ ὥρας.

Ἐπάρχουν πέντε ἀποχρώσεις πούδρας POND'S καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού κολακεύει τόσον τὸ πρόσωπον. Θὰ σᾶς ἐνθουσιάσῃ ἐπίσης τὸ κοκκινάδι χειλιῶν POND'S. Διατηρεῖται ἐπὶ πολὺ.

POND'S

Καπνίζετε Σιγαρέττα
τῆς Καπνοβιομηχανίας

ΔΙΑΝΕΛΛΟΣ & ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ ΛΤΔ.

Διὰ τοὺς καπνιστὰς Ἑλληνικῶν
καπνῶν

- ΙΛΑΡΙΩΝ,
- ΙΛΑΡΙΩΝΑ.,
- ΕΛΛΑΣ.

Διὰ τοὺς καπνιστὰς Σιγαρέττων

VIRGINIA

**GOLDEN LEAF
LUCKY DREAM**

Ἐφάμιλλα τῶν εἰσαγομένων

Η
**NORWICH
UNION**

ΕΙΝΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ
ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ

Ένεργει ασφαλείας :
ΕΠΙ ΑΚΙΝΗΤΩΝ, ΕΠΙΠΛΩΝ,
ΕΝΟΙΚΙΩΝ, ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ,
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΙΝΔΥΝΩΝ,
ΘΡΑΥΣΕΩΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΩΝ,
ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ, ΚΛΟΠΗΣ
ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΗΣ.

Γενικοί Πράκτορες εν Κύπρω

Π. Μ. ΤΣΕΡΙΩΤΗΣ ΛΤΔ.

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ «ΛΟΥΚΟΥΔΙ»

- Τις καλύτερες ταινίες !
- Τὰ σπουδαιότερα Έργα !
- Μὲ τοὺς διασημοτέρους ἑρμηνευτάς !

*Σὰς παρουσιάζει πάντοτε ὁ κινηματογράφος «ΛΟΥΚΟΥΔΙ».
Τεσσάρων κινηματογραφικῶν ἐταιρειῶν, τῶν μεγαλυτέρων τοῦ
κόσμου, ἐξησφαλίσαμεν τὴν Παραγωγὴν 1948—1949.*

**ΚΟΛΟΥΜΠΙΑ ! ΤΟΥΝΤΙΕΘ ΣΕΝΤΣΑ-
ΡΥ—ΦΟΞ ! Ρ.Κ.Ο. ΡΑΤΙΟ ΠΙΚΤΣΑΡΣ !
ΓΙΟΥΝΙΒΕΡΣΑΛ—ΙΝΤΕΡΝΑΣΙΟΝΑΛ !**

ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΝΑ ΠΡΟΣΘΕΣΩΜΕΝ ΤΙΠΟΤΕ ΑΛΛΟ :

ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ

Κ Ο Τ Α Κ

ΔΙ' ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑΣ ΣΑΣ ΑΝΑΓΚΑΣ

Πωλοῦνται εἰς ὅλην τὴν Κύπρον.

ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΟΙ ΕΙΣΑΓΩΓΕΙΣ :

Α. Υ. ΤΙΛΠΙΑΝ ΚΑΙ ΥΙΟΙ

Λήδρας 16 ΛΕΥΚΩΣΙΑ—ΚΥΠΡΟΥ

ΜΕΤΑΛΛΙΝΑ ΕΠΙΠΛΑ ΓΡΑΦΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΥΓΡΑΦΟΙ

ΡΟΝΕΟ

Άπαραίτητα διὰ κάθε Ἐμπορικὴν Ἐπιχεί-
ρησιν, Τραπεζιτικούς Οἴκους, Σχολεία, Σω-
ματεῖα κ.λ.π. κ.λ.π.

ΔΙΑΡΚΗΣ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ :
ΠΙΕΡΙΔΗΣ & ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΛΤΔ.
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

باصات ك. ع. م. اتا
 ك. ع. م. اتا

☆

ΠΡΟΤΙΜΑΤΕ
 ΝΑ ΤΑΞΙΔΕΥΕΤΕ

μέ τὰ ταξί τῆς

K. E. M.

Τηλέφωνα

891
 250
 507

ΑΕΥΚΩΣΙΑ

☆

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ ΑΤΑ

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΝΔΕΥΚΩΣΙΑ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ
ΤΑΞΙ

ΤΗΛ. **891**

ΚΗΦΑΛΟΪ ΔΙΕΥΘ.
"ΕΜΚΑ"

To μεγαλύτερο δικτύο οχημάτων εν Κύπρω
ΑΕΥΚΩΣΙΑ. ΦΟΡΤΗΤΑ - ΤΑΞΙ.